DE DRIE FORMULIEREN VAN ENIGHEID

GELIJK DIE DOOR DE GEREFORMEERDE KERKEN DEZER LANDEN ZIJN VASTGESTELD OP DE NATIONALE SYNODE VAN DORDRECHT

UITGEGEVEN VOOR KERKELIJK GEBRUIK

DOOR

Dr. A. KUYPER

MET HET „KORT BEGRIP"
ALS AANHANGSEL

EEN-EN-VEERTIGSTE DRUK

KUYPER
BX
9428
.A4
D8
1897c

J. H. KOK N.V. KAMPEN

LIBRARY OF PRINCETON
MAR - 9 2010
THEOLOGICAL SEMINARY

KUYPER BX9428.A4 D8 1897c

Drie Formulieren van
Eenigheid

E. M. van Harder

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Princeton Theological Seminary Library

http://www.archive.org/details/dedrieformulie00kuyp

DE DRIE FORMULIEREN VAN ENIGHEID

GELIJK DIE DOOR DE GEREFORMEERDE KERKEN DEZER LANDEN ZIJN VASTGESTELD OP DE NATIONALE SYNODE VAN DORDRECHT

UITGEGEVEN VOOR KERKELIJK GEBRUIK

DOOR

Dr. A. KUYPER

MET HET "KORT BEGRIP„ ALS AANHANGSEL

EEN-EN-VEERTIGSTE DRUK

LIBRARY OF PRINCETON
MAR - 9 2010
THEOLOGICAL SEMINARY

J. H. KOK N.V. KAMPEN

VOORREDE

De behoefte doet zich steeds meer gevoelen, om van onze schone Formulieren van Enigheid *het stof der vergetelheid weer af te vegen.*

Onze Formulieren moeten in onze kerken leven.

Het is behoorlijk, dat een ieder, die toegang tot het Sacrament des heiligen Avondmaals erlangt, althans enige kennis drage van wat zijn kerk sinds eeuwen beleed, en van hetgeen in die belijdenis het kenmerkende is.

Daartoe nu is een eerste voorwaarde, dat het opkomend geslacht deze Formulieren in handen krijge; er een exemplaar van bezitte; er de weg in lere vinden; er de strekking van lere verstaan.

Met het oog hierop nu heb ik mij beijverd, zodra de exemplaren der grotere uitgave op een eind liepen, in groteren getale en tegen zeer lage prijs een eenvoudiger uitgave van de drie Formulieren *ter perse te doen leggen, waarvan nu reeds vijftig duizend exemplaren hun weg vonden.*

Deze uitgave is er op berekend, om op Diaconie-scholen, op scholen met de Bijbel en op Catechisatiën, aan elke leerling in handen te worden gegeven, of ook, waar men zo ver nog niet kan gaan, ze uit te delen bij het doen van eerste openlijke belijdenis.

Moge ze in die wijdere kring meerdere bekendheid met het heerlijk streven onzer kerken brengen; daardoor de liefde voor die kerken levendig houden; en in de gemeenschap der kerken bevorderlijk zijn aan zuiverheid van belijdenis, godzaligheid van wandel, en vertroosting der zielen.

Voor geheel onkundigen voegen we hieraan nog de volgende opmerkingen toe:

1° *Onder de „Formulieren van Enigheid" verstaat men drie geschriften, die achtereenvolgens van de gereformeerde kerken hier te lande zijn uitgegaan, t. w. de Belijdenis, de Catechismus en de Leerregels.*

2⁰ *Deze „Formulieren" zijn „accoord van kerkelijke gemeenschap", d. w. z. zij die in onze kerken saam willen bidden, leven, lieven, loven, behoren in de belijdenis van hetgeen deze drie Formulieren behelzen, overeen te stemmen.*

3⁰ *Al zulke „Formulieren" hebben uitsluitend een* kerkelijk *gezag en geen het minste gezag over de* consciëntiën. *Gezag over de consciëntiën heeft alleen Gods eigen Woord, gelijk dit vervat is in de Heilige Schrifture des Ouden en Nieuwen Verbonds.*

4⁰ *Betuiging van instemming met deze „Formulieren" betekent dus niet, dat men deze formulieren, als losse en op zich zelf staande stukken, voor eensluidend met de volstrekte waarheid acht; maar beduidt veel meer, dat men de Belijdenis van de kerken, die deze Formulieren aldus lieten uitgaan, als de zuiverste dusver bekende kerkbelijdenis eert; haar zelf kerkelijk belijdt; en dan alleen ze wil varen laten, bijaldien enig deel in haar bleek te strijden met het Woord Gods.*

5⁰ *Nooit mag men derhalve zulke formulieren ondertekenen, dan in deze zin en bedoeling:* ten eerste, *dat ze zo volstrekt mogelijk* onder *de hoogheid van Gods Woord staan, en bij verschil* altoos *voor Gods Woord wijken moeten; en* ten tweede *dat over deze Formulieren geen particulier persoon, maar alleen de kerken, in wettige Synode saamgekomen, te oordelen hebben.*

6⁰ *De* Belijdenis, *ook wel* Confessie *genoemd, bestaat uit XXXVII Artikelen, en is opgesteld door Guido de Brès (of de Bray), een martelaar, die in 1567 te Valenciennes zijn leven liet voor de zaak des Heren. Ze is achtereenvolgens door meerdere Synoden als kerkelijke Belijdenis aangenomen, en in enkele uitdrukkingen gewijzigd. Het laatst is ze onderzocht op de Synode van Dordrecht in 1619, en sinds die tijd is ze altoos de Confessie onzer kerken gebleven. Zelfs in 1815/16 is ze als Confessie in onze kerken gehandhaafd, en aan de toen ingestelde Synode der Nederlands Hervormde Kerk is opzettelijk alle bevoegdheid ontzegd, om ze af te schaffen of te wijzigen. Ook nu nog, op het huidige ogenblik, is deze Confessie dus de alleen officiële en enig-geldende Confessie in al onze kerken.*

7⁰ *De* Catechismus *is een vertaling door Petrus Datheen bezorgd van een Catechismus, die in 1563 op last van de keurvorst Frederik van de Paltz, in Duitsland, door Zacharias Ursinus en Caspar Olevianus te boek was gesteld. Ook deze Catechismus*

is het laatst op de Synode van Dordrecht in 1619 kerkelijk goedgekeurd, en evenals de Confessie nog tot op het huidige ogenblik het alleen officiële en eniggeldende Vragenboekje *van al onze kerken.*

Dat ook nu de Catechismus de leerstellige vragenboekjes weer allengs verdringt, komt ons voor wezenlijke winst te zijn.

Die vragenboekjes hebben zo ongelooflijk veel kwaad gesticht. Niet alsof er geen bij waren, die zuiver in de leer bleven; maar omdat door die vragenboekjes het kerkelijk besef ondermijnd is, en de persoonlijke ideeën van deze of gene predikant richtsnoer bij het onderwijs zijn geworden.

We hopen daarom van harte, dat ze steeds meer verdwijnen en nooit terug zullen komen.

Behalve toch, dat ze van de Formulieren afvoerden, het kerkelijk besef ondermijnden, en het individualisme van de predikant ten troon hieven, hadden ze ook dit kwaad, dat ze in juistheid van formulering niet halen konden bij de juiste woordenkeus van onze Catechismus; dat ze het geheugen opvulden met eindeloze volzinnen, die er toch weer uitgingen, en waar men verder in zijn leven niets aan had; en dat ze er meestentijds op aangelegd waren, om van onze kinderen meer kleine theoloogjes, dan vrome Christenen te maken.

De zalving en wijding van onze Formulieren van Enigheid misten ze geheel.

Zelfs voor de Bijbelse geschiedenis wilde Voetius niets van zulke vragenboekjes weten. Hij eiste dat de kinderen tot de Schrift zelf zouden gaan, en daaruit een antwoord opzoeken. Alleen vragen *over de Bijbelse geschiedenis, mits* zonder *antwoorden, liet hij toe.*

En is dit niet juist gezien?

Is het niet hoog nodig, dat een kind in de Bijbel lere zoeken en vinden?

En ten 8⁰. *De* Leerregels *zijn vijf artikelen, waarin de Synode van Dordrecht in 1619 tegenover hen die de vrije wil dreven en een algemene verzoening leerden, d. i. tegenover de Remonstranten of Arminianen, de belijdenis van Gods vrijmachtig en souverein bestel in het genadewerk breder heeft uitgelegd, dan in de Belijdenis gedaan was. Ze zijn goedgekeurd door alle gereformeerde kerken, die op de Synode vertegenwoordigd waren; dus*

niet alleen door onze kerken, maar ook door die van Genève, van Nassau, van Hessen, van de Paltz, enz. Ook deze Leerregels *zijn nooit afgeschaft; in 1815/16 als blijvend bestanddeel van het kerkelijk accoord erkend; en tot op dit ogenblik toe nog altoos de alleen officiële en eniggeldende belijdenis van deze leerstukken, die in onze kerken bestaat.*

Laat ons er bijvoegen, dat deze Leerregels, *wel verre van dor en splinterig te zijn, integendeel een zeer klare en heldere uiteenzetting bevatten van de weg des heils. Er is zalving des Geestes en warmte der liefde in.*

Lezing er van sticht de zielen, klaart de kennis op, en versterkt ongemeen in het geloof.

Door de nauwkeurige zorg van Prof. Dr F. L. Rutgers is de tekst van deze drie Formulieren *onlangs tot in kleine kleinigheden herzien, en zijn welwillendheid stelde ons in staat, die verbeterde en gezuiverde tekst ook in deze uitgave over te nemen. Ook is thans in de Catechismus afzonderlijk aangegeven, op welk woord of op welke uitdrukking de onder het antwoord geplaatste Schriftuurplaatsen slaan. Hierdoor overtreft deze elfde uitgave de tien vorige zeer verre in waardij, terwijl het* Kort Begrip, *gelijk aan de vorige, zo ook aan deze uitgave blijft toegevoegd. Nadruk van deze uitgave in deze tekst is uiteraard niet geoorloofd.*

KUYPER.

Amsterdam, 1 September 1897.

WARE CHRISTELIJKE BELIJDENIS

INHOUDENDE DE HOOFDSOM DER LEER VAN GOD EN VAN DE EEUWIGE ZALIGHEID DER ZIELEN

HET EERSTE ARTIKEL

[Dat er een enig God is]

Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond, dat er is een enig en eenvoudig geestelijk wezen, hetwelk wij God noemen: eeuwig, onbegrijpelijk, onzienlijk, onveranderlijk, oneindig, almachtig; volkomen wijs, rechtvaardig, goed, en een zeer overvloedige fontein aller goeden.

II

[Door wat middel God van ons gekend wordt]

Wij kennen Hem door twee middelen. Ten eerste door de schepping, onderhouding, en regering der gehele wereld: overmits deze voor onze ogen is als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, grote en kleine, gelijk als letteren zijn, *die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen, namelijk, zijn eeuwige kracht en Goddelijkheid*[1]), als de Apostel Paulus zegt,

---

[1]) In de officiële uitgave staat hier: *zijn eeuwige mogendheid en Godheid;* gelijk in de destijds meest gebruikelijke Bijbelvertaling gelezen werd. Bij zulke aanhalingen uit de H. Schrift moest natuurlijk thans de Staten-vertaling gevolgd worden, hier en in alle volgende artikelen. Waar in de officiële uitgaven zulke aanhalingen met andere letter gedrukt zijn, is dit hier en elders ook geschied; maar ook op die plaatsen alleen; zodat, wat de cursivering betreft, nergens iets veranderd is.

Rom. I : 20; welke dingen alle genoegzaam zijn om de mensen te overtuigen, en hun alle onschuld te benemen. Ten tweede, geeft Hij zichzelf ons nog klaarder en volkomener te kennen door zijn heilig en Goddelijk woord, te weten, zo veel als ons van node is in dit leven, tot zijn eer, en de zaligheid der zijnen.

III

[Van het geschreven woord Gods]

Wij belijden, dat *dit woord Gods niet is gezonden noch voortgebracht door de wil eens mensen, maar de heilige mensen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben* [het] *gesproken*, gelijk de H. Petrus zegt. Daarna heeft God, door een bijzondere zorg, die Hij voor ons en onze zaligheid draagt, zijn knechten de Profeten en Apostelen geboden, zijn geopenbaarde woord bij geschrift te stellen; en Hijzelf heeft met zijn vinger de twee Tafelen der Wet geschreven. Hierom noemen wij zulke schriften: Heilige en Goddelijke Schrifturen.

IV

[Kanonieke boeken der H. Schriftuur]

Wij vervatten de H. Schriftuur in twee boeken, des Ouden en des Nieuwen Testaments, welke zijn Kanonieke boeken, waar niets tegen valt te zeggen. Deze worden aldus geteld in de Kerk Gods. De boeken des Ouden Testaments: de vijf boeken van Mozes, te weten, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; het boek van Jozua, der Richteren, Ruth, twee boeken van Samuël, en twee boeken der Koningen, twee boeken der Kronieken, genaamd Paralipomenon, het eerste van Ezra [1]), Nehemia, Esther, Job, de Psalmen van David, drie boeken van Salomo, namelijk, de Spreuken, de Prediker, en het Hooglied; de vier grote Profeten,

---

[1]) In de tijd, dat de Belijdenis opgesteld werd, was sedert lang gebruikelijk dat het boek *Nehemia* als het tweede boek van Ezra beschouwd werd, en het boek van Ezra zelf werd dan *het eerste* genoemd. Ofschoon deze beschouwing in 1619 in Gereformeerde Kerken niet meer gangbaar was, is zij in de authentieke tekst der Belijdenis hier toch blijven staan.

Jesaja, Jeremia [1]), Ezechiël en Daniël, en voorts de andere twaalf kleine Profeten, namelijk: Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk [2]), Zephanja, Haggaï, Zacharia, Maleachi. Het Nieuwe Testament: de vier Evangelisten, Mattheüs, Marcus, Lucas, Johannes; de Handelingen der Apostelen, de veertien brieven van de Apostel Paulus, te weten, aan de Romeinen, twee aan de Corinthiërs, aan de Galaten, aan de Epheziërs, aan de Philippensen, aan de Colossensen, twee aan de Thessalonicensen, twee aan Timotheüs, aan Titus, aan Philémon, aan de Hebreeën; de zeven brieven der andere Apostelen, te weten, de brief van Jacobus, twee brieven van Petrus, drie van Johannes, de brief van Judas; de Openbaring van de Apostel Johannes.

V

[Waarvan de H. Schriftuur haar aanzien en autoriteit heeft]

Al deze boeken alleen ontvangen wij voor heilig en kanoniek, om ons geloof daarnaar te reguleren, daarop te gronden en daarmede te bevestigen. En wij geloven zonder enige twijfeling al wat daarin begrepen is; en dat niet zozeer, omdat ze de Kerk aanneemt en voor zodanig houdt; maar inzonderheid, omdat ons de H. Geest getuigenis geeft in onze harten, dat zij van God zijn; en dewijl zij ook het bewijs van die bij zichzelf hebben: gemerkt de blinden zelf tasten kunnen, dat de dingen, die daarin voorzegd zijn, geschieden.

VI

[Onderscheid tussen de Kanonieke en Apocriefe boeken]

Wij onderscheiden deze Heilige boeken van de Apocriefe, als daar zijn: het derde en vierde boek van Ezra, het boek van Tobias,

---

[1]) In de Lat. redactie van de authentieke tekst is hier bijgevoegd: met de Klaagliederen van dezelfde *(cum eiusdem Threnis)*. De Fr. en de Nederd. uitgaven hebben alleen: *Jeremia;* met die éne naam beide zijn boeken bedoelende.

[2]) In de officiële Nederduitse uitgave van 1619 is de naam *Habakuk* weggelaten; blijkbaar bij vergissing.

Judith, het boek der Wijsheid, Jezus Sirach, Baruch, hetgeen bijgevoegd is tot de historie van Esther, het gebed der drie mannen in het vuur, de historie van Susanna, van het beeld Bel en van de Draak, het gebed van Manasse, en de twee boeken der Makkabeeën. Dewelke de Kerk wel lezen kan, en daaruit ook onderwijzingen nemen, voor zoveel als zij overeenkomen met de Kanonieke boeken; maar zij hebben zulk een kracht en vermogen niet, dat men door enig getuigenis van deze enig stuk des geloofs of der Christelijke religie zou kunnen bevestigen: zo ver is het van daar, dat zij de autoriteit van de andere, heilige, boeken zouden vermogen te verminderen.

VII

[Volkomenheid der H. Schriftuur om alleen te zijn een regel des geloofs]

Wij geloven dat deze Heilige Schriftuur de wil Gods volkomenlijk vervat, en dat al hetgeen de mens schuldig is te geloven om zalig te worden, daarin genoegzaam geleerd wordt. Want overmits de gehele wijze des dienstes, die God van ons eist, aldaar in het lange beschreven is, zo is het de mensen, al waren het zelfs Apostelen, niet geoorloofd anders te leren, dan ons nu geleerd is door de Heilige Schrifturen; *ja al ware het ook een engel uit de hemel,* gelijk de Apostel Paulus zegt. Want dewijl het verboden is *den Woorde Gods iets toe of iets af te doen,* zo blijkt daaruit wel, dat de leer daarvan zeer volmaakt en in alle manieren volkomen is. Men mag ook gener mensen schriften, hoe heilig zij geweest zijn, gelijkstellen met de Goddelijke Schrifturen, noch de gewoonte met de waarheid Gods, (want de waarheid is boven alles), noch de grote menigte, noch de oudheid, noch de successie van tijden of personen, noch de conciliën, decreten of besluiten; want *alle mensen zijn uit zichzelf leugenaars en ijdeler dan de ijdelheid zelf.* Daarom verwerpen wij van ganser harte al wat met deze onfeilbare regel niet overeenkomt, gelijk ons de Apostelen geleerd hebben, zeggende: *Beproeft de geesten, of zij uit God zijn.* Insgelijks: *Indien iemand tot ulieden komt, en deze leer niet brengt, ontvangt hem niet in huis.*

VIII

[Dat God enig is in wezen en nochtans in drie personen onderscheiden]

Volgens deze waaarheid en dit Woord Gods, zo geloven wij in een enige God; die een enig wezen is, in hetwelk zijn drie personen, in der daad en waarheid en van eeuwigheid onderscheiden naar hun onmededeelbare eigenschappen: namelijk de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest. De Vader is de oorzaak, oorsprong en begin aller dingen, zowel zienlijke als onzienlijke. De Zoon is het Woord, de Wijsheid en het Beeld des Vaders. De H. Geest, de eeuwige Kracht en Mogendheid, uitgaande van de Vader en de Zoon. Alzo nochtans, dat dit onderscheid niet maakt, dat God in drieën gedeeld zij, aangezien dat de H. Schriftuur ons leert, dat de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest, elk zijn zelfstandigheid heeft, onderscheiden door haar eigenschappen; doch alzo, dat deze drie Personen maar één enig God zijn. Zo is het dan openbaar, dat de Vader niet is de Zoon, en dat de Zoon niet is de Vader, dat ook insgelijks de Heilige Geest niet is de Vader, noch de Zoon. Intussen deze Personen, zó onderscheiden, zijn niet gedeeld, noch ook ondereen gemengd. Want de Vader heeft het vlees niet aangenomen, noch ook de Heilige Geest, maar alleen de Zoon. De Vader is nooit zonder zijn Zoon, noch zonder zijn H. Geest geweest; want zij zijn alle drie van gelijke eeuwigheid in één zelfde wezen. Daar is noch eerste, noch laatste; want zij zijn alle drie één in waarheid, in mogendheid, in goedheid en barmhartigheid.

IX

[Bewijs des voorgaanden Artikels van de drieheid der Personen in één God]

Dit alles weten wij, zo uit de getuigenissen der H. Schriftuur, als ook uit hun werkingen, en voornamelijk uit degene, die wij in ons gevoelen. De getuigenissen der H. Schrifturen, die ons leren deze H. Drievuldigheid te geloven, zijn in vele plaatsen des Ouden Testaments beschreven; welke niet van node is te

tellen, maar alleen met onderscheid of oordeel uit te kiezen. In Genesis, Kap. I : 26, 27, zegt God: *Laat ons mensen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis,* enz. *En God schiep de mens naar zijn beeld; man en vrouw schiep Hij ze.* Insgelijks Gen. III : 22: *Zie, de mens is geworden als onzer één.* Daaruit blijkt, dat er meer dan één persoon in de Godheid is, als Hij zegt: Laat *ons* mensen maken naar *ons beeld;* en Hij wijst daarna de enigheid aan, als Hij zegt: *God schiep.* Het is wel waar, dat Hij niet zegt, hoeveel personen dat er zijn; maar hetgene voor ons wat duister is in het Oude Testament, dat is zeer klaar in het Nieuwe. Want als onze Here gedoopt werd in de Jordaan, zo is de stem des Vaders gehoord geweest, zeggende: *Deze is mijn geliefde Zoon;* de Zoon werd gezien in het water; en de Heilige Geest openbaarde zich in de gedaante van een duif. Ook mede is in de Doop aller gelovigen deze forme ingesteld door Christus: *Doopt al de volken in de naam des Vaders, en des Zoons en des Heiligen Geestes.* In het Evangelie van Lucas spreekt de engel Gabriël tot Maria, de moeder des Heren, aldus: *De Heilige Geest zal over u komen, en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen; daarom ook, dat Heilige, dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden.* Insgelijks: *De genade van de Here Jezus Christus, en de liefde Gods, en de gemeenschap des H. Geestes zij met u. Drie zijn er, die getuigen in de hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze drie zijn één.* In al deze plaatsen wordt ons ten volle geleerd, dat er drie Personen zijn in een enig Goddelijk wezen. En hoewel deze leer de mensenlijke verstanden verre te boven gaat, nochtans geloven wij die nu door het Woord, verwachtende totdat wij de volkomen kennis en vrucht daarvan genieten zullen in de hemel. Voorts staan ook aan te merken de bijzondere ambten en werkingen dezer drie Personen te onswaarts: de Vader is genaamd onze Schepper door zijn kracht; de Zoon is onze Zaligmaker en Verlosser door zijn bloed; de H. Geest is onze Heiligmaker door zijn woning in onze harten. Deze leer van de Heilige Drievuldigheid is altijd beweerd en onderhouden geweest bij de ware Kerk, van de tijden der Apostelen af tot nu toe, tegen de Joden, Mohammedanen, en enige valse Christenen en ketters, als Marcion, Mani, Praxeas, Sabellius, Samosatenus, Arius, en andere diergelijken, die met goed recht door de Heilige Vaders zijn

veroordeeld geweest. Overzulks nemen wij in dit stuk gaarne aan de drie geloofssommen, namelijk der Apostelen, van Nicea, en van Athanasius, insgelijks hetgeen daarvan door de Ouden in gelijkvormigheid met deze besloten is.

X

[Dat Jezus Christus waarachtig en eeuwig God is]

Wij geloven, dat Jezus Christus naar zijn Goddelijke natuur de eniggeboren Zoon Gods is, van eeuwigheid geboren; niet gemaakt, noch geschapen (want alzo zou Hij een schepsel zijn), maar ééns-wezens met de Vader, mede-eeuwig, het uitgedrukte beeld der zelfstandigheid, des Vaders en het afschijnsel zijner heerlijkheid, Hem in alles gelijk zijnde. Dewelke is Gods Zoon, niet alleen van die tijd af dat Hij onze natuur heeft aangenomen, maar van alle eeuwigheid; gelijk ons deze getuigenissen leren, wanneer zij met malkanderen vergeleken worden: Mozes zegt, dat God de wereld heeft geschapen, en de H. Johannes zegt, dat alle dingen zijn geschapen door dat Woord, hetwelk hij God noemt; de Apostel zegt, dat God de wereld door zijn Zoon gemaakt heeft; insgelijks, dat God alle dingen door Jezus Christus geschapen heeft; zo moet dan degene, die genaamd wordt God, het Woord, de Zoon en Jezus Christus, toen al geweest zijn, toen alle dingen door Hem geschapen werden. En daarom zegt de Profeet Micha: *Zijn uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.* En de Apostel: *Hij is zonder beginsel der dagen, en zonder einde des levens.* Zo is Hij dan de ware, eeuwige God, die Almachtige, dewelke wij aanroepen, aanbidden en dienen.

XI

[Dat de Heilige Geest waarachtig en eeuwig God is]

Wij geloven en belijden ook, dat de H. Geest van eeuwigheid van de Vader en de Zoon uitgaat; niet zijnde gemaakt noch geschapen, noch ook geboren, maar alléén van beiden uitgaande; welke in orde is de derde Persoon der Drievuldigheid, van éénzelfde wezen, majesteit en heerlijkheid met de Vader en de Zoon; zijnde waarachtig en eeuwig God, gelijk ons de H. Schriften leren.

XII

[Van de schepping aller dingen en met name der engelen]

Wij geloven, dat de Vader, door zijn Woord, dat is door zijn Zoon, de hemel, de aarde en alle schepselen uit niet heeft geschapen, wanneer het Hem heeft goed gedacht, aan een iegelijk schepsel zijn wezen, gestalte en gedaante, en onderscheidene ambten gevende, om zijn Schepper te dienen. Dat Hij ze ook nu alle onderhoudt en regeert naar zijn eeuwige voorzienigheid en door zijn oneindige kracht, om de mens te dienen, ten einde dat de mens zijn God diene. Hij heeft ook de engelen goed geschapen, om zijn zendboden te zijn, en zijn uitverkorenen te dienen; van welke sommigen van die uitnemendheid, in dewelke hen God geschapen had, in het eeuwig verderf vervallen zijn, en de anderen door de genade Gods in hun eerste staat volhard hebben en staande gebleven zijn. De duivelen en boze geesten zijn alzo verdorven, dat zij vijanden Gods en alles goeds zijn; naar al hun vermogen als moordenaars loerende op de Kerk en een ieder lidmaat van die, om alles te verderven en te verwoesten door hun bedriegerijen; en zijn daarom door hun eigen boosheid veroordeeld tot de eeuwige verdoemenis, dagelijks verwachtende hun schrikkelijke pijnigingen. Zo verwerpen en verfoeien wij dan hierin de dwaling der Sadduceeën, welke loochenen dat er geesten en engelen zijn; en ook de dwaling der Manicheeën, die zeggen, dat de duivelen hun oorsprong uit zichzelf hebben, zijnde uit hun eigen natuur kwaad, zonder dat zij verdorven zijn geworden.

XIII

[Van de Voorzienigheid Gods en regering aller dingen]

Wij geloven, dat die goede God, nadat Hij alle dingen geschapen had, deze niet heeft laten varen, noch aan het geval of de fortuin overgegeven, maar ze naar zijn heilige wil alzo stiert en regeert, dat in deze wereld niets geschiedt zonder zijn ordinantie; hoewel nochtans God noch auteur is, noch schuld heeft, van de zonde, die er geschiedt. Want zijn macht en goedheid is zo groot en onbegrijpelijk, dat Hij zeer wel en rechtvaardiglijk zijn werk beschikt en doet, ook wanneer de duivelen en godde-

lozen onrechtvaardiglijk handelen. En aangaande hetgeen Hij doet boven het begrip des menselijken verstands, datzelve willen wij niet curieuselijk [1]) onderzoeken, meer dan ons begrip verdragen kan; maar wij aanbidden met alle ootmoedigheid en eerbied de rechtvaardige oordelen Gods, die ons verborgen zijn; ons tevreden houdende, dat wij leerjongeren van Christus zijn, om alleen te leren hetgeen Hij ons aanwijst in zijn Woord, zonder deze palen te overtreden. Deze lering geeft ons een onuitsprekelijke troost, als wij door haar geleerd worden, dat ons niets bij geval overkomen kan, maar door de beschikking onzes goedertieren hemelsen Vaders, die voor ons waakt met een vaderlijke zorg, houdende alle schepselen onder zijn *heerschappij* [2]), alzo dat niet één haar van ons hoofd *(want die zijn alle geteld), ook niet één musken op de aarde vallen kan, zonder de wil onzes Vaders.* Waarop wij ons verlaten, wetende dat Hij de duivelen in de toom houdt en al onze vijanden, die ons zonder zijn toelating en wil niet schaden kunnen. En hierin verwerpen wij de verdoemelijke dwaling der Epicureeën, dewelke zeggen, dat zich God nergens mede bemoeit, en alle dingen bij geval laat geschieden.

XIV

[Van de schepping en val des mensen en zijn onvermogen tot het ware goed]

Wij geloven, dat God de mens geschapen heeft van het stof der aarde, en heeft hem gemaakt en geformeerd naar zijn beeld en gelijkenis, goed, rechtvaardig en heilig; kunnende met zijn wil in alles overeenkomen met de wil Gods. Maar *als hij in ere was, zo heeft hij het niet verstaan,* noch zijn uitnemendheid erkend; maar heeft zichzelf willens der zonde onderworpen, en overzulks de dood en vervloeking, het oor biedende aan het woord

---

[1]) *Curieuselijk* betekent: met begeerte en zorg om iets goed, tot op de grond, te weten te komen.

[2]) De officiële uitgave heeft hier het woord *geweld,* in de zin van: oppermacht, heerschappij (Fr. *sujettes à soi,* Lat. *sibi subditas).* Thans is het in die zin ongebruikelijk, en zou het lichtelijk worden misverstaan.

des duivels. Want het gebod des levens, dat hij ontvangen had, heeft hij overtreden, en heeft zich van God, die zijn ware leven was, door de zonde afgescheiden; hebbende zijn gehele natuur verdorven; waardoor hij zich schuldig gemaakt heeft des lichamelijken en geestelijken doods. En in al zijn wegen goddeloos, verkeerd, verdorven geworden zijnde, heeft hij verloren al zijn uitnemende gaven, die hij van God ontvangen had, en heeft niet anders overig gehouden dan kleine overblijfselen daarvan, dewelke genoegzaam zijn om de mens alle onschuld te benemen; overmits al het licht, dat in ons is, in duisternis veranderd is, gelijk de Schrift ons leert, zeggende: *Het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet begrepen;* alwaar de Heilige Johannes de mensen duisternis noemt. Daarom verwerpen wij al wat men hiertegen leert van de vrije wil des mensen, aangezien de mens niet dan een slaaf der zonde is, en *geen ding kan aannemen, zo het hem uit de hemel niet gegeven zij.* Want wie is er, die zich beroemen zal iets goed te kunnen doen als uit zichzelf, daar toch Christus zegt: *Niemand kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader, die Mij gezonden heeft, hem trekke?* Wie zal met zijn wil voorkomen, die daar verstaat, dat het *bedenken des vleses vijandschap is tegen God?* Wie *zal van zijn wetenschap spreken,* ziende, dat *de natuurlijke mens niet begrijpt de dingen die des Geestes Gods zijn?* Kortelijk, wie zal enige gedachte voorstellen, dewijl hij verstaat, dat *wij niet bekwaam zijn van onszelf iets te denken, als uit onszelf, maar dat onze bekwaamheid uit God is?* En daarom hetgeen de Apostel zegt, behoort met recht vast en zeker gehouden te worden, dat God *in ons werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* Want er is noch verstand, noch wil, het verstand en de wil Gods gelijkvormig, of Christus heeft ze in de mens gewrocht; hetwelk Hij ons leert, zeggende: *Zonder Mij kunt gij niets doen.*

XV

[Van de erfzonde]

Wij geloven, dat door de ongehoorzaamheid van Adam de erfzonde uitgebreid is geworden over het ganse menselijk geslacht; welke is een verdorvenheid der gehele natuur en een erfelijk

gebrek, waarmede de kleine kinderen zelfs besmet zijn in hun moeders lichaam, en die in de mens allerlei zonden voortbrengt, zijnde in hem als een wortel daarvan; en zij is daarom zo lelijk en gruwelijk voor God, dat zij genoegzaam is om het menselijk geslacht te verdoemen. Zij is ook zelfs door de Doop niet ganselijk te niet gedaan, noch geheel uitgeroeid, aangezien de zonde daaruit altijd als opwellend water uitspringt, gelijk uit een onzalige fontein; hoewel zij nochtans de kinderen Gods tot verdoemenis niet toegerekend, maar door zijn genade en barmhartigheid vergeven wordt; niet om in de zonde gerust te slapen, maar opdat het gevoel van deze verdorvenheid de gelovigen dikwijls zou doen zuchten, verlangende om van dit lichaam des doods verlost te worden. En hierin verwerpen wij de dwaling der Pelagianen, die zeggen, dat deze zonde niet anders is dan uit navolging.

XVI

[Van de eeuwige verkiezing Gods]

Wij geloven, dat, het gehele geslacht van Adam door de zonde des eersten mensen in verderfenis en ondergang zijnde, God zichzelf zodanig bewezen heeft als Hij is, te weten: Barmhartig en Rechtvaardig. Barmhartig: doordien dat Hij uit deze verderfenis trekt en verlost degenen die Hij in zijn eeuwige en onveranderlijke raad, uit enkele goedertierenheid, uitverkoren heeft in Jezus Christus, onze Here, zonder enige aanmerking hunner werken. Rechtvaardig: doordien Hij de anderen laat in hun val en verderf, waar zij zichzelf in geworpen hebben.

XVII

[Van de wederoprichting des gevallen mensen]

Wij geloven, dat onze goede God, door zijn wonderlijke wijsheid en goedheid, ziende dat zich de mens alzo in de lichamelijke en geestelijke dood geworpen, en geheel ellendig gemaakt had, zichzelf begeven heeft om hem te zoeken, toen hij al bevende voor Hem vlood, en heeft hem getroost, belovende hem zijn Zoon te geven, *die worden zou uit een vrouw, om de kop der slang te vermorzelen*, en hem gelukzalig te maken.

XVIII

[Van de menswording van Jezus Christus]

Wij belijden dan, dat God de belofte, die Hij de Oudvaderen gedaan had door de mond zijner Heilige Profeten, volbracht heeft, zendende zijn eigen eniggeboren en eeuwige Zoon in de wereld, ten tijde door Hem bestemd. Dewelke eens dienstknechts gestaltenis aangenomen heeft, en de mens gelijk geworden is, waarachtig aannemende een ware menselijke natuur, met al haar zwakheden (uitgenomen de zonde) ontvangen zijnde in het lichaam der gelukzalige maagd Maria, door de kracht des Heiligen Geestes, zonder mans toedoen. En heeft niet alleen de menselijke natuur aangenomen, zoveel het lichaam aangaat, maar ook een ware menselijke ziel, opdat hij een waar mens zou zijn. Want aangezien de ziel zowel verloren was als het lichaam, zo was het van node, dat Hij ze beide aannam, om ze beide zalig te maken. Daarom belijden wij (tegen de ketterij der Wederdopers, die loochenen dat Christus menselijk vlees van zijn moeder aangenomen heeft), dat *Christus is deelachtig geworden des vleses en bloeds der kinderen; dat Hij een vrucht der lendenen Davids is, zoveel het vlees aangaat; geworden uit het zaad Davids naar het vlees; een vrucht des buiks van Maria; geworden uit een vrouw; een spruite Davids; een scheut uit de wortelen van Isaï; gesproten uit het geslacht van Juda; afkomstig van de Joden, zoveel het vlees aangaat; uit den zade Abrahams,* aangezien *Hij aangenomen heeft het zaad Abrahams, is zijn broederen in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde;* alzo dat Hij in der waarheid *onze Immanuël is, dat is, God met ons.*

XIX

[Van de vereniging en het onderscheid der twee naturen van Christus in één persoon]

Wij geloven, dat door deze ontvangenis de Persoon des Zoons onafscheidelijk verenigd en te zamen gevoegd is met de menselijke natuur; zodat er niet zijn twee Zonen Gods, noch twee personen, maar twee naturen in een enige persoon verenigd; doch elke

natuur haar onderscheidene eigenschappen behoudende. Gelijk dan de Goddelijke natuur altijd ongeschapen gebleven is, zonder beginsel der dagen of einde des levens, vervullende hemel en aarde, alzo heeft de menselijke natuur haar eigenschappen niet verloren, maar is een schepsel gebleven, hebbende beginsel der dagen, zijnde een eindige natuur, en behoudende al hetgeen dat een waar lichaam toebehoort. En hoewel Hij haar door zijn verrijzenis onsterfelijkheid gegeven heeft, nochtans heeft Hij de waarheid zijner menselijke natuur niet veranderd, dewijl onze zaligheid en verrijzenis mede hangen aan de waarheid zijns lichaams. Doch deze twee naturen zijn alzo te zamen verenigd in één persoon, dat zij ook zelfs door zijn dood niet gescheiden zijn geweest. Zo was dan hetgeen Hij stervende in de handen zijns Vaders bevolen heeft, een ware menselijke geest, die uit zijn lichaam scheidde; maar intussen bleef de Goddelijke natuur altijd verenigd met de menselijke, ook zelfs toen Hij in het graf lag; en de Godheid hield niet op in Hem te zijn, gelijk zij in Hem was toen Hij een klein kind was, hoewel zij zich voor een kleine tijd zo niet openbaarde. Hierom bekennen wij, dat Hij waar God en mens is: waar God, om door zijn kracht de dood te overwinnen, en waar mens, opdat Hij voor ons zou kunnen sterven uit de zwakheid zijns vleses.

XX

[God heeft zijn rechtvaardigheid en barmhartigheid bewezen in Christus]

Wij geloven, dat God, die volkomen barmhartig en rechtvaardig is, zijn Zoon gezonden heeft om aan te nemen de natuur, in dewelke de ongehoorzaamheid begaan was, om in haar te voldoen en te dragen de straf der zonden door zijn zeer bitter lijden en sterven. Zo heeft dan God zijn rechtvaardigheid bewezen tegen zijn Zoon, als Hij onze zonden op hem gelegd heeft; en heeft uitgestort zijn goedheid en barmhartigheid over ons, die schuldig en der verdoemenis waardig waren, voor ons gevende zijn Zoon in de dood door een zeer volkomen liefde, en Hem opwekkende tot onze rechtvaardigmaking, opdat wij door Hem zouden hebben de onsterfelijkheid en het eeuwige leven.

XXI

[Van de voldoening van Christus, onze enige Hogepriester voor ons]

Wij geloven, dat Jezus Christus een eeuwige Hogepriester is, met ede, naar de ordening van Melchizedek, en zichzelf in onze naam voor zijn Vader gesteld heeft, om zijn toorn te stillen met volle genoegdoening, zichzelf opofferende aan het hout des kruises, en vergietende zijn dierbaar bloed tot reiniging onzer zonden, gelijk de Profeten hadden voorzegd. Want er is geschreven, *dat de straf, die ons de vrede aanbrengt, op de Zoon Gods was, en dat door zijn striemen ons genezing is geworden; Hij ter slachting geleid is als een lam; met de misdadigen gerekend;* en als een kwaaddoener veroordeeld door Pontius Pilatus, hoewel hij Hem onschuldig verklaard had. *Zo heeft Hij dan wedergegeven, wat Hij niet geroofd had, en heeft geleden, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen;* en dat zowel in zijn lichaam als in zijn ziel, gevoelende de schrikkelijke straf, die onze zonden verdiend hadden, zodat zijn zweet werd gelijk druppelen bloeds, op de aarde aflopende; Hij heeft geroepen: *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?* en heeft zulks alles geleden tot vergeving onzer zonden. Daarom zeggen wij wel terecht met Paulus, *dat wij niet anders weten, dan Christus en die gekruisigd; wij achten alle dingen voor drek, om de uitnemendheid der kennis van onze Here Jezus Christus;* wij vinden allerlei vertroosting in zijn wonden, en hebben niet van node enig ander middel te zoeken of uit te denken[1]), om ons met God te verzoenen, dan alleen *deze enige offerande, eenmaal geschied, door welke de gelovigen in eeuwigheid volmaakt worden.* Dit is ook de oorzaak, waarom Hij door de engel Gods genaamd is Jezus, dat is, Zaligmaker, *vermits Hij zijn volk zou zalig maken van hun zonden.*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier het woord *versieren* (Fr. *inventer,* Lat. *excogitare),* dat, om misverstand te voorkomen, door het thans gebruikelijke: *uitdenken,* of: verzinnen, moest vervangen worden.

XXII

[Van onze rechtvaardigmaking door het geloof in Jezus Christus]

Wij geloven, dat, om ware kennis dezer grote verborgenheid te bekomen, de H. Geest in onze harten ontsteekt een oprecht geloof, hetwelk Jezus Christus met al zijn verdiensten omhelst, Hem eigen maakt, en niets anders meer buiten Hem zoekt. Want het moet noodzakelijk volgen, òf dat niet al wat tot onze zaligheid van node is, in Jezus Christus zij; òf, zo het alles in Hem is, dat degene, die Jezus Christus door het geloof bezit, zijn gehele zaligheid heeft. Nu, dat men zeggen zou, dat Christus niet genoegzaam is, maar dat er nog benevens Hem iets meer toe behoeft, ware een al te ongeschikte godslastering; want daaruit zou volgen, dat Christus maar een halve Zaligmaker ware. Daarom zeggen wij terecht, met Paulus, *dat wij door het geloof alleen*, of *door het geloof zonder de werken gerechtvaardigd worden.* Doch wij verstaan niet, dat het, om eigenlijk te spreken, het geloof zelf is, dat ons rechtvaardigt; want het is maar een instrument, waarmee wij Christus, onze rechtvaardigheid, omhelzen. Maar Jezus Christus, ons toerekenende al zijn verdiensten en zo veel heilige werken, die Hij voor ons en in onze plaats heeft gedaan, is onze rechtvaardigheid; en het geloof is een instrument, dat ons met Hem in de gemeenschap aller zijner goederen houdt; dewelke de onze geworden zijnde, ons meer dan genoegzaam zijn tot onze vrijspreking van onze zonden.

XXIII

[Dat onze rechtvaardigmaking bestaat in de vergeving der zonden en toerekening der gehoorzaamheid van Christus]

Wij geloven, dat onze gelukzaligheid gelegen is in de vergeving onzer zonden om Jezus Christus' wil, en dat daarin onze rechtvaardigheid voor God begrepen is; gelijk David en Paulus ons leren, verklarende *de gelukzaligheid des mensen te zijn, dat God hem de rechtvaardigheid zonder werken toerekent.* En dezelfde Apostel zegt: *dat wij om niet, of uit genade gerechtvaardigd zijn, door de verlossing, die in Jezus Christus is.* En daarom houden wij dit fundament altijd vast, Gode al de eer gevende,

ons vernederende en bekennende zodanigen als wij zijn, zonder iets van onszelf of van onze verdiensten te vermeten, steunende en rustende op de gehoorzaamheid des gekruisigden Christus alleen, dewelke onze is, wanneer wij in Hem geloven. Die is genoegzaam, om al onze ongerechtigheden te bedekken, en ons vrijmoedigheid te geven, de consciëntie vrij makende van vreze, verbaasdheid en verschrikking om tot God te gaan, zonder te doen gelijk onze eerste vader Adam, dewelke al bevende zich met vijgebladeren bedekken wilde. En voorwaar, indien wij voor God verschijnen moesten, steunende op onszelf of op enige andere schepselen, hoe weinig het ook ware, wij moesten (helaas) verslonden worden. En daarom moet een iegelijk zeggen met David: *Here, ga niet in het gericht met uw knecht, want niemand, die leeft, zal voor uw aangezicht rechtvaardig zijn.*

XXIV

[Van de heiligmaking des mensen en de goede werken]

Wij geloven, dat dit waarachtig geloof, in de mens gewrocht zijnde door het gehoor des Woords en de werking des Heiligen Geestes, hem wederbaart en maakt tot een nieuwe mens, en doet hem leven in een nieuw leven, en maakt hem vrij van de slavernij der zonde. Daarom is het zover van daar, dat dit rechtvaardigmakend geloof de mensen zou doen verkouden in een vroom en heilig leven, dat zij daarentegen zonder ditzelve nimmermeer iets doen zullen uit liefde tot God, maar alleen uit liefde tot zichzelf, en uit vrees van verdoemd te worden. Zo is het dan onmogelijk, dat dit heilig geloof ledig zij in de mens; aangezien wij niet spreken van een ijdel geloof, maar van zulk een, hetwelk de Schriftuur noemt *een geloof, dat door de liefde werkt*, dat de mens beweegt, om zich te oefenen in de werken, die God in zijn Woord geboden heeft; welke werken, als zij voortkomen uit de goede wortel des geloofs, goed en bij God aangenaam zijn, overmits zij alle door zijn genade geheiligd zijn. Intussen komen zij niet in rekening om ons te rechtvaardigen; want het is door het geloof in Christus, dat wij gerechtvaardigd worden, ook eer wij goede werken doen; anderszins zouden zij niet kunnen goed zijn, evenmin als een vrucht des booms goed zijn kan, voordat de boom goed is. Zo doen wij dan goede werken; maar niet om te

verdienen (want wat zouden wij verdienen?); ja wij zijn in God gehouden voor de goede werken die wij doen, en niet Hij in ons [1]): aangezien *Hij het is, die in ons werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* Laat ons dan letten op hetgeen er geschreven staat: *Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan hetgeen wij schuldig waren te doen.* Intussen willen wij niet loochenen, dat God de goede werken beloont; maar het is door zijn genade, dat Hij zijn gaven kroont. Voorts, al is het dat wij goede werken doen, zo gronden wij toch onze zaligheid niet daarop; want wij kunnen geen werk doen, of het is besmet door ons vlees en ook strafwaardig; en al konden wij er één voortbrengen, zo is toch de gedachtenis van één zonde genoeg, dat het van God zou verworpen worden. Alzo dan zouden wij altijd in twijfel staan, herwaarts en derwaarts drijvende zonder enige zekerheid, en onze arme consciëntiën zouden altijd gekweld worden, indien zij niet steunden op de verdiensten van het lijden en sterven onzes Zaligmakers.

XXV

[Van het afdoen der ceremoniële wet]

Wij geloven, dat de ceremoniën en figuren [2]) der Wet opgehouden hebben met de komst van Christus, en dat alle schaduwen een einde genomen hebben; alzo dat het gebruik daarvan onder de Christenen weggenomen moet worden; nochtans blijft ons de waarheid en substantie daarvan in Christus Jezus, in dewelke zij haar vervulling hebben. Intussen gebruiken wij nog de getuigenissen, genomen uit de Wet en de Profeten, om ons in het Evangelie te bevestigen, en ook om ons leven te reguleren, in alle eerbaarheid, tot Gods ere, volgens zijn wil.

XXVI

[Van de enige voorbidding van Christus]

Wij geloven, dat wij geen toegang hebben tot God dan alleen door de enige Middelaar en Voorspraak, Jezus Christus, de

---

[1]) *In iemand gehouden zijn* betekent: bij iemand in de schuld staan, of: aan iemand iets schuldig zijn.

[2]) *Figuren* betekent hier: zinnebeelden.

rechtvaardige; dewelke hierom mens geworden is, verenigende te zamen de Goddelijke en de menselijke natuur, opdat wij mensen een toegang zouden hebben tot de Goddelijke Majesteit; anderszins ware ons de toegang gesloten. Maar deze Middelaar, die de Vader ons heeft gegeven tussen zich en ons, moet ons door zijn grootheid niet verschrikken, om ons een ander, naar ons goeddunken, te doen zoeken. Want er is niemand, noch in de hemel, noch op de aarde, onder de schepselen, die ons liever heeft dan Jezus Christus, *dewelke, hoewel hij in de gestaltenis Gods was, nochtans zichzelf vernietigd heeft, aannemende de gestaltenis eens mensen* en *eens dienstknechts voor ons*, en *is in alles zijn broederen gelijk geworden.* Indien wij nu een andere Middelaar zoeken moesten, die ons goedgunstig ware, wie zouden wij kunnen vinden, die ons meer beminde dan Hij, die zijn leven voor ons gelaten heeft, *ook toen wij zijn vijanden waren?* En zo wij een zoeken, die macht en aanzien heeft, wie is er, die daarvan zo veel heeft als degene, *die gezeten is ter rechterhand zijns Vaders, en die alle macht heeft in de hemel en op de aarde?* En wie zal eer verhoord worden, dan de eigen welbeminde Zoon Gods? Zo is dan alleen door een mistrouwen dit gebruik ingevoerd, dat men de heiligen onteert, in plaats van die te eren, doende hetgeen zij nooit gedaan noch begeerd hebben, maar hebben het volstandiglijk en volgens hun schuldige plicht verworpen, als blijkt uit hun schriften. En hier moet men niet voorbrengen, dat wij het niet waardig zijn, want het heeft hier de mening niet, dat wij onze gebeden op onze waardigheid zouden voordragen, maar alleen op de uitnemendheid en waardigheid onzes Heren Jezus Christus, wiens rechtvaardigheid de onze is door het geloof. Daarom, de Apostel, willende deze zotte vrees, of veelmeer dat mistrouwen, van ons nemen, zegt ons, *dat Jezus Christus zijn broederen in alles gelijk geworden is, opdat Hij een barmhartig en een getrouw Hogepriester zou zijn, om de zonden des volks te verzoenen; want in hetgeen Hij zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan Hij degenen, die verzocht worden, te hulp komen.* En daarna, om ons nog meer moed te geven om tot Hem te gaan, zegt hij: *Dewijl wij dan een grote Hogepriester hebben, die door de hemelen doorgegaan is, namelijk Jezus, de zoon Gods, zo laat ons deze belijdenis vasthouden. Want wij hebben geen Hogepriester, die niet kan medelijden hebben*

met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde. Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden om geholpen te worden ter bekwamer tijd. Dezelfde Apostel zegt, dat *wij vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus; laat ons dan toegaan,* zegt hij, *in volle verzekerdheid des geloofs,* enz. Insgelijks: *Christus heeft een onvergankelijk priesterschap; waarom Hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, alzo Hij altijd leeft, om voor hen te bidden.* Wat ontbreekt er meer, dewijl Christus zelf deze uitspraak doet: *Ik ben de weg, en de waarheid, en het leven; niemand komt tot de Vader dan door Mij?* Waartoe zouden wij een andere Advocaat zoeken, aangezien het God beliefd heeft ons zijn Zoon tot een Advocaat te geven? Laat ons Hem niet verlaten, om een andere te nemen; of veel meer, een andere te zoeken, zonder hem immermeer te vinden; want toen God Hem ons gegeven heeft, zo wist Hij wel dat wij zondaars waren. Daarom, volgens het bevel van Christus, zo roepen wij de hemelse Vader aan door Christus, onze enige Middelaar, gelijk wij in het Gebed des Heren geleerd zijn; verzekerd zijnde, dat *al wat wij de Vader zullen bidden in zijn naam, ons zal gegeven worden.*

XXVII

[Van de algemene Christelijke Kerk]

Wij geloven en belijden een enige Katholieke of algemene Kerk, dewelke is een heilige vergadering der ware Christ-gelovigen, al hun zaligheid verwachtende in Jezus Christus, gewassen zijnde door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de H. Geest. Deze Kerk is geweest van het begin der wereld af, en zal zijn tot het einde toe; gelijk daaruit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, dewelke zonder onderdanen niet zijn kan. En deze heilige Kerk wordt van God bewaard, of staande gehouden, tegen het woeden der gehele wereld; hoewel zij somwijlen een tijd lang zeer klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de ogen der mensen; gelijk zich de Here gedurende de gevaarlijke tijd onder Achab zeven duizend mensen behouden heeft, die hun knieën voor

Baäl niet gebogen hadden. Ook mede is deze H. Kerk niet gelegen, gebonden, of bepaald in een zekere plaats, of aan zekere personen, maar zij is verspreid en verstrooid door de gehele wereld; nochtans te zamen gevoegd en verenigd zijnde met het hart en wil in één zelfde Geest, door de kracht des geloofs.

XXVIII

[Dat een iegelijk schuldig is zich bij de ware Kerk te voegen]

Wij geloven, aangezien deze heilige vergadering is een verzameling dergenen die zalig worden, en dat buiten haar geen zaligheid is, dat niemand, van wat staat of qualiteit hij zij, zich behoort op zichzelf te houden, om op zijn eigen persoon te staan; maar dat zij allen schuldig zijn zichzelf daar bij te voegen en daarmede te verenigen; onderhoudende de enigheid der Kerk, zich onderwerpende aan haar onderwijzing en tucht, de hals buigend onder het juk van Jezus Christus, en dienend de opbouwing der broeders; naar de gaven die hun God verleend heeft, als onderlinge lidmaten eenszelfden lichaams. En opdat dit te beter kan onderhouden worden, zo is het ambt aller gelovigen, volgens het Woord Gods, zich af te scheiden van degenen die niet van de Kerk zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, het zij op wat plaats dat God ze gesteld heeft; ook ofschoon het zo ware, dat de Magistraten en plakkaten der Prinsen [1]) daar tegen waren, en dat de dood of enige lichamelijke straf daaraan hing. Daarom, al degenen die zich van haar afscheiden of niet daar bijvoegen, die doen tegen de ordinantie Gods.

XXIX

[Van het onderscheid en de merktekenen der ware en valse Kerk]

Wij geloven, dat men wel naarstiglijk en met goede voorzichtigheid, uit het Woord Gods, behoort te onderscheiden, welke de ware Kerk zij; aangezien dat alle sekten, die heden ten dage in

---

[1]) *Prinsen* betekent hier: vorsten, die souverein gezag hebben.

de wereld zijn, zich met de naam der Kerk bedekken. Wij spreken hier niet van het gezelschap der hypocrieten, welke in de Kerk onder de goeden vermengd zijn, en intussen van de Kerk niet zijn, hoewel zij naar het lichaam in haar zijn; maar wij zeggen, dat men het lichaam en de gemeenschap der ware Kerk onderscheiden zal van alle sekten, welke zeggen dat zij de Kerk zijn. De merktekenen, om de ware Kerk te kennen, zijn deze: zo de Kerk de reine predikatie des Evangelies oefent; indien zij gebruikt de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze Christus ingesteld heeft; zo de kerkelijke tucht gebruikt wordt, om de zonden te straffen. Kortelijk, zo men zich aanstelt naar het zuivere Woord Gods, verwerpende alle dingen die daar tegen zijn, houdende Jezus Christus voor het enige Hoofd. Hierdoor kan men zekerlijk de ware Kerk kennen, en het komt niemand toe, zich daarvan te scheiden. En aangaande degenen die van de Kerk zijn, die kan men kennen uit de merktekenen der Christenen; te weten, uit het geloof, en wanneer zij, aangenomen hebbende de enige Zaligmaker Jezus Christus, de zonde vlieden en de gerechtigheid najagen, de ware God en hun naaste liefhebben, niet afwijken noch ter rechter- noch ter linkerhand, en hun vlees kruisigen met zijn werken. Alzo nochtans niet, alsof er nog geen grote zwakheid in hen zij; maar zij strijden daartegen door de Geest al de dagen huns levens, nemende gestadiglijk hun toevlucht tot het bloed, de dood, het lijden en de gehoorzaamheid des Heren Jezus, in dewelke zij vergeving hunner zonden hebben, door het geloof in Hem. Aangaande de valse kerk, die schrijft zich en haar ordinantiën meer macht en autoriteit toe dan het Woord Gods, en wil zich aan het juk van Christus niet onderwerpen; zij bedient de Sacramenten niet, gelijk Christus in zijn Woord verordend heeft, maar zij doet daar af en toe, gelijk als het haar goed dunkt; zij grondt zich meer op de mensen, dan op Christus; zij vervolgt degenen die heilig leven naar het Woord Gods, en die haar bestraffen over haar gebreken, gierigheid en afgoderijen. Deze twee kerken zijn lichtelijk te kennen en van elkander te onderscheiden.

XXX

[Van de regering der Kerk door kerkelijke ambten]

Wij geloven, dat deze ware Kerk geregeerd moet worden naar

de geestelijke politie [1]), die ons onze Here heeft geleerd in zijn Woord; namelijk dat er Dienaars of Herders moeten zijn, om Gods Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen; dat er ook Opzieners en Diakenen zijn, om met de Herders te zijn als de Raad der Kerk; en door dit middel de ware religie te onderhouden, en te maken, dat de ware leer haar loop hebbe, dat ook de overtreders op geestelijke wijze gestraft worden en in de toom gehouden, opdat ook de armen en bedrukten geholpen en getroost worden, naar dat zij van node hebben. Door dit middel zullen alle dingen in de Kerk [2]) wel en ordelijk toegaan, wanneer zulke personen verkoren worden, die getrouw zijn, en naar de regel, die S. Paulus daarvan geeft in de Brief aan Timotheüs.

XXXI

[Van de Dienaren, Ouderlingen en Diakenen]

Wij geloven, dat de Dienaars des Woords Gods, Ouderlingen en Diakenen tot hun ambten behoren verkoren te worden door wettige verkiezing der Kerk, met aanroeping van de naam Gods en goede orde, gelijk het Woord Gods leert. Zo moet zich dan een iegelijk wel wachten door onbehoorlijke middelen zich in te dringen, maar is schuldig de tijd te verwachten dat hij van God beroepen wordt, opdat hij getuigenis hebbe van zijn beroeping, om van haar verzekerd en gewis te zijn, dat zij van de Here is. En aangaande de Dienaars des Woords, in wat plaats dat zij zijn, zo hebben zij een zelfde macht en autoriteit, zijnde altegader Dienaars van Jezus Christus, de enige algemene Bisschop en het enige Hoofd der Kerk. Daarenboven, opdat de H. ordinantie Gods niet geschonden worde of in verachting kome, zo zeggen wij, dat een ieder de Dienaars des Woords en de Ouderlingen der Kerk in bijzondere achting behoort te hebben, om des werks wil dat zij doen, en in vrede met hen te zijn, zonder murmurering, twist of tweedracht, zo veel mogelijk is.

---

[1]) *Politie* betekent hier: bestuurswijze.

[2]) De officiële uitgave heeft hier: *in der Kerken.* Niet als meervoud maar als sterk verbogen enkelvoud; zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Fr. en de Lat. tekst.

XXXII

[Van de orde en discipline of tucht der Kerk]

Intussen geloven wij, hoewel het nuttig en goed is, dat die Regeerders der Kerk zijn onder zich zekere ordinantie instellen en bevestigen tot onderhouding van het lichaam der Kerk, dat zij nochtans zich wel moeten wachten af te wijken van hetgeen ons Christus, onze enige Meester, geordineerd heeft. En daarom verwerpen wij alle menselijke vonden, en alle wetten, die men zoude willen invoeren, om God te dienen, en door deze de consciëntiën te binden en te dwingen, in wat manier het zou mogen zijn. Zo nemen wij dan alleen aan, hetgeen dienstig is om eendrachtigheid en enigheid te voeden en te bewaren, en alles te onderhouden in de gehoorzaamheid Gods; waartoe geëist worde de excommunicatie of de ban, die daar geschiedt naar het Woord Gods, met hetgeen daaraan hangt.

XXXIII

[Van de Sacramenten]

Wij geloven, dat onze goede God, acht hebbende op onze grovigheid en zwakheid, ons heeft verordend de Sacramenten, om aan ons zijn beloften te verzegelen en om panden te zijn der goedwilligheid en genade Gods te onswaarts, en ook om ons geloof te voeden en te onderhouden; dewelke Hij gevoegd heeft bij het woord des Evangelies, om te beter aan onze uiterlijke zinnen voor te stellen, zowel hetgeen Hij ons te verstaan geeft door zijn Woord, als hetgeen Hij inwendig doet in onze harten, bondig en vast makende in ons de zaligheid, die Hij ons mededeelt. Want het zijn zichtbare waartekenen en zegelen van een inwendige en onzienlijke zaak, door middel waarvan God in ons werkt door de kracht des H. Geestes. Zo zijn dan de tekenen niet ijdel noch ledig, om ons te bedriegen; want Jezus Christus is hun waarheid, zonder wie zij niet met al zijn zouden. Voorts zijn wij tevreden met het getal der Sacramenten, die Christus, onze Meester, ons heeft verordend, welke niet meer dan twee zijn; te weten, het Sacrament des Doops, en des Heiligen Avondmaals van Jezus Christus.

XXXIV

[Van de Heilige Doop]

Wij geloven en belijden, dat *Jezus Christus, die het einde der wet is,* door zijn vergoten bloed een einde gemaakt heeft aan alle andere bloedstortingen, die men zou kunnen of willen doen tot verzoening en voldoening der zonden; en dat Hij, afgedaan hebbende de Besnijding, die met bloed geschiedde, in de plaats daarvan heeft verordend het Sacrament des doops, door hetwelk wij in de Kerk Gods ontvangen en van alle andere volken en vreemde religiën afgezonderd worden, om geheellijk Hem toegeeigend te zijn, zijn merk en veldteken dragende; en het dient ons tot een getuigenis, dat Hij in eeuwigheid onze God zijn zal, ons zijnde een genadig Vader. Zo heeft Hij dan bevolen te dopen al degenen die de zijnen zijn, *in de naam des Vaders, en des Zoons, en des H. Geestes,* alleen met rein water; ons daarmede te verstaan gevende, dat, gelijk het water de vuiligheid des lichaams afwast, wanneer wij daarmede begoten worden, hetwelk op het lichaam desgenen die de Doop ontvangt gezien wordt, en hem besprengt, alzo het bloed van Christus hetzelfde van binnen in de ziel [1]) doet, door de Heilige Geest, haar besprengende en zuiverende van haar zonden, en ons wederbarende uit kinderen des toorns tot kinderen Gods. Niet dat zulks door het uiterlijke water geschiedt, maar door de besprenging des dierbaren bloeds des Zoons Gods; die onze Rode Zee is, door welke wij moeten doorgaan, om te ontgaan de tirannieën van Pharao, welke is de duivel, en in te gaan in het geestelijke land Kanaän. Alzo geven ons de Dienaars van hun zijde het Sacrament, en hetgeen dat zichtbaar is; maar onze Here geeft hetgeen door het Sacrament beduid wordt, te weten, de gaven en onzienlijke genaden, wassende, zuiverende en reinigende onze ziel van alle vuiligheden en ongerechtigheden, en onze harten vernieuwende en die vervullende met alle vertroosting, ons gevende een ware verzekerdheid zijner vaderlijke goedheid, ons de nieuwe mens aandoende,

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *in der zielen.* Niet als meervoud, maar als sterk verbogen enkelvoud; zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Fr. en de Lat. tekst.

en de oude uittrekkende met al zijn werken. Hierom geloven wij, dat, zo wiens voornemen is in het eeuwige leven te komen, die moet maar eens gedoopt worden met de enige Doop, zonder die immermeer te herhalen; want wij kunnen ook niet tweemaal geboren worden. Doch deze Doop is niet alleen nut, zolang het water op ons is, en dat wij het water ontvangen, maar ook al de tijd onzes levens. Hierom verwerpen wij de dwaling der Wederdopers, die niet tevreden zijn met een enig doopsel, dat zij eens ontvangen hebben; en daarenboven verdoemen de doop der kinderkens der gelovigen; welke wij geloven dat men behoort te dopen en met het merkteken des verbonds te verzegelen, gelijk de kinderkens in Israël besneden werden, op dezelfde beloften, die onze kinderen gedaan zijn. En voorwaar, Christus heeft zijn bloed niet minder vergoten om de kinderkens der gelovigen te wassen, dan Hij gedaan heeft om de volwassenen. En daarom behoren zij het teken te ontvangen en het Sacrament van hetgeen dat Christus voor hen gedaan heeft; gelijk de Here in de wet beval, hun mee te delen het Sacrament des lijdens en stervens van Christus, kort nadat zij geboren waren, offerende voor hen een lammetje, hetwelk was een Sacrament van Jezus Christus. Daarenboven, hetgeen de Besnijdenis deed aan het Joodse volk, hetzelfde doet de Doop aan onze kinderen; welke de oorzaak is, waarom de Heilige Paulus de Doop noemt de *Besnijdenis van Christus.*

XXXV

[Van het Heilig Avondmaal onzes Heren Jezus Christus]

Wij geloven en belijden, dat onze Zaligmaker Jezus Christus het Sacrament des Heiligen Avondmaals verordend en ingesteld heeft, om te voeden en te onderhouden degenen, die Hij alrede wedergeboren, en in zijn huisgezin, hetwelk is zijn Kerk, ingelijfd heeft. Nu hebben degenen, die wedergeboren zijn, in zich tweeërlei leven: het éne lichamelijk en tijdelijk, hetwelk zij van hun eerste geboorte medegebracht hebben, en alle mensen gemeen is; het andere is geestelijk en hemels, hetwelk hun gegeven wordt in de tweede geboorte, dewelke geschiedt door het Woord des Evangelies, in de gemeenschap des lichaams van Christus; en dit leven is niet gemeen, dan alleen de uitverkorenen Gods. Alzo heeft ons God, tot onderhouding des lichamelijken en aardsen levens, aards

en gemeen brood verordend, hetwelk daartoe dienstig is, en allen gemeen is, zowel als het leven. Maar om het geestelijk en hemels leven te onderhouden, hetwelk de gelovigen hebben, heeft Hij hun gezonden een levend brood, dat van de hemel nedergedaald is, te weten, Jezus Christus, dewelke het geestelijk leven der gelovigen voedt en onderhoudt, als Hij gegeten, dat is, toegeëigend en ontvangen wordt door het geloof in de geest. Om ons dit geestelijk en hemels brood af te beelden, heeft Christus verordend een aards en zienlijk brood, hetwelk een Sacrament is van zijn lichaam, en de wijn tot een Sacrament zijns bloeds; om ons te betuigen, dat wij, zo waarachtig als wij het Sacrament ontvangen en houden in onze handen en het eten en drinken met onze mond, waarmede ons leven daarna onderhouden wordt, ook zo waarachtig door het geloof (hetwelk de hand en mond onzer ziele [1]) is) het ware lichaam en het ware bloed van Christus, onze enige Zaligmaker, ontvangen in onze zielen tot ons geestelijk leven. Nu, zo is het zeker en ongetwijfeld, dat ons Jezus Christus zijn Sacramenten niet tevergeefs heeft bevolen. Zo werkt Hij dan in ons al wat Hij door deze heilige tekenen ons voor ogen stelt; hoewel de wijze ons verstand te boven gaat, en ons onbegrijpelijk is, gelijk de werking des H. Geestes verborgen en onbegrijpelijk is. Intussen zo feilen wij niet, als wij zeggen, dat hetgeen door ons gegeten en gedronken wordt, het eigen en natuurlijk lichaam en het eigen bloed van Christus is; maar de wijze op welke wij dit nuttigen, is niet de mond, maar de geest door het geloof. Alzo dan blijft Jezus Christus altijd zittende ter rechterhand Gods Zijns Vaders in de hemelen, en laat toch daarom niet na, om zijns deelachtig te maken door het geloof. Deze maaltijd is een geestelijke tafel aan dewelke Christus zichzelf ons mededeelt met al zijn goederen, en doet ons aan haar genieten, zowel zichzelf, als de verdiensten zijns lijdens en stervens; voedende, sterkende, en vertroostende onze arme troosteloze ziel door het eten zijns vleses, en haar verkwikkende en vermakende door de drank zijns bloeds. Voorts, hoewel de Sacramenten met de betekende zaken te zamen gevoegd zijn, zo worden zij nochtans met deze twee

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *onzer zielen.* Niet als meervoud, maar als sterk verbogen enkelvoud; zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Fr. en Lat. tekst.

zaken door allen niet ontvangen. De goddeloze ontvangt wel het Sacrament tot zijn verdoemenis, maar hij ontvangt niet de waarheid des Sacraments; gelijk als Judas en Simon de tovenaar beiden wel het Sacrament ontvingen, maar niet Christus, die door datzelve betekend wordt, welke de gelovigen alleen medegedeeld wordt. Ten laatste, wij ontvangen het H. Sacrament in de verzameling des volks Gods met ootmoedigheid en eerbied, onder ons houdende een heilige gedachtenis des doods van Christus, onze Zaligmaker, met dankzegging, en doen aldaar belijdenis van ons geloof en van de Christelijke religie. Daarom behoort zich niemand daartoe te begeven, zonder zichzelf eerst wel beproefd te hebben; opdat hij, etende van dit brood en drinkende uit deze drinkbeker, niet ete en drinke zichzelf een oordeel. Kortelijk, wij zijn door het gebruik van dit H. Sacrament bewogen tot een vurige liefde jegens God en onze naaste. Daarom verwerpen wij alle inmengselen en verdoemelijke vonden, die de mensen bij de Sacramenten gedaan en gemengd hebben, als ontheiligingen daarvan, en zeggen dat men zich moet laten vergenoegen met de ordening, die Christus en zijn Apostelen ons geleerd hebben, en spreken, gelijk zij daarvan gesproken hebben.

XXXVI

[Van het ambt der Overheid]

Wij geloven, dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid des menselijken geslachts, Koningen, Prinsen [1]) en Overheden verordend heeft; willende dat de wereld geregeerd wordt door wetten en politiën [2]), opdat de ongebondenheid der mensen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de mensen toega. Tot dat einde *heeft Hij de Overheid het zwaard in handen gegeven tot straffe der bozen en bescherming der vromen.* En hun ambt is, niet alleen acht te nemen en te waken over de Politie, maar ook de hand te houden aan de Heilige

---

[1]) *Prinsen,* nevens *Koningen,* betekent hier: andere vorsten, die souverein gezag hebben.

[2]) *Politiën* betekent hier en vijf regels verder: besturen of ingestelde regeringen.

Kerkedienst; (om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst, om het rijk des antichrists te gronde te werpen [1])), en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend wordt, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt. Voorts, een ieder, van wat qualiteit, conditie of staat hij zij, is schuldig, zich de Overheden te onderwerpen, schattingen te betalen, hun ere en eerbied toe te dragen, en hun gehoorzaam te zijn in alle dingen, die niet strijden tegen Gods Woord; voor hen biddende in hun gebeden, opdat hen de Here stieren wil in al hun wegen, en *dat wij een gerust en stil leven leiden in alle Godzaligheid en eerbaarheid.* En hierin verwerpen wij de Wederdopers en andere oproerige mensen, en in het gemeen al degenen, die de Overheden en Magistraten verwerpen en de Justitie omstoten willen, invoerende de gemeenschap der goederen, en verwarren de eerbaarheid, die God onder de mensen gesteld heeft.

XXXVII

[Van het laatste oordeel]

Ten laatste geloven wij, volgens het Woord Gods, dat, als de tijd, van de Here verordend (die alle creaturen onbekend is), gekomen, en het getal der uitverkorenen vervuld zal zijn, onze Here *Jezus Christus uit de hemel zal komen,* lichamelijk en zienlijk, *gelijk Hij opgevaren is,* met grote heerlijkheid en majesteit, om zich te verklaren een Rechter te zijn over levenden en doden; deze oude wereld in vuur en vlam stellende om haar te zuiveren. En alsdan zullen persoonlijk voor deze grote Rechter verschijnen alle mensen, zowel mannen als vrouwen en kinderen, die van het begin der wereld af tot het einde toe geweest zullen zijn, verdagvaard zijnde *door de stem des archangels en door het geklank der Goddelijke bazuin.* Want al degenen die gestorven zullen wezen, zullen uit de aarde verrijzen, de zielen te zamen gevoegd en verenigd zijnde met haar eigen lichaam, in hetwelk

---

[1]) Deze zinsnede is door de Generale Synode van Utrecht 1905 uit dit artikel geschrapt.

zij zullen geleefd hebben. En aangaande degenen die alsdan nog leven zullen, die zullen niet sterven gelijk de anderen, maar zullen in een ogenblik veranderd en uit verderfelijk onverderfelijk worden. *Alsdan zullen de boeken* (dat is, de consciëntiën) *geopend, en de doden geoordeeld worden,* naar hetgeen zij in deze wereld gedaan zullen hebben, hetzij goed of kwaad. *Ja, de mensen zullen rekenschap geven van alle ijdele woorden, die zij gesproken zullen hebben,* die de wereld niet dan voor kinderspel en voor tijdverdrijf acht; en dan zullen de verborgenheden en geveinsdheden der mensen openbaarlijk voor allen ontdekt worden. En daarom is de gedachtenis van dit oordeel met recht schrikkelijk en vervaarlijk voor de bozen en goddelozen, en zeer wenselijk en troostelijk voor de vromen en uitverkorenen: dewijl alsdan hun volle verlossing volbracht zal worden, en zij aldaar zullen ontvangen de vruchten des arbeids en der moeite, die zij zullen gedragen hebben; hun onnozelheid [1]) zal door allen bekend worden; en zij zullen de schrikkelijke wrake zien, die God tegen de goddelozen doen zal, die hen getiranniseerd, verdrukt en gekweld zullen hebben in deze wereld. Dewelke overwonnen zullen worden door het getuigenis hunner eigen consciëntiën, en zullen onsterfelijk worden, doch in zulker voege, dat het zal zijn om gepijnigd te worden *in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is.* En daarentegen, de gelovigen en uitverkorenen zullen gekroond worden met heerlijkheid en ere. *De Zoon Gods zal hun naam belijden voor God zijn Vader en zijn uitverkoren engelen, alle tranen zullen van hun ogen afgewist worden;* hun zake, die nu tegenwoordiglijk door vele Rechteren en Overheden als ketters en goddeloos verdoemd wordt, zal bekend worden de zake des Zoons Gods te zijn. En tot een genadige vergelding zal hen de Here zulk een heerlijkheid doen bezitten, als het hart eens mensen nimmermeer zou kunnen bedenken. Daarom verwachten wij die grote dag met een groot verlangen, om ten volle te genieten de beloften Gods, in Jezus Christus onze Here.

---

[1]) *Onnozelheid* betekent hier: onschuld (Fr. *innoscence,* Lat. *innocentia).*

47

CATECHISMUS

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER, DIE IN DE NEDERLANDSE GEREFORMEERDE KERKEN EN SCHOLEN GELEERD WORDT

ZONDAG 1

1. VRAAG. Wat is uw enige troost, beide in het leven en sterven?

ANTW. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven [a] niet mijn [b], maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben [c], die met zijn dierbaar bloed voor al mijn zonden volkomenlijk betaald [d] en mij uit alle heerschappij [1]) des duivels verlost heeft [e], en alzo bewaart [f], dat zonder de wil mijns hemelsen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan [g], ja ook, dat mij alle ding tot mijn zaligheid dienen moet [h]; waarom Hij mij ook door zijn Heilige Geest van het eeuwige leven verzekert [i], en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt [k].

a. Rom. 14 : 8
b. 1 Cor. 6 : 19
c. 1 Cor. 3 : 23
Tit. 2 : 14
d. 1 Petr. 1 : 18, 19
1 Joh. 1 : 7
1 Joh. 2 : 2, 12
e. Hebr. 2 : 14
1 Joh. 3 : 8
Joh. 8 : 34, 35, 36
f. Joh. 6 : 39
Joh. 10 : 28
2 Thess. 3 : 3
1 Petr. 1 : 5
g. Matth. 10 : 30
Luc. 21 : 18
h. Rom. 8 : 28
i. 2 Cor. 1 : 22
2 Cor. 5 : 5
Eph. 1 : 14
Rom. 8 : 16
k. Rom. 8 : 14
1 Joh. 3 : 3

---

[1]) Vroeger stond hier het woord *geweld*, in de zin van oppermacht, heerschappij; in welke betekenis het echter thans niet meer kan gebruikt worden.

2. VRAAG. Hoe vele stukken zijn u nodig te weten, opdat gij in deze troost zaliglijk leven en sterven moogt?

ANTW. Drie stukken [a]. Ten eerste: hoe groot mijn zonden en ellende zijn [b]. Ten andere: hoe ik van al mijn zonden en ellende verlost worde [c]. En ten derde: hoe ik Gode voor zulke verlossing zal dankbaar zijn [d].

a. Matth. 11 : 28-30
Eph. 5 : 8
b. Joh. 9 : 41
Matth. 9 : 12
Rom. 3 : 10
1 Joh. 1 : 9, 10
c. Joh. 17 : 3
Hand. 4 : 12
Hand. 10 : 43
d. Eph. 5 : 10
Ps. 50 : 14
Matth. 5 : 16
1 Petr. 2 : 12
Rom. 6 : 13
2 Tim. 2 : 15

HET EERSTE DEEL

Van des mensen ellende

ZONDAG 2

3. VRAAG. Waaruit kent gij uw ellende?

ANTW. Uit de wet Gods [a].

a. Rom. 3 : 20

4. VRAAG. Wat eist de wet Gods van ons?

ANTW. Dat leert ons Christus in een hoofdsom, Matth. 22 : 37—40: *Gij zult liefhebben de Here, uw God, met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand en met geheel uw kracht. Dit is het eerste en het grote gebod en het tweede, daaraan gelijk, is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Aan deze twee geboden hangt de ganse wet en de profeten* [a].

a. Deut. 6 : 5
Lev. 19 : 18
Marc. 12 : 30
Luc. 10 : 27

5. VRAAG. Kunt gij dit alles volkomen houden?

ANTW. Neen ik [a]; want ik ben van nature geneigd, God en mijn naaste te haten [b].

a. Rom. 3 : 10, 20, 23
1 Joh. 1 : 8, 10
b. Rom. 8 : 7
Eph. 2 : 3
Tit. 3 : 3
Gen. 6 : 5
Gen. 8 : 21
Jer. 17 : 9
Rom. 7 : 23

ZONDAG 3

6. VRAAG. Heeft dan God de mens alzo boos en verkeerd geschapen?

ANTW. Neen Hij; maar God heeft de mens goed [a] en naar zijn evenbeeld geschapen [b], dat is, in ware rechtvaardigheid [1]) en heiligheid, opdat hij God zijn Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben, en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou, om Hem te loven en te prijzen [c].

a. Gen. 1 : 31
b. Gen. 1 : 26, 27
c. Eph. 4 : 24
Col. 3 : 10
2 Cor. 3 : 18

7. VRAAG. Vanwaar komt dan zulke verdorven aard des mensen?

ANTW. Uit de val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouders, Adam en Eva, in het Paradijs [a], waar onze natuur alzo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden [b].

a. Gen. 3
Rom. 5 : 12, 18, 19
b. Ps. 51 : 7
Gen. 5 : 3

8. VRAAG. Maar zijn wij alzo verdorven, dat wij ganselijk onbekwaam zijn tot enig goed en geneigd tot alle kwaad?

ANTW. Ja wij [a]; tenzij dan dat wij door de Geest Gods wedergeboren worden [b].

a. Gen. 8 : 21
Gen. 6 : 5
Job 14 : 4
Job 15 : 14
Job 16 : 35
Joh. 3 : 6
Jes. 53 : 6
b. Joh. 3 : 3, 5
1 Cor. 12 : 3
2 Cor. 3 : 5

ZONDAG 4

9. VRAAG. Doet dan God de mens niet onrecht, dat Hij in zijn wet van hem eist, wat hij niet doen kan?

---

[1]) Vroeger stond hier het woord *gerechtigheid*, volgens oude vertalingen van de Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Eph. IV : 24). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *rechtvaardigheid*.

ANTW. Neen Hij [a]; want God heeft de mens alzo geschapen, dat hij dat konde doen [b]; maar de mens heeft zichzelf en al zijn nakomelingen, door het ingeven des duivels [c] en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd.

a. Eph. 4 : 24 1 Tim. 2 : 13, 14 Rom. 5 : 12
b. Gen. 3 : 13 *c.* Gen. 3 : 6

10. VRAAG. Wil God zulke ongehoorzaamheid en afval ongestraft laten?

ANTW. Neen Hij, geenszins; maar Hij vertoornt zich schrikkelijk [a] beide over de aangeboren en werkelijke zonden, en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwiglijk straffen [b]; gelijk Hij gesproken heeft: *Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen* [c].

a. Gen. 2 : 17 Nah. 1 : 2 Eph. 5 : 6
Rom. 5 : 12 Ex. 20 : 5 *c.* Deut. 27 : 26
b. Ps. 50 : 21 Ex. 34 : 7 Gal. 3 : 10
Ps. 5 : 6 Rom. 1 : 18

11. VRAAG. Is dan God ook niet barmhartig?

ANTW. God is wel barmhartig [a], maar Hij is ook rechtvaardig [b]: daarom zo eist zijn gerechtigheid, dat de zonde, welke tegen de allerhoogste majesteit Gods gedaan is, ook met de hoogste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziel gestraft worde.

a. Ex. 34 : 6, 7 Ex. 20 : 5 Ps. 5 : 5. 6
Ex. 20 : 6 Ex. 23 : 7 Nah. 1 : 2, 3
b. Ps. 7 : 10 Ex. 34 : 7

HET ANDERE DEEL

Van des mensen verlossing

ZONDAG 5

12. VRAAG. Aangezien wij dan naar het rechtvaardig oordeel Gods tijdelijke en eeuwige straf verdiend hebben, is

er enig middel, waardoor wij deze straf zouden kunnen ontgaan en wederom tot genade komen?

ANTW. God wil, dat aan zijn gerechtigheid genoeg geschiede [a]; daarom moeten wij aan haar, òf door onszelf, òf door een ander, volkomen betalen [b].

a. Gen. 2 : 17
Ex. 23 : 7
Ezech. 18 : 4
Matth. 5 : 26
2 Thess. 1 : 6
Luc. 16 : 2
b. Rom. 8 : 4

13. VRAAG. Maar kunnen wij door onszelf betalen?

ANTW. In generlei wijze, maar wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder [a].

a. Job 9 : 2
Job 15 : 15, 16
Job 4 : 18, 19
Ps. 130 : 3
Matth. 6 : 12
Matth. 18 : 25
Matth. 16 : 26

14. VRAAG. Kan ook ergens een bloot schepsel gevonden worden, dat voor ons betale?

ANTW. Neen; want ten eerste wil God aan geen ander schepsel de schuld straffen, die de mens gemaakt heeft [a]; ten andere zo kan ook geen bloot schepsel de last van de eeuwige toorn Gods tegen de zonde dragen en andere schepselen daarvan verlossen [b].

a. Ezech. 18 : 4
Gen. 3 : 17
b. Nah. 1 : 6
Ps. 130 : 3

15. VRAAG. Wat moeten wij dan voor een middelaar en verlosser zoeken?

ANTW. Zulk een, die een waarachtig [a] en rechtvaardig [b] mens is, en nochtans sterker dan alle schepselen, dat is, die ook tegelijk waarachtig God is [c].

a. 1 Cor. 15 : 21
b. Hebr. 7 : 26
c. Jes. 7 : 14
Jes. 9 : 5
Jer. 23 : 6
Luc. 11 : 22

ZONDAG 6

16. VRAAG. Waarom moet hij een waarachtig en rechtvaardig mens zijn?

ANTW. Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de menselijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde [a]; en dat een mens, zelf zondaar zijnde, niet kon voor anderen betalen [b].

a. Ezech. 18 : 4, 20
Rom. 5 : 18
1 Cor. 15 : 21
Hebr. 2 : 14, 15, 16
b. Hebr. 7 : 26, 27
Ps. 49 : 8
1 Petr. 3 : 18

17. VRAAG. Waarom moet hij tegelijk waarachtig God zijn?

ANTW. Opdat hij, uit kracht zijner Godheid [a], de last van de toorn Gods [b] aan zijn mensheid zou kunnen dragen [c], en ons de gerechtigheid en het leven zou kunnen verwerven en wedergeven [d].

a. Jes. 9 : 5
Jes. 63 : 3
b. Deut. 4 : 24
Nah. 1 : 6
Ps. 130 : 3
c. Jes. 53 : 4, 11
d. Jes. 53 : 5, 11

18. VRAAG. Maar wie is deze middelaar, die tegelijk waarachtig God [a] en een waarachtig [b] rechtvaardig mens is [c]?

ANTW. Onze Here Jezus Christus [d], die ons van God tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking, en tot een volkomen verlossing geschonken is [e].

a. 1 Joh. 5 : 20
Rom. 9 : 5
Rom. 8 : 3
Gal. 4 : 4
Jes. 9 : 6
Jer. 23 : 6
Mal. 3 : 1
b. Luc. 1 : 42
Luc. 2 : 6, 7
Rom. 1 : 3
Rom. 9 : 5
Phil. 2 : 7
Hebr. 2 : 14, 16, 17
Hebr. 4 : 15
c. Jes. 53 : 9, 11
Jer. 23 : 5
Luc. 1 : 35
Joh. 8 : 46
Hebr. 4 : 15
Hebr. 7 : 26
1 Petr. 1 : 19
1 Petr. 2 : 22
1 Petr. 3 : 18
d. 1 Tim. 2 : 5
Matth. 1 : 23
1 Tim. 3 : 16
Luc. 2 : 11
Hebr. 2 : 9
e. 1 Cor. 1 : 30

19. VRAAG. Waaruit weet gij dat?

ANTW. Uit het heilig Evangelie, hetwelk God zelf eerstelijk in het Paradijs heeft geopenbaard [a], en daarna door de heilige Patriarchen [b] en Profeten [c] laten verkondigen, en door

de offeranden en andere ceremoniën der Wet laten voorbeelden [d], en ten laatste door zijn eniggeboren Zoon vervuld [e].

a. Gen. 3 : 15
b. Gen. 22 : 18
Gen. 12 : 3
Gen. 49 : 10
c. Jes. 53
Jes. 42 : 1, 2, 3, 4
Jes. 43 : 25
Jes. 49 : 5, 6, 22, 23
Jer. 23 : 5, 6
Jer. 23 : 31, 32, 33
Jer. 32 : 39, 40, 41
Micha 7 : 18, 19, 20
Hand. 10 : 43
Hand. 3 : 22, 23, 24
Rom. 1 : 2
Hebr. 1 : 1
d. Hebr. 10 : 1, 8
Col. 2 : 7
Joh. 5 : 46
e. Rom. 10 : 4
Gal. 4 : 4
Gal. 3 : 24
Col. 2 : 17

ZONDAG 7

20. VRAAG. Worden dan alle mensen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam verdoemd zijn geworden?

ANTW. Neen zij [a], maar alleen degenen, die hem door een waar [1]) geloof worden ingelijfd en al zijn weldaden aannemen [b].

a. Matth. 7 : 14
Matth. 22 : 14
b. Marc. 16 : 16
Joh. 1 : 12
Joh. 3 : 16, 18, 36
Jes. 53 : 11
Ps. 2 : 11
Rom. 11 : 20
Rom. 3 : 22
Hebr. 4 : 3
Hebr. 5 : 9
Hebr. 10 : 39
Hebr. 11 : 6

21. VRAAG. Wat is een waar geloof?

ANTW. Een waar geloof is niet alleen een stellig [2]) weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houde, dat ons God in zijn Woord geopenbaard heeft [a], maar ook een vast vertrouwen [b], hetwelk de Heilige Geest [c] door het Evangelie in mijn hart werkt [d], dat niet alleen anderen, maar ook mij

---

[1]) Vroeger stond hier, gelijk ook in Vr. en Antw. 21, het woord *oprecht;* dat echter thans in de zin van *echt, waar, waarachtig,* niet meer gebruikelijk is.

[2]) De in dit antwoord voorkomende oude uitdrukkingen: *een zeker weten en een zeker vertrouwen* zijn enigszins gewijzigd, daar zij thans lichtelijk zouden doen denken aan een weten en vertrouwen, dat niet zeer vast is, terwijl toch juist het tegendeel is bedoeld (Duits: *ein gewisse erkanntnuss, ein hertzliches vertrawen,* Lat.: *certa notitia, certa fiducia).*

vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid [e] van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus wille [f].

a. Jac. 2 : 19
b. Hebr. 11 : 1, 7
Rom. 4 : 18-21
Rom. 10 : 10
Eph. 3 : 12
Hebr. 4 : 16
Jac. 1 : 6
c. Gal. 5 : 22
Matth. 16 : 17
2 Cor. 4 : 13
Joh. 6 : 29
Eph. 2 : 8
Philipp. 1 : 19
Hand. 16 : 14
d. Rom. 1 : 16
Rom. 10 : 17
1 Cor. 1 : 21
Hand. 10 : 44
Hand. 16 : 14
e. Rom. 1 : 7
Gal. 3 : 11
Hebr. 10 : 10, 38
Gal. 2 : 16
f. Eph. 2 : 8
Rom. 3 : 24
Rom. 5 : 19
Luc. 1 : 77, 78

22. VRAAG. Wat is dan een Christen nodig te geloven?

ANTW. Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt [a], hetwelk ons de Artikelen van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof in een hoofdsom leren.

a. Joh. 20 : 31 Matth. 28 : 19 Marc. 1 : 15

23. Hoe luiden die Artikelen?

ANTW. *1. Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. 2. En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here; 3. die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria; 4. die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle; 5. ten derden dage wederom opgestaan van de doden; 6. opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; 7. van waar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden. 8. Ik geloof in de Heilige Geest. 9. Ik geloof een heilige, algemene, Christelijke* [1]) *Kerk, de gemeenschap der heiligen; 10. vergeving der zonden; 11. wederopstanding des vleses; 12. en een eeuwig leven.*

---

[1]) Het woord *Christelijke*, dat eigenlijk in het woord *Kerk* ook reeds begrepen is, ontbreekt in de uitgave van 1611, en evenzo in de Lat. tekst. Maar de Duitse heeft het, en evenzo bijna alle andere Nederduitse uitgaven; zodat het hier te lande geacht kan worden, tot de tekst der 12 Geloofsartikelen te behoren.

ZONDAG 8

24. VRAAG. Hoe worden deze Artikelen gedeeld?

ANTW. In drie delen. Het eerste is van God de Vader en onze schepping. Het andere, van God de Zoon en onze verlossing. Het derde, van God de Heilige Geest en onze heiligmaking.

25. VRAAG. Aangezien er maar één enig Goddelijk wezen is [a], waarom noemt gij de Vader, de Zoon en de Heilige Geest?

ANTW. Omdat God zich alzo in zijn Woord geopenbaard heeft [b], dat deze drie onderscheidene Personen de enige, waarachtige en eeuwige God zijn.

a. Deut. 6 : 4	Gen. 1 : 2, 3	Joh. 14 : 26
Eph. 4 : 6	Ps. 33 : 6	Joh. 15 : 26
Jes. 44 : 6	Jes. 48 : 16	2 Cor. 13 : 13
Jes. 45 : 5	Matth. 3 : 16, 17	Gal. 4 : 6
1 Cor. 8 : 4, 6	Matth. 28 : 19	Eph. 2 : 18
b. Jes. 61 : 1	1 Joh. 5 : 7	Tit. 3 : 5, 6
Luc. 4 : 18	Jes. 6 : 1, 3	

Van God de Vader en onze schepping

ZONDAG 9

26. VRAAG. Wat gelooft gij met deze woorden: *Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?*

ANTW. Dat de eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus, die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niet geschapen heeft [a], die ook door zijn eeuwige raad en voorzienigheid ze nog onderhoudt en regeert [b], om zijns Zoons Christus' wille mijn God en mijn Vader is [c]; op welke ik alzo vertrouw, dat ik niet twijfel, of Hij zal mij met alle nooddruft des lichaams en der ziel verzorgen [d], en ook al het kwaad,

dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt, mij ten beste keren [e], dewijl Hij zulks doen kan als een almachtig God [f] en ook doen wil als een getrouw Vader [g].

a. Gen. 1 en 2
Ez. 20 : 11
Job 33 : 4
Job 38 en 39
Hand. 4 : 24
Hand. 14 : 15
Ps. 33 : 6
Jes. 45 : 7
b. Hebr. 1 : 3
Ps. 104 : 27, 28, 29, 30
Ps. 115 : 3
Matth. 10 : 29
Eph. 1 : 11
c. Joh. 1 : 12
Rom. 8 : 15
Gal. 4 : 5, 6, 7
Eph. 1 : 5
d. Ps. 55 : 23
Matth. 6 : 25, 26
Luc. 12 : 22
e. Rom. 8 : 28
f. Jes. 46 : 4
Rom. 10 : 12
g. Rom. 6 : 32, 33
Rom. 7 : 9, 10, 11

ZONDAG 10

27. VRAAG. Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?

ANTW. De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods [a], door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijn hand nog onderhoudt, en alzo regeert [b], dat loof en gras, regen en droogte [c], vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, gezondheid en krankheid [d], rijkdom en armoede [e], en alle dingen, niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen [f].

a. Hand. 17 : 25, 27, 28
Jer. 23 : 23, 24
Jes. 29 : 15, 16
Ezech. 8 : 12
b. Hebr. 1 : 3
c. Jer. 5 : 24
Hand. 14 : 17
d. Joh. 9 : 3
e. Spr. 22 : 2
f. Matth. 10 : 29
Spr. 16 : 33

28. VRAAG. Waartoe dient ons dat wij weten, dat God alles geschapen heeft en nog door zijn voorzienigheid onderhoudt?

ANTW. Dat wij in alle tegenspoed geduldig [a], in voorspoed dankbaar zijn mogen [b], en in alles, dat ons nog toekomen kan, een goed toevoorzicht [1]) hebben op onze getrouwe

---

[1]) Het woord *toevoorzicht* staat hier, en in Antw. 120, in zijn oude betekenis van: hoop, verwachting, vertrouwen (Duits: *zuversicht*, Lat. *spes* en *fiducia)*.

God en Vader [c], dat ons geen schepsel van zijn liefde scheiden zal [d], aangezien alle schepselen alzo in zijn hand zijn, dat zij tegen zijn wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen.

a. Rom. 5 : 3
Jac. 1 : 3
Ps. 39 : 10
Job 1 : 21, 22
b. 1 Thess. 5 : 18
Deut. 8 : 10
c. Ps. 55 : 23
Rom. 5 : 4
d. Rom. 8 : 38, 39
e. Job 1 : 12
Job 2 : 6
Spr. 21 : 1
Hand. 17 : 25

Van God de Zoon en onze verlossing

ZONDAG 11

29. VRAAG. Waarom wordt de Zoon Gods *Jezus*, dat is, Zaligmaker, genoemd?

ANTW. Omdat Hij ons zalig maakt en van al onze zonden verlost [a]; daarbenevens, dat bij niemand anders enige zaligheid te zoeken of te vinden is [b].

a. Matth. 1 : 21
Hebr. 7 : 25
b. Hand 4 : 12
Joh. 15 : 4, 5
1 Tim. 2 : 5
Jes. 43 : 11
1 Joh. 5 : 11

30. VRAAG. Geloven dan die ook aan de enige Zaligmaker Jezus, die hun zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelf, of ergens elders zoeken?

ANTW. Neen zij; maar zij verloochenen met de daad de enige Heiland [1]) Jezus, ofschoon zij met de mond in Hem roemen [a]; want van tweeën één: òf Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, òf die deze Zaligmaker met waar geloof aannemen, moeten alles in Hem hebben, dat tot hun zaligheid van node is [b].

a. 1 Cor. 1 : 13, 30-31
Gal. 5 : 4
b. Hebr. 12 : 2
Jes. 9 : 6
Col. 1 : 19, 20
Col. 2 : 10
1 Joh. 1 : 7

---

[1]) De Duitse tekst, en ook vele Nederduitse uitgaven, voegen hier bij het woord *Heiland* nog: *en Zaligmaker*. De uitgave van 1611, gelijk ook de Lat. tekst, laat deze inderdaad overtollige bijvoeging weg.

ZONDAG 12

31. VRAAG. Waarom is Hij *Christus*, dat is, Gezalfde, genaamd?

ANTW. Omdat Hij van God de Vader verordineerd is, en met de Heilige Geest gezalfd [a], tot onze hoogste Profeet en Leraar [b], die ons de verborgen raad en wille Gods van onze verlossing volkomen geopenbaard heeft [c]; en tot onze enige Hogepriester [d], die ons met de enige offerande zijns lichaams verlost heeft [e], en voor ons met zijn voorbidding steeds tussentreedt bij de Vader [f]; en tot onze eeuwige Koning, die ons met zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworven verlossing beschut en behoudt [g].

a. Ps. 45 : 8
Hebr. 1 : 9
Jes. 61 : 1
Luc. 4 : 18
b. Deut. 18 : 15
Hand. 3 : 22
Hand. 7 : 37
Jes. 55 : 4
c. Joh. 1 : 18
Joh. 15 : 15
d. Ps. 110 : 4
e. Hebr. 10 : 12, 14
Hebr. 9 : 12, 14, 28
f. Rom. 8 : 34
Hebr. 9 : 24
1 Joh. 2 : 1
Rom. 5 : 9, 10
g. Ps. 2 : 6
Zach. 9 : 9
Matth. 21 : 5
Luc. 1 : 33
Matth. 28 : 18
Joh. 10 : 28
Openb. 12 : 10, 11

32. VRAAG. Maar waarom wordt gij een Christen genaamd? [a]

ANTW. Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus [b] en alzo zijner zalving deelachtig ben [c], opdat ik zijn naam belijde [d], en mijzelf tot een levend dankoffer Hem offere [e], en met een vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en de duivel strijde [f], en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regere [g].

a. Hand. 11 : 26
b. 1 Cor. 6 : 15
c. 1 Joh. 2 : 27
Hand. 2 : 17
d. Matth. 10 : 32
Rom. 10 : 10
e. Rom. 12 : 1
1 Petr. 2 : 5, 9
Openb. 1 : 6
Openb. 5 : 8, 10
f. 1 Petr. 2 : 11
Rom. 6 : 12, 13
Gal. 5 : 16, 17
Eph. 6 : 11
1 Tim. 1 : 18, 19
g. 2 Tim. 2 : 12
Matth. 25 : 34

ZONDAG 13

33. VRAAG. Waarom is Hij *Gods eniggeboren Zoon* genaamd, zo wij toch ook Gods kinderen zijn?

ANTW. Daarom dat Christus alleen de eeuwige natuurlijke Zoon Gods is [a], maar wij zijn om zijnentwil uit genade tot kinderen Gods aangenomen [b].

a. Joh. 1 : 14
Hebr. 1 : 1, 2
Joh. 3 : 16
1 Joh. 4 : 9
Rom. 8 : 32
b. Rom. 8 : 16
Joh. 1 : 12
Gal. 4 : 6
Eph. 1 : 5, 6

34. VRAAG. Waarom noemt gij Hem *onze Here?*

ANTW. Omdat Hij ons met lichaam en ziel van al onze zonden, niet met goud of met zilver, maar met zijn dierbaar bloed gekocht, en van alle heerschappij [1]) des duivels verlost heeft, en ons alzo zich tot een eigendom gemaakt [a].

a. 1 Petr. 1 : 18, 19
1 Petr. 2 : 9
1 Cor. 6 : 20
1 Tim. 2 : 6
Joh. 20 : 28

ZONDAG 14

35. VRAAG. Wat is dat gezegd: *Die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria?*

ANTW. Dat de eeuwige Zoon Gods, die waarachtig en eeuwig God is [a] en blijft [b], ware menselijke natuur, uit het vlees en bloed van de maagd Maria [c], door de werking des Heiligen Geestes, aangenomen heeft [d], opdat Hij ook het ware zaad Davids zij [e], zijn broederen in alles gelijk [f], uitgenomen de zonde [g].

a. 1 Joh. 5 : 20
Joh. 1 : 1
Joh. 17 : 3
Rom. 1 : 3
Col. 1 : 15
b. Rom. 9 : 5
c. Gal. 4 : 4
Luc. 1 : 31, 42, 43
d. Matth. 1 : 20
Luc. 1 : 35
e. Rom. 1 : 3
Ps. 132 : 11
2 Sam. 7 : 12
Luc. 1 : 32
Hand. 2 : 30
f. Phil. 2 : 7
Hebr. 2 : 14, 17
g. Hebr. 4 : 15

---

[1]) Ook hier, evenals in Antw. 1, moest *geweld* door *heerschappij* worden vervangen.

36. VRAAG. Wat nuttigheid verkrijgt gij door de heilige ontvangenis en geboorte van Christus?

ANTW. Dat Hij onze Middelaar is [a], en met zijn onschuld en volkomen heiligheid mijn zonde, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt [b].

a. Hebr. 7 : 26, 27
b. 1 Petr. 1 : 18, 19
1 Petr. 3 : 18
1 Cor. 1 : 30, 31
Rom. 8 : 3, 4
Jes. 53 : 11
Ps. 32 : 1

ZONDAG 15

37. VRAAG. Wat verstaat gij door het woordje: *Geleden?*

ANTW. Dat Hij aan lichaam en ziel, de ganse tijd zijns levens op de aarde, maar inzonderheid aan het einde zijns levens, de toorn Gods tegen de zonde des gansen menselijken geslachts gedragen heeft [a], opdat Hij met zijn lijden, als met het enige zoenoffer [b], ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis verloste [c] en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve [d].

a. Jes. 53 : 4
1 Petr. 2 : 24
1 Petr. 3 : 18
1 Tim. 2 : 6
b. Jes. 55 : 10
Eph. 5 : 2
1 Cor. 5 : 7
1 Joh. 2 : 2
Rom. 3 : 25
Hebr. 9 : 28
Hebr. 10 : 14
c. Gal. 3 : 13
Col. 1 : 13
Hebr. 9 : 12
1 Petr. 1 : 18, 19
d. Rom. 3 : 25
2 Cor. 5 : 21
Joh. 2 : 16
Joh. 6 : 51
Hebr. 9 : 15
Hebr. 10 : 19

38. VRAAG. Waarom heeft Hij *onder de rechter Pontius Pilatus* geleden?

ANTW. Opdat Hij, onschuldig onder de wereldlijke rechter veroordeeld zijnde [a], ons daarmede van het strenge oordeel Gods, dat over ons gaan zou, bevrijdde [b].

a. Joh. 18 : 38
Matth. 27 : 24
Luc. 23 : 14, 15
Joh. 19 : 4
b. Ps. 69 : 5
Jes. 53 : 4, 5
2 Cor. 5 : 21
Gal. 3 : 13

39. VRAAG. Heeft dat iets meer in, dat Hij *gekruisigd* is geweest, dan of Hij met een andere dood gestorven ware?

ANTW. Ja het; want daardoor ben ik zeker, dat Hij de vervloeking, die op mij lag, op zich geladen heeft [a]; dewijl de dood des kruises van God vervloekt was [b].

a. Gal. 3 : 13 *b.* Deut. 21 : 23

ZONDAG 16

40. VRAAG. Waarom heeft Christus zich tot *in de dood* moeten vernederen?

ANTW. Daarom dat vanwege de gerechtigheid en waarheid Gods [a] niet anders voor onze zonden kon betaald worden, dan door de dood des Zoons Gods [b].

a. Gen. 2 : 17 *b.* Rom. 8 : 3, 4 Hebr. 2 : 14, 15

41. VRAAG. Waarom is Hij *begraven* geworden?

ANTW. Om daarmede te betuigen, dat Hij waarachtiglijk gestorven was [a].

a. Hand. 13 : 29 Luc. 23 : 53
Matt. 27 : 59, 60 Joh. 19 : 38

42. VRAAG. Zo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komt het, dat wij ook moeten sterven?

ANTW. Onze dood is geen betaling voor onze zonden [a], maar alleen een afsterving van de zonden en een doorgang tot het eeuwige leven [b].

a. Marc. 8 : 37 *b.* Phil. 1 : 23 Rom. 7 : 24
Ps. 49 : 8 Joh. 5 : 24

43. VRAAG. Wat verkrijgen wij meer voor nuttigheid uit de offerande en de dood van Christus aan het kruis?

ANTW. Dat door zijn kracht onze oude mens met Hem gekruisigd, gedood en begraven wordt [a], opdat de boze lusten

des vleses in ons niet meer regeren [b], maar dat wij onszelf Hem tot een offerande der dankbaarheid opofferen [c].

a. Rom. 6 : 6 *b.* Rom. 6 : 6, 12 *c.* Rom. 12 : 1

44. VRAAG. Waarom volgt daar: *Nedergedaald ter helle?*

ANTW. Opdat ik in mijn hoogste aanvechtingen verzekerd zij en mij ganselijk vertrooste, dat mijn Here Jezus Christus door zijn onuitsprekelijke benauwdheid, smarten, verschrikking en helse kwelling [1]), in welke Hij in zijn ganse lijden [a] (maar inzonderheid aan het kruis) gezonken was, mij van de helse benauwdheid en pijn verlost heeft [b].

a. Ps. 18 : 5, 6 Matth. 26 : 38 Hebr. 5 : 7
Ps. 116 : 3 Matth. 27 : 46 *b.* Jes. 53 : 5

ZONDAG 17

45. Wat nut ons de *opstanding* van Christus?

ANTW. Ten eerste heeft Hij door zijn opstanding de dood overwonnen, opdat Hij ons de gerechtigheid, die Hij door zijn dood ons verworven had, kon deelachtig maken [a]. Ten andere worden ook wij door zijn kracht opgewekt tot een nieuw leven [b]. Ten derde is ons de opstanding van Christus een zeker pand onzer zalige opstanding [c].

a. Rom. 4 : 25 *b.* Rom. 6 : 4 *c.* 1 Cor. 15 : 20, 21
1 Petr. 1 : 3 Col. 3 : 1
1 Cor. 15 : 16 Eph. 2 : 5, 6

ZONDAG 18

46. VRAAG. Wat verstaat gij daarmede: *Opgevaren ten hemel?*

ANTW. Dat Christus voor de ogen zijner jongeren van

---

[1]) De oude tekst heeft hier het woord *kwaal;* hetwelk thans in de zin van *kwelling* niet meer gebruikelijk is. In de beide grondteksten wordt dit woord niet gevonden.

de aarde ten hemel is opgeheven [a], en dat Hij ons ten goede daar is [b], totdat Hij wederkomt om te oordelen de levenden en de doden [c].

a. Hand. 1 : 9	*b.* Hebr. 9 : 24	Col. 3 : 1
Marc. 16 : 19	Hebr. 4 : 14	*c.* Hand. 1 : 11
Luc. 24 : 51	Rom. 8 : 34	Matth. 24 : 30

47. VRAAG. Is dan Christus niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft [a]?

ANTW. Christus is waarachtig mens en waarachtig God. Naar zijn menselijke natuur is Hij niet meer op aarde [b]; maar naar zijn Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons [c].

a. Matth. 28 : 20	Joh. 16 : 28	*c.* Joh. 14 : 18
b. Hebr. 8 : 4	Joh. 17 : 11	Matth. 28 : 20
Matth. 26 : 11	Hand. 3 : 21	

48. VRAAG. Maar zo de mensheid niet overal is waar de Godheid is, worden dan de twee naturen in Christus niet van elkander gescheiden?

ANTW. Ganselijk niet; want dewijl de Godheid door niets kan ingesloten worden [1]) en overal tegenwoordig is [a], zo moet volgen, dat zij wel buiten haar aangenomen mensheid is [b], en nochtans niettemin ook in haar is en persoonlijk met haar verenigd blijft.

a. Jer. 23 : 24	*b.* Col. 2 : 9	Joh. 11 : 15
Hand. 7 : 49	Joh. 3 : 13	Matth. 28 : 6

---

[1]) Voor de laatste vijf woorden heeft de oude tekst hier het woord *onbegrijpelijk*. Uit het verband, en ook uit de bijgevoegde teksten (geheel andere, dan die bij Art. 1 der Belijdenis, tot verklaring van ditzelfde, aldaar in zijn thans nog geldende betekenis gebruikte, woord, in de oude uitgaven worden aangehaald), is duidelijk, dat dit hier niet bedoeld is in de gewone zin van: ondoorgrondelijk, of, door geen mensenverstand te begrijpen: maar dat het betekent: niet vatbaar om binnen grenzen begrepen of besloten te worden. Daar het thans die betekenis niet meer heeft, moest, ter voorkoming van misverstand, de bedoeling op een andere wijze worden uitgedrukt.

49. VRAAG. Wat nut ons de hemelvaart van Christus?

ANTW. Ten eerste, dat Hij in de hemel voor het aangezicht zijns Vaders onze Voorspreker is [a]. Ten andere, dat wij ons vlees in de hemel tot een zeker pand hebben, dat Hij, als het Hoofd, ons zijn lidmaten ook tot zich zal nemen [b]. Ten derde, dat Hij ons zijn Geest tot een tegenpand zendt [c], door wiens kracht wij zoeken dat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods, en niet dat op de aarde is [d].

a. 1 Joh. 2 : 1
Rom. 8 : 34
b. Joh. 14 : 2
Joh. 17 : 24
Joh. 20 : 17
Eph. 2 : 6
c. Joh. 14 : 16
Joh. 16 : 7
Hand. 2 : 33
2 Cor. 1 : 22
2 Cor. 5 : 5
d. Col. 3 : 1

ZONDAG 19

50. VRAAG. Waarom wordt daarbij gezet: *Zittende ter rechterhand Gods?*

ANTW. Dewijl Christus daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij zichzelf daar bewijze als het Hoofd zijner Christelijke Kerk [a], door wie de Vader alle ding regeert [b].

a. Eph. 1 : 20-23
Col. 1 : 18
b. Matth. 28 : 18
Joh. 5 : 22

51. VRAAG. Wat nuttigheid brengt ons deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?

ANTW. Eerstelijk, dat Hij door zijn Heilige Geest in ons, zijn lidmaten, de hemelse gaven uitgiet [a]. Daarna, dat Hij ons met zijn macht tegen alle vijanden beschut en bewaart [b].

a. Hand. 2 : 33
Eph. 4 : 8
b. Ps. 2 : 9
Ps. 110 : 1, 2
Joh. 10 : 28
Eph. 4 : 8

52. VRAAG. Wat troost u de *wederkomst van Christus om te oordelen de levenden en de doden?*

ANTW. Dat ik in alle droefenis en vervolging met opgericht hoofd even dezelfde, die zich tevoren om mijnentwil voor Gods gericht gesteld en al de vloek van mij weggenomen

heeft, tot een Rechter uit de hemel verwacht [a], die al zijn en mijn vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen [b], maar mij met alle uitverkorenen tot zich in de hemelse blijdschap en zaligheid nemen zal [c].

a. Phil. 3 : 20
Luc. 21 : 28
Rom. 8 : 23
Tit. 2 : 13
1 Thess. 4 : 16
b. Matth. 25 : 41
2 Thess. 1 : 6
c. Matth. 25 : 34
2 Thess. 1 : 7

Van God de Heilige Geest en onze heiligmaking

ZONDAG 20

53. VRAAG. Wat gelooft gij van *de Heilige Geest?*

ANTW. Eerstelijk, dat Hij te zamen met de Vader en de Zoon waarachtig en eeuwig God is [a]. Ten andere, dat Hij ook mij gegeven is [b], opdat Hij mij door een waar [1]) geloof Christus en al zijn weldaden deelachtig make [c], mij trooste [d] en bij mij eeuwiglijk blijve [e].

a. 1 Joh. 5 : 7
Gen. 1 : 2
Jes. 48 : 16
1 Cor. 3 : 16
1 Cor. 6 : 19
Hand. 5 : 3, 4
b. Gal. 4 : 6
Matth. 28 : 19, 20
2 Cor. 1 : 22
Eph. 1 : 13
c. Gal. 3 : 14
1 Petr. 1 : 2
1 Cor. 6 : 17
d. Joh. 15 : 26
Hand. 9 : 31
e. Joh. 14 : 16
1 Petr. 4 : 14

ZONDAG 21

54. VRAAG. Wat gelooft gij van de *heilige algemene Christelijke Kerk?*

ANTW. Dat de Zone Gods [a] uit het ganse menselijk geslacht [b] zich een gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren [c], door zijn Geest en Woord [d], in enigheid des waren geloofs [e], van den beginne der wereld tot aan het einde [f], ver-

---

[1]) Ook hier, evenals in Antw. 20, moest *oprecht* door *waar* vervangen worden.

gadert, beschermt en onderhoudt [g]; en dat ik daarvan een levend lidmaat ben [h] en eeuwig zal blijven [i].

a. Eph. 5 : 26
Joh. 10 : 11
Hand. 20 : 28
Eph. 4 : 11-13
b. Gen. 26 : 4
Openb. 5 : 9
c. Rom. 8 : 29
Eph. 1 : 10-13
d. Jes. 59 : 21
Rom. 1 : 16
Rom. 10 : 14-17
Eph. 5 : 26
e. Hand. 2 : 42
Eph. 4 : 3-5
f. Ps. 71 : 17, 18
Jes. 59 : 21
1 Cor. 11 : 26
g. Matth. 16 : 18
Joh. 10 : 28-30
Ps. 129 : 1-5
h. 1 Joh. 3 : 14, 19, 20, 21
2 Cor. 13 : 5
Rom. 8 : 10
i. Ps. 23 : 6
1 Cor. 1 : 8, 9
Joh. 10 : 28
1 Joh. 2 : 19
1 Petr. 1 : 5

55. VRAAG. Wat verstaat gij door *de gemeenschap der heiligen?*

ANTW. Eerstelijk, dat de gelovigen, allen en een iegelijk, als lidmaten aan de Here Christus en al zijn schatten en gaven gemeenschap hebben [a]. Ten andere, dat elk zich moet schuldig weten, zijn gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewilliglijk en met vreugde aan te wenden [b].

a. 1 Joh. 1 : 3
Rom. 8 : 32
1 Cor. 12 : 12-13
1 Cor. 6 : 17
b. 1 Cor. 12 : 21
1 Cor. 13 : 1, 5
Phil. 2 : 4-8

56. VRAAG. Wat gelooft gij van de *vergeving der zonden?*

ANTW. Dat God, om des genoegdoens van Christus' wil, al mijn zonden, ook mijn zondige aard, waarmede ik al mijn leven lang te strijden heb [a], nimmermeer wil gedenken, maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken [b], opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome [c].

a. 1 Joh. 2 : 2
1 Joh. 1 : 7
2 Cor. 5 : 19
b. Rom. 7 : 23-25
Jer. 31 : 34
Micha 7 : 19
Ps. 103 : 3, 10, 12
c. Joh. 3 : 18
Joh. 5 : 24

ZONDAG 22

57. VRAAG. Wat troost geeft u de *opstanding des vleses?*

ANTW. Dat niet alleen mijn ziel na dit leven van stonde aan tot Christus, haar Hoofd, zal opgenomen worden [a], maar dat ook dit mijn vlees, door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met mijn ziel verenigd, en aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig zal worden [b].

a. Luc. 16 : 22 Phil. 1 : 21, 23 1 Joh. 3 : 2
Luc. 23 : 43 *b.* Job 19 : 25, 26 Phil. 3 : 21

58. VRAAG. Wat troost schept gij uit het artikel van het *eeuwige leven?*

ANTW. Dat, nademaal ik nu het beginsel der eeuwige vreugde in mijn hart gevoel [a], ik na dit leven volkomen zaligheid bezitten zal, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geens mensen hart opgeklommen is, en dat, om God daarin eeuwiglijk te prijzen [b].

a. 2 Cor. 5 : 2, 3 *b.* 1 Cor. 2 : 9

ZONDAG 23

59. VRAAG. Maar wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

ANTW. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben, en een erfgenaam des eeuwigen levens [a].

a. Hab. 2 : 4 Rom. 1 : 17 Joh. 3 : 36

60. VRAAG. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?

ANTW. Alleen door een waar [1]) geloof in Jezus Christus [a]; alzo dat, al is het dat mij mijn consciëntie aanklaagt, dat ik tegen alle geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen daarvan gehouden heb [b], en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben [c], nochtans God, zonder enige verdienste mijnerzijds [d], uit louter genade [e] mij de volkomen genoegdoening [f], gerechtigheid en heiligheid van Christus [g] schenkt

[1]) Ook hier, evenals in Antw. 20 en 53, moest *oprecht* door *waar* vervangen worden.

en toerekent [h], evenals had ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja, als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft [i], in zoverre ik zulke weldaad met een gelovig hart aanneem [k].

a. Rom. 3 : 21, 22, 24
Rom. 5 : 1, 2
Gal. 2 : 16
Eph. 2 : 8, 9
Phil. 3 : 9
b. Rom. 3 : 9
c. Rom. 7 : 23
d. Tit. 3 : 5
Deut. 9 : 6
Ezech. 36 : 22
e. Rom. 3 : 24
Eph. 2 : 8
f. 1 Joh. 2 : 2
g. 1 Joh. 2 : 1
h. Rom. 4 : 4
2 Cor. 5 : 19
i. 2 Cor. 5 : 21
k. Rom. 3 : 22
Joh. 3 : 18

61. VRAAG. Waarom zegt gij, dat gij alleen door het geloof rechtvaardig zijt?

ANTW. Niet, dat ik vanwege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam ben; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijn gerechtigheid voor God is [a], en dat ik die niet anders dan alleen door het geloof aannemen en mij toeëigenen kan [b].

a. 1 Cor. 1 : 30 1 Cor. 2 : 2 *b.* 1 Joh. 5 : 10

ZONDAG 24

62. VRAAG. Maar waarom kunnen onze goede werken niet de gerechtigheid voor God of een stuk daarvan zijn?

ANTW. Daarom, dat de gerechtigheid, die voor Gods gericht bestaan kan, gans volkomen en der wet Gods in alle stukken gelijkvormig zijn moet [a], en dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt zijn [b].

a. Gal. 3 : 10 Deut. 27 : 26 *b.* Jes. 64 : 6

63. VRAAG. Hoe? Verdienen onze goede werken niet, die God nochtans in dit en in het toekomende leven wil belonen?

ANTW. Deze beloning geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade [a].

a. Luc. 17 : 10

64. VRAAG. Maar maakt deze leer niet zorgeloze en goddeloze mensen?

ANTW. Neen zij; want het is onmogelijk, dat, zo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid [a].

a. Matth. 7 : 18 Joh. 15 : 5

Van de Sacramenten

ZONDAG 25

65. VRAAG. Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en al zijn weldaden deelachtig maakt, van waar komt zulk geloof?

ANTW. Van de Heilige Geest [a], die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging des heiligen Evangelies, en het sterkt door het gebruik van de Sacramenten [b].

a. Eph. 2 : 8
Eph. 6 : 23
Joh. 3 : 5
Phil. 1 : 29
b. Matth. 28 : 19
1 Petr. 1 : 22, 23

66. VRAAG. Wat zijn Sacramenten?

ANTW. De Sacramenten zijn heilige zichtbare waartekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons vanwege het enige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt [a].

a. Gen. 17 : 11
Rom. 4 : 11
Deut. 30 : 6
Lev. 6 : 25
Hebr. 9 : 7, 8, 9, 24
Ezech. 20 : 12
Jes. 6 : 6, 7
Jes. 54 : 9

67. VRAAG. Zijn dan beide, het Woord en de Sacramenten, daarheen gericht of daartoe verordend, dat zij ons geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op de enige grond onzer zaligheid wijzen [a]?

ANTW. Ja zij toch; want de Heilige Geest leert ons in het Evangelie, en verzekert ons door de Sacramenten, dat onze volkomen zaligheid in de enige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is.

a. Rom. 6 : 3 Gal. 3 : 27

68. VRAAG. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het nieuwe Verbond of Testament ingezet?

ANTW. Twee, namelijk, de Heilige Doop en het Heilige Avondmaal.

Van de Heilige Doop

ZONDAG 26

69. VRAAG. Hoe wordt gij in de Heilige Doop vermaand en verzekerd, dat de enige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?

ANTW. Alzo, dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet [a] en daarbij toegezegd heeft [b], dat ik zo zekerlijk met zijn bloed en Geest van de onreinigheid mijner ziel, dat is. van al mijn zonden, gewassen ben [c], als ik uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des lichaams pleegt weg te nemen, gewassen ben.

a. Matth. 28 : 19 Joh. 1 : 33 Marc. 1 : 4
b. Matth. 28 : 19 Matth. 3 : 11 Luc. 3 : 3
Marc. 16 : 16 Rom. 6 : 3, 4
Hand. 2 : 38 *c.* 1 Petr. 3 : 21

70. VRAAG. Wat is dat, met het bloed en de Geest van Christus gewassen te zijn?

ANTW. Het is vergeving der zonden van God uit genade te hebben om des bloeds van Christus' wil, hetwelk Hij in zijn offerande aan het kruis voor ons uitgestort heeft [a]; daarna ook door de Heilige Geest vernieuwd en tot lidmaten van Christus geheiligd te zijn, opdat wij hoe langer hoe meer

de zonde afsterven, en in een Godzalig, onstraffelijk leven wandelen [b].

a. Hebr. 12 : 24
1 Petr. 1 : 2
Openb. 1 : 5
Openb. 7 : 14
Zach. 13 : 1
Ezech. 36 : 25
b. Joh. 1 : 33
Joh. 3 : 5
1 Cor. 6 : 11
1 Cor. 12 : 13
Rom. 6 : 4
Col. 2 : 12

71. VRAAG. Waar heeft ons Christus toegezegd, dat Hij ons zo zekerlijk met zijn bloed en Geest wassen wil, als wij met het Doopwater gewassen worden?

ANTW. In de inzetting des Doops, welke alzo luidt: *Gaat dan henen, onderwijst al de volken, hen dopende in de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes,* Matth. 28 : 19. En: *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden;* Marc. 16 : 16. Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift de Doop *het bad der wedergeboorte* en *de afwassing der zonden* noemt; Tit. 3 : 5; Hand. 22 : 16.

ZONDAG 27

72. VRAAG. Is dan het uiterlijk waterbad de afwassing der zonden zelf?

ANTW. Neen het [a]; want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van alle zonden [b].

a. Matth. 3 : 11
1 Petr. 3 : 21
Eph. 5 : 26
b. Joh. 1 : 7
1 Cor. 6 : 11

73. VRAAG. Waarom noemt dan de Heilige Geest de Doop het bad der wedergeboorte en de afwassing der zonden?

ANTW. God spreekt alzo niet zonder grote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leren, dat, gelijk de onzuiverheid des lichaams door het water, alzo ook onze zonden door het bloed en de Geest van Jezus Christus weggenomen worden [a], maar veelmeer, omdat Hij ons door dit Goddelijk pand en waarteken wil verzekeren, dat wij zo waarachtiglijk

van onze zonden geestelijk gewassen zijn, als wij uitwendig met het water gewassen worden [b].

a. Openb. 1 : 5 1 Cor. 6 : 11 Gal. 3 : 27
Openb. 7 : 14 *b.* Marc. 16 : 16

74. VRAAG. Zal men ook jonge kinderen dopen?

ANTW. Ja het; want mitsdien zij alzowel als de volwassenen in het verbond Gods en in zijn gemeente begrepen zijn [a], en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden [b] en de Heilige Geest, die het geloof werkt, niet minder dan de volwassenen toegezegd wordt [c], zo moeten zij ook door de Doop, als door het teken des Verbonds, der Christelijke Kerk ingelijfd en van de kinderen der ongelovigen onderscheiden worden [d], gelijk in het oude Verbond of Testament door de Besnijdenis geschied is [e], voor dewelke in het nieuwe Verbond de Doop ingezet is [f].

a. Gen. 17 : 7 Ps. 22 : 11 *d.* Hand. 10 : 47
b. Matth. 19 : 14 Jes. 41 : 1-3 *e.* Gen. 17 : 14
c. Luc. 1 : 15 Hand. 2 : 39 *f.* Col. 2 : 11-13

Van het Heilig Avondmaal onzes Heren

ZONDAG 28

75. VRAAG. Hoe wordt gij in het Heilig Avondmaal vermaand en verzekerd, dat gij aan de enige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al zijn goed gemeenschap hebt?

ANTW. Alzo, dat Christus mij en alle gelovigen, tot zijn gedachtenis van dit gebroken brood te eten en van deze drinkbeker te drinken bevolen heeft, en daarbij ook beloofd heeft [a]: eerstelijk, dat zijn lichaam zo zekerlijk voor mij aan het kruis geofferd en gebroken en zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de ogen zie, dat het brood des Heren mij gebroken en de drinkbeker mij medegedeeld wordt; en ten andere, dat Hijzelf mijn ziel met zijn gekruisigd lichaam en vergoten

bloed zo zekerlijk tot het eeuwige leven spijst en laaft, als ik het brood en de drinkbeker des Heren (als zekere waartekenen des lichaams en bloeds van Christus) uit des dienaars hand ontvang en met de mond geniet.

a. Matth. 26 : 26-28 Luc. 22 : 19, 20 1 Cor. 11 : 23-25
Marc. 14 : 22-24 1 Cor. 10 : 16, 17 1 Cor. 12 : 13

76. VRAAG. Wat is dat te zeggen, het gekruisigde lichaam van Christus eten en zijn vergoten bloed drinken?

ANTW. Het is niet alleen met een gelovig hart het ganse lijden en sterven van Christus aannemen en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen [a], maar ook daarbenevens door de Heilige Geest, die èn in Christus èn in ons woont, alzo met zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer verenigd worden [b], dat wij, al is het dat Christus in de hemel is [c] en wij op aarde zijn, nochtans vlees van zijn vlees en been van zijn gebeente zijn [d], en dat wij door één Geest (gelijk de leden van een lichaam door één ziel) eeuwiglijk leven en geregeerd worden [e].

a. Joh. 6 : 35, 40, 47 Hand. 3 : 21 1 Joh. 3 : 24
Joh. 6 : 48, 50, 51 1 Cor. 11 : 26 1 Joh. 4 : 13
Joh. 6 : 53, 54 *d.* Eph. 5 : 29, 30 *e.* Joh. 6 : 57
b. Joh. 6 : 55, 56 Eph. 3 : 16 Joh. 15 : 1-6
c. Col. 3 : 1 1 Cor. 6 : 15 Eph. 4 : 15, 16

77. VRAAG. Waar heeft Christus beloofd, dat Hij de gelovigen zo zekerlijk alzo met zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van deze drinkbeker drinken?

ANTW. In de inzetting des Avondmaals, welke alzo luidt [a]: *De Here Jezus, in de nacht, in welke Hij verraden werd, nam het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het en zeide: Neemt, eet; dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot mijn gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook de drinkbeker, na het eten des Avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het nieuwe Testament in mijn bloed; doet dat,*

zo dikwijls als gij die zult drinken, tot mijn gedachtenis. Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt; 1 Cor. 11 : 23—26.

Deze toezegging wordt ook herhaald door de Heilige Paulus, waar hij spreekt: *De drinkbeker der dankzegging, die wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn;* 1 Cor. 10 : 16, 17.

a. Matth. 26 : 26-28 Marc. 14 : 22-24 Luc. 22 : 19, 20

ZONDAG 29

78. VRAAG. Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijk lichaam en bloed van Christus?

ANTW. Neen [a]; maar gelijk het water in de Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassing der zonden zelve is (waarvan het alleen een Goddelijk waarteken en verzekering is [b]), alzo wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf [c], hoewel het naar de aard en de eigenschap der Sacramenten [d] het lichaam van Christus Jezus genaamd wordt.

a. Matth. 26 : 29
b. Eph. 5 : 26
Tit. 3 : 5
c. 1 Cor. 10 : 16
1 Cor. 11 : 26
d. Gen. 17 : 10, 11
Ex. 12 : 11, 13
Ex. 13 : 9
1 Petr. 3 : 21
1 Cor. 10 : 3, 4

79. VRAAG. Waarom noemt dan Christus het brood *zijn lichaam* en de drinkbeker *zijn bloed,* of *het Nieuwe Testament in zijn bloed,* en Paulus *de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus?*

ANTW. Christus spreekt alzo niet zonder grote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leren, dat, gelijk als brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzo ook zijn gekruisigd lichaam en zijn vergoten bloed de waarachtige

spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden [a]; maar veelmeer om ons door deze zichtbare tekenen en panden te verzekeren, dat wij zo waarachtiglijk zijns waren lichaams en bloed door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waartekenen met de lichamelijke mond tot zijn gedachtenis ontvangen [b], en dat al zijn lijden en gehoorzaamheid zo zekerlijk onze eigene is, als hadden wijzelf in onze eigen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

a. Joh. 6 : 55 *b.* 1 Cor. 10 : 16

ZONDAG 30

80. VRAAG. Wat onderscheid is er tussen het Avondmaal des Heren en de Paapse Mis?

ANTW. Het Avondmaal des Heren betuigt ons, dat wij volkomen vergeving van alle zonden hebben door de énige offerande van Jezus Christus, die Hijzelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft [a], en dat wij door de Heilige Geest Christus worden ingelijfd [b], die nu naar zijn menselijke natuur niet op de aarde maar in de hemel is, ter rechterhand Gods zijns Vaders [c], en daar van ons wil aangebeden zijn [d]. Maar de Mis leert, dat de levenden en de doden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriesters geofferd worde en dat Christus lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden; en alzo is de Mis in de grond anders niet, dan een verloochening der enige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en een vervloekte afgoderij [e].

a. Hebr. 10 : 10, 12
Hebr. 7 : 26, 27
Hebr. 9 : 12, 25
Joh. 19 : 30
Matth. 26 : 28
Luc. 22 : 19
b. 1 Cor. 10 : 16, 17
1 Cor. 6 : 17
c. Joh. 20 : 17
Col. 3 : 1
Hebr. 1 : 3
Hebr. 8 : 1
d. Matth. 6 : 20, 21
Joh. 4 : 21
Luc. 24 : 52
Hand. 7 : 55
Col. 3 : 1
Phil. 3 : 20
1 Thess. 1 : 10
e. Hebr. 9 : 26
Hebr. 10 : 12, 14

81. VRAAG. Voor wie is het Avondmaal des Heren ingesteld?

ANTW. Voor degenen, die zichzelven vanwege hun zonden mishagen, en nochtans vertrouwen, dat ze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met zijn lijden en sterven bedekt is, die ook begeren, hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Maar de hypocrieten en die zich niet met waren harte tot God bekeren, die eten en drinken zichzelven een oordeel [a].

a. 1 Cor. 11 : 28 1 Cor. 10 : 19-22

82. VRAAG. Zal men ook diegenen tot dit Avondmaal laten komen, die zich met hun belijdenis en hun leven als ongelovige en goddeloze mensen aanstellen?

ANTW. Neen; want alzo wordt het verbond Gods ontheiligd, en zijn toorn over de ganse gemeente verwekt [a]. Daarom is de Christelijke Kerk schuldig, naar de ordening van Christus en van zijn Apostelen, zulken, totdat zij betering huns levens bewijzen, door de Sleutelen des hemelrijks uit te sluiten.

a. 1 Cor. 11 : 20, 34 Jes. 66 : 3 Ps. 50 : 16
Jes. 1 : 11 Jer. 7 : 21

ZONDAG 31

83. VRAAG. Wat zijn de Sleutelen des hemelrijks?

ANTW. De verkondiging des heiligen Evangelies en de Christelijke ban of uitsluiting uit de Christelijke gemeente, door welke twee stukken het hemelrijk de gelovigen opengedaan en de ongelovigen toegesloten wordt.

84. VRAAG. Hoe wordt het hemelrijk door de prediking des heiligen Evangelies ontsloten en toegesloten?

ANTW. Alzo, als, volgens het bevel van Christus, aan de gelovigen, allen en een iegelijk, verkondigd en openlijk betuigd wordt, dat hun, zo dikwijls als zij de beloftenis des

Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtiglijk al hun zonden van God, om der verdiensten van Christus wil, vergeven zijn; daarentegen alle ongelovigen, en die zich niet van harte bekeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zolang als zij zich niet bekeren [a]; naar welk getuigenis des Evangelies God zal oordelen, beide in dit en in het toekomende leven.

a. Joh. 20 : 21-23 Matth. 16 : 19

85. VRAAG. Hoe wordt het hemelrijk toegesloten en ontsloten door de Christelijke ban?

ANTW. Alzo, als, volgens het bevel van Christus, degenen, die onder de Christelijke naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij, ettelijke malen broederlijk vermaand zijnde, van hun dwalingen of hun schandelijk leven niet willen aflaten, der gemeente, of degenen die van de gemeente daartoe verordineerd zijn, aangebracht worden, en, zo zij aan de vermaning zich niet storen, van henlieden door het verbieden der Sacramenten uit de Christelijke gemeente, en van God zelf uit het Rijk van Christus gesloten worden; en wederom als lidmaten van Christus en van zijn gemeente aangenomen, zo wanneer zij waarachtige betering beloven en bewijzen [a].

a. Matth. 18 : 15-17 1 Cor. 5 : 4, 5, 11 2 Cor. 2 : 6-8

HET DERDE DEEL

Van de dankbaarheid, die men Gode voor de verlossing schuldig is

ZONDAG 32

86. VRAAG. Aangezien wij uit onze ellendigheid, zonder enige verdienste onzerzijds, alleen uit genade, door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?

ANTW. Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door zijn Heilige Geest tot zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij ons met ons ganse leven Gode dankbaar voor zijn weldaden bewijzen [a], en Hij door ons geprezen worde [b]. Daarna ook dat elk bij zichzelf van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij [c], en dat door onze Godzalige wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden [d].

a. Rom. 6 : 13
Rom. 12 : 1, 2
1 Petr. 2 : 5, 9
1 Cor. 6 : 20
b. Matth. 5 : 16
1 Petr. 2 : 12
c. 2 Petr. 1 : 10
Matth. 7 : 17
Gal. 5 : 6, 22
d. 1 Petr. 3 : 1, 2
Rom. 14 : 19

87. VRAAG. Kunnen dan die niet zalig worden, die, in hun goddeloos ondankbaar leven voortvarende, zich tot God niet bekeren?

ANTW. In generlei wijze; want de Schrift zegt, dat geen onkuise, afgodendienaar, echtbreker, dief, geldgierige, dronkaard, lasteraar, noch rover, noch dergelijke, het Koninkrijk Gods beërven zal [a].

a. 1 Cor. 6 : 9, 10
Eph. 5 : 5, 6
1 Joh. 3 : 14

ZONDAG 33

88. VRAAG. In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekering des mensen?

ANTW. In twee stukken: in de afsterving des ouden, en in de opstanding des nieuwen mensen [a].

a. Rom. 6 : 1, 4-6
Eph. 4 : 22-24
Col. 3 : 5, 6, 8-10
1 Cor. 5 : 7
2 Cor. 7 : 10

89. VRAAG. Wat is de afsterving des ouden mensen?

ANTW. Het is een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en die hoe langer hoe meer haten en vlieden [a].

a. Rom. 8 : 13
Joël 2 : 13
Hos. 6 : 1

90. VRAAG. Wat is de opstanding des nieuwen mensen?
ANTW. Het is een hartelijke vreugde in God door Christus [a], en lust en liefde om naar de wil Gods in alle goede werken te leven [b].

a. Rom. 5 : 1 Jes. 57 : 15 Gal. 2 : 20
Rom. 14 : 17 *b.* Rom. 6 : 10

91. VRAAG. Maar wat zijn goede werken?
ANTW. Alleen die uit waar geloof [a], naar de Wet Gods [b], alleen Hem ter ere geschieden [c], en niet die op ons goeddunken of op mensen-inzettingen gegrond zijn [d].

a. Rom. 14 : 23 Eph. 2 : 10 Jes. 29 : 13
b. Lev. 18 : 4 *c.* 1 Cor. 10 : 31 Matth. 15 : 7-9
1 Sam. 15 : 22 *d.* Ezech. 20 : 18, 19

Van de Wet

ZONDAG 34

92. VRAAG. Hoe luidt de Wet des Heren?
ANTW. God sprak al deze woorden, Ex. 20 : 1—17, Deut. 5 : 6—21:

Ik ben de HERE uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb.

Het eerste gebod

Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.

Het tweede gebod

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, van hetgeen dat boven in de hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het

derde, en aan het vierde lid dergenen, die Mij haten; en doe barmhartighid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden.

Het derde gebod

Gij zult de naam des HEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken; want de HERE zal niet onschuldig houden, die zijn naam ijdellijk gebruikt.

Het vierde gebod

Gedenk de Sabbathdag, dat gij die heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de Sabbath des HEREN uws Gods. Dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uw poorten is. Want in zes dagen heeft de HERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de Here de Sabbathdag en heiligde dezelve.

Het vijfde gebod

Eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat u de HERE uw God geeft.

Het zesde gebod

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.

Het tiende gebod

Gij zult niet begeren uws naasten huis; gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.

93. VRAAG. Hoe worden deze tien geboden gedeeld?
ANTW. In twee tafelen [a]; waarvan de eerste leert, hoe wij ons jegens God zullen houden; de andere, wat wij onze naaste schuldig zijn [b].

a. Deut. 4 : 13
Ex. 34 : 28
a. Deut. 10 : 3, 4
b. Matth. 22 : 37-40

94. VRAAG. Wat gebiedt God in het eeerste gebod?
ANTW. Dat ik, zo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij [a], toverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof [b], aanroeping van de heiligen of van andere schepselen [c], mijde en vliede, en de enige ware God recht lere kennen [d], Hem alleen vertrouwe [e], in alle ootmoedigheid [f] en lijdzaamheid mij Hem alleen onderwerpe [g], van Hem alleen alles goeds [h] verwachte, Hem van ganser harte liefhebbe [i], vreze [k] en ere [l], alzo, dat ik eer van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerminste tegen zijn wil doe [m].

a. 1 Joh. 5 : 21
1 Cor. 6 : 10
1 Cor. 10 : 7, 14
b. Lev. 10 : 31
Deut. 18 : 9, 10
c. Matth. 4 : 10
Openb. 19 : 10
Openb. 22 : 8, 9
d. Joh. 17 : 3
e. Jer. 17 : 5, 7
f. 1 Petr. 5 : 5
g. Hebr. 10 : 36
Col. 1 : 11
Rom. 5 : 3, 4
1 Cor. 10 : 10
Phil. 2 : 14
h. Ps. 104 : 27
Jes. 45 : 7
Jac. 1 : 17
i. Deut. 6 : 5
Matth. 22 : 37
k. Deut. 6 : 2
Ps. 111 : 10
Spr. 1 : 7
Spr. 9 : 10
Matth. 10 : 28
l. Matth. 4 : 10
Deut. 10 : 20
m. Matth. 5 : 29
Matth. 10 : 37
Hand. 5 : 29

95. VRAAG. Wat is afgoderij?
ANTW. Afgoderij is, in de plaats des enigen waren Gods, die zich in zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem,

iets anders verzinnen [1]) of hebben, waarop de mens zijn vertrouwen zet [a].

a. Eph. 5 : 5 Gal. 4 : 8 2 Joh. : 9
1 Kron. 16 : 26 Eph. 2 : 12 Joh. 5 : 23
Phil. 3 : 19 1 Joh. 2 : 23

ZONDAG 35

96. VRAAG. Wat eist God in het tweede gebod?

ANTW. Dat wij God in generlei wijze afbeelden [a], en op geen andere wijze vereren, dan Hij in zijn Woord bevolen heeft [b].

a. Jes. 40 : 18, 19, 25 Hand. 17 : 20 Matth. 15 : 9
Deut. 4 : 15, 16 *b.* 1 Sam. 15 : 23
Rom. 1 : 23 Deut. 12 : 30

97. VRAAG. Mag men dan ganselijk geen beelden maken?

ANTW. God kan noch mag in generlei wijze afgebeeld worden [a]. Maar de schepselen, al is het dat zij mogen [2]) afgebeeld worden, zo verbiedt toch God, hun beeltenis te maken en te hebben, om die te vereren, of God daardoor te dienen [b].

a. Jes. 40 : 25 Ex. 23 : 24 Num. 33 : 52
b. Ex. 34 : 17 Ex. 34 : 13

98. VRAAG. Maar zoude men de beelden in de kerken als boeken der leken niet mogen dulden [3])?

ANTW. Neen; want wij mogen niet wijzer zijn dan God,

---

[1]) De oude tekst gebruikt hier het woord *versieren* (Duits: *dichten*. Lat.: *fingere*); dat echter thans in de zin van *uitdenken* of *verzinnen* niet meer gebruikelijk is.

[2]) Bijna alle Nederlandse uitgaven hebben hier: *kunnen*. Toch is hier *mogen* bedoeld, in de zin, die dit woord ook thans nog heeft (Duits: *mögen;* Lat. *licet*).

[3]) De oude tekst heeft hier: *lijden* (Duits: *dulden;* Lat.: *tolerari*); in de zin, die thans het best door het woord *dulden* wordt uitgedrukt.

dewelke zijn Christenen niet door stomme beelden [a], maar door de levende verkondiging zijns Woords wil onderwezen hebben [b].

a. Jer. 10 : 8
Hab. 2 : 18, 19
b. Rom. 10 : 14, 15, 17
2 Tim. 3 : 16, 17
2 Petr. 1 : 19

ZONDAG 36

99. VRAAG. Wat wil het derde gebod?

ANTW. Dat wij niet alleen met vloeken [a] of met valse eed [b], maar ook met onnodig zweren [c], de naam Gods niet lasteren noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken [d]; en in het kort, dat wij de heilige Naam Gods anders niet dan met vrees en eerbied gebruiken [e], opdat Hij van ons recht beleden [f], aangeroepen [g], en in al onze woorden en werken geprezen worde [h].

a. Lev. 24 : 15, 16
b. Lev. 19 : 12
c. Matth. 5 : 37
Jac. 5 : 12
d. Lev. 5 : 1
Spr. 29 : 24
e. Jer. 4 : 2
Jes. 45 : 23
f. Matth. 10 : 32
Rom. 10 : 9, 10
g. Ps. 50 : 15
1 Tim. 2 : 8
h. Col. 3 : 17
Rom. 2 : 24
1 Tim. 6 : 1

100. VRAAG. Is het dan zo grote zonde, Gods naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God zich ook over diegenen vertoornt, die, zoveel als hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?

ANTW. Ja gewisselijk [a]; want er is geen groter zonde, noch die God meer vertoornt, dan de lastering zijns naams; waarom Hij die ook met de dood te straffen bevolen heeft [b].

a. Spr. 29 : 24
Lev. 5 : 1
b. Lev. 24 : 16

ZONDAG 37

101. VRAAG. Maar mag men ook Godzaliglijk bij de naam Gods een eed zweren?

ANTW. Ja, als het de Overheid van haar onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten heil [1]); want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond [a], en daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest. [b]

a. Deut. 6 : 13
Deut. 10 : 20
Jes. 48 : 1
Hebr. 6 : 16
b. Gen. 21 : 24
Gen. 31 : 53
Joz. 9 : 15
1 Sam. 24 : 23
2 Sam. 3 : 35
1 Kon. 1 : 29
Rom. 1 : 9
Rom. 9 : 1
2 Cor. 1 : 23

102. VRAAG. Mag men ook bij de heiligen, of bij enige andere schepselen, een eed zweren?

ANTW. Neen; want een rechte eed zweren is God aanroepen, dat Hij, als die alleen het hart kent, der waarheid getuigenis wil geven, en mij straffe, indien ik valselijk zweer [a]; welke eer aan geen schepsel toebehoort [b].

a. 2 Cor. 1 : 23
Rom. 9 : 1
b. Matth. 5 : 34-36
Jac. 5 : 12

ZONDAG 38

103. VRAAG. Wat gebiedt God in het vierde gebod?

ANTW. Eerstelijk, dat de kerkedienst, of het predikambt, en de scholen onderhouden worden [a], en dat ik, inzonderheid op de Sabbath, dat is, op de rustdag, tot de gemeente Gods naarstiglijk kome [b], om Gods Woord te horen [c], de Sacramenten te gebruiken [d], God de Here openlijk aan te roepen [e], en de armen Christelijke handreiking te doen [f]; ten andere, dat

---

[1]) De oude tekst heeft hier: *zaligheid* (Duits: *heil,* Lat.: *salus*); niet in de zin waarin dat woord thans gebruikelijk is, maar in de betekenis van *heil;* en daarom moest het, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen worden.

ik al de dagen mijns levens van mijn boze werken ruste [1]), de Here door zijn Geest in mij werken late, en alzo de eeuwige Sabbath in dit leven aanvange [g].

a. Tit. 1 : 5
2 Tim. 3 : 14
1 Cor. 9 : 13, 14
2 Tim. 2 : 2
2 Tim. 3 : 15
b. Ps. 40 : 10, 11
Ps. 68 : 27
Hand. 2 : 42
c. 1 Tim. 4 : 13
1 Cor. 14 : 29
d. 1 Cor. 11 : 33
e. 1 Tim. 2 : 1
1 Cor. 14 : 16
f. 1 Cor. 16 : 2
g. Jes. 66 : 23

ZONDAG 39

104. VRAAG. Wat wil God in het vijfde gebod?

ANTW. Dat ik mijn vader en mijn moeder, en allen die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijze, en mij hunner goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe [a], en ook met hun zwakheid en gebreken geduld hebbe [b], aangezien het Gode belieft, ons door hun hand te regeren [f].

a. Eph. 6 : 1, 2, 5
Col. 3 : 18, 20, 22
Eph. 5 : 22
Spr. 1 : 8
Spr. 4 : 1
Spr. 15 : 20
Spr. 20 : 20
Ex. 21 : 17
Rom. 13 : 1
b. Spr. 23 : 22
Gen. 9 : 24
1 Petr. 2 : 18
c. Eph. 6 : 4, 9
Col. 3 : 20
Rom. 13 : 2, 3
Matth. 22 : 21

ZONDAG 40

105. VRAAG. Wat eist God in het zesde gebod?

ANTW. Dat ik mijn naaste noch met gedachten, noch met woorden of enig gebaar [2]), veel minder met de daad door

---

[1]) De oude tekst heeft hier het woord *vieren* (Duits: *feiern*, Lat.: *vacare*); in de zin van: ophouden met arbeid, rust nemen; maar thans in die zin niet meer gebruikelijk, en daarom door de uitdrukking *rusten* vervangen.

[2]) De oude tekst heeft hier het woord *gelaat* (Duits: *geberden*, Lat.: *gestibus*); dat echter thans in de zin van *gebaar* niet meer gebruikelijk is.

mijzelf of door anderen ontere, hate, kwetse of dode [a]; maar dat ik alle wraakgierigheid aflegge [b]; ook mijzelf niet kwetse of moedwilligijk in enig gevaar begeve [c]; waarom ook de Overheid het zwaard draagt om de doodslag te weren [d].

a. Matth. 5 : 21, 22
Matth. 26 : 52
Gen. 9 : 6
b. Eph. 4 : 26
Rom. 12 : 19
Matth. 18 : 35
Matth. 5 : 25
c. Rom. 13 : 14
Col. 2 : 23
Matth. 4 : 7
d. Gen. 9 : 6
Ex. 21 : 14
Matth. 26 : 52
Rom. 13 : 4

106. VRAAG. Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken?

ANTW. God, verbiedende de doodslag, leert ons, dat Hij de wortel des doodslags, als nijd [a], haat [b], toorn [c] en wraakgierigheid, haat en zulks alles voor een doodslag houdt [d].

a. Spr. 14 : 30
Rom. 1 : 29
b. 1 Joh. 2 : 11
c. Jac. 1 : 20
Gal. 5 : 19-21
d. 1 Joh. 3 : 15

107. VRAAG. Maar is het genoeg, dat wij onze naaste, zoals tevoren gezegd is, niet doden?

ANTW. Neen; want God, verbiedende de nijd, haat en toorn, gebiedt, dat wij onze naaste liefhebben als onszelf [a], en jegens hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen [b], zijn schade, zoveel als ons mogelijk is, afkeren [c], en ook onze vijanden goed doen [d].

a. Matth. 22 : 39
Matth. 7 : 12
Rom. 12 : 10
b. Eph. 4 : 2
Gal. 6 : 1, 2
Matth. 5 : 5
Rom. 12 : 18
Luc. 6 : 36
Matth. 5 : 7
1 Petr. 3 : 8
Col. 3 : 12
c. Ex. 23 : 5
d. Matth. 5 : 44, 45
Rom. 12 : 20

ZONDAG 41

108. VRAAG. Wat leert ons het zevende gebod?

ANTW. Dat alle onkuisheid van God vervloekt is [a], en dat wij daarom, haar van harte vijand zijnde [b], kuis en in-

getogen [1]) leven moeten [c], hetzij in de heilige huwelijke staat of daarbuiten [d].

a. Lev. 18 : 28 *c.* 1 Thess. 4 : 3-5 1 Cor. 7 : 7
b. Jud. 23 *d.* Hebr. 18 : 14

109. VRAAG. Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en diergelijke schandelijkheden?

ANTW. Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zo wil Hij, dat wij ze beide zuiver en heilig bewaren; daarom verbiedt Hij alle onkuise daden, gebaren, woorden [a], gedachten, lusten [b], en wat de mens daartoe trekken kan [c].

a. Eph. 5 : 3, 4 *b.* Matth. 5 : 27, 28 1 Cor. 15 : 33
1 Cor. 6 : 18, 19 *c.* Eph. 5 : 18

ZONDAG 42

110. VRAAG. Wat verbiedt God in het achtste gebod?

ANTW. God verbiedt niet alleen dat stelen [a] en roven [b] hetwelk de Overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle boze stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen [c], hetzij met geweld, of schijn des rechts, als met vals [2]) gewicht, el, maat, waar [d], munt,

a. 1 Cor. 6 : 10 *c.* Luc. 3 : 14 Spr. 16 : 11
b. 1 Cor. 5 : 10 1 Thess. 4 : 6 Ezech. 45 : 9, 10
Jes. 33 : 1 *d.* Spr. 11 : 1 Deut. 25 : 13

---

[1]) De oude tekst heeft hier het woord *tuchtelijk* (Duits: *züchtig*, Lat. de twee woorden: *temperanter* en *modeste*); dat het tegendeel bedoelt van: tuchteloos of ongeregeld; maar dat thans verouderd is, en daarom vervangen door het nu gebruikelijke: *ingetogen.*

[2]) De oude tekst heeft hier het woord *onrecht* (Duits: *unrecht*, Lat. de vijf woorden: *iniquus, iniustus, inaequalis, fucosus* en *fallax*); dat echter als bijvoeglijk naamwoord thans verouderd is, en daarom vervangen door het nu gebruikelijke: *vals.*

woeker [e], of door enig middel, van God verboden; daarenboven ook alle gierigheid [f], alle misbruik en verkwisting zijner gaven [g].

e. Ps. 15 : 5
Luc. 6 : 35
f. 1 Cor. 6 : 10
Spr. 21 : 20
g. Spr. 23 : 20, 21

111. VRAAG. Maar wat gebiedt u God in dit gebod?

ANTW. Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzo handele, als ik wilde, dat men met mij handelde [a]; daarenboven ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik de nooddruftige helpen moge [b].

a. Matth. 7 : 12
b. Eph. 4 : 28

ZONDAG 43

112. VRAAG. Wat wil het negende gebod?

ANTW. Dat ik tegen niemand valse getuigenis geve [a], niemand zijn woorden verdraaie [b], geen achterklapper of lasteraar zij [c], niemand lichtelijk en onverhoord oordele of helpe veroordelen [d] [1]); maar allerlei liegen en bedriegen, als eigen werken des duivels [e], vermijde, tenzij dat ik de zware toorn Gods op mij laden wil [f]; insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en belijde [g]; ook mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorsta en bevordere [h].

a. Spr. 19 : 5, 9
Spr. 21 : 28
b. Ps. 15 : 3
Ps. 50 : 19, 20
c. Rom. 1 : 30
d. Matth. 7 : 1
Luc. 6 : 37
e. Joh. 8 : 44
f. Spr. 12 : 22
Spr. 13 : 5
g. 1 Cor. 13 : 6
Eph. 4 : 25
h. 1 Petr. 4 : 8

---

[1]) De oude tekst heeft hier: *verdoemen* (Duits: *verdammen,* Lat.: *condemnare),* niet in de zin, waarin dat woord thans gebruikelijk is, maar in de betekenis van *veroordelen;* en daarom moest het. ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen worden.

ZONDAG 44

113. VRAAG. Wat eist van ons het tiende gebod?

ANTW. Dat ook de minste lust of gedachte tegen enig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome, maar dat wij te allen tijde van ganser harte aller zonden vijand zijn en lust tot alle gerechtigheid hebben [a].

a. Rom. 7 : 7

114. VRAAG. Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomenlijk houden?

ANTW. Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid [a]; doch alzo, dat zij met een ernstig voornemen niet alleen naar sommige, maar naar al de geboden Gods beginnen te leven [b].

a. Joh. 1 : 8
Rom. 7 : 14, 15
Pred. 7 : 20
1 Cor. 13 : 9
b. Rom. 7 : 22
Ps. 1 : 2

115. VRAAG. Waarom laat ons dan God zo scherpelijk de tien geboden prediken, zo ze toch niemand in dit leven houden kan?

ANTW. Eerstelijk, opdat wij ons leven lang onze zondige aard hoe langer hoe meer leren kennen [a], en des te begeriger zijn, om de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken [b]. Daarna, opdat wij zonder ophouden ons benaarstigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe langer hoe meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken [c].

a. Rom. 3 : 20
1 Joh. 1 : 9
Ps. 32 : 5
b. Matth. 5 : 6
Rom. 7 : 24, 25
c. 1 Cor. 9 : 24
Phil. 3 : 12-14

Van het Gebed

ZONDAG 45

116. VRAAG. Waarom is het gebed de Christenen van node?

ANTW. Daarom dat het het voornaamste stuk der dankbaarheid is, welke God van ons vordert [a], en dat God zijn genade en de Heilige Geest alleen aan diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken [b].

a. Ps. 50 : 14 Luc. 11 : 9, 13
b. Matth. 7 : 7 1 Thess. 5 : 17

117. VRAAG. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is en van Hem verhoord wordt?

ANTW. Eerstelijk, dat wij alleen de enige ware God, die zich in zijn Woord ons geopenbaard heeft [a], om al hetgeen dat Hij ons geboden heeft te bidden [b], van harte aanroepen [c]. Ten andere, dat wij onze nood en ellendigheid recht en grondig kennen [d], opdat wij ons voor het aangezicht zijner majesteit verootmoedigen [e]. Ten derde, dat wij deze vaste grond hebben [f], dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heren Christus' wil zekerlijk wil verhoren [g], gelijk Hij ons in zijn Woord beloofd heeft [h].

a. Openb. 19 : 10
Joh. 4 : 22-24
b. Rom. 8 : 26
1 Joh. 5 : 14
Jac. 1 : 5
c. Joh. 4 : 24
Ps. 145 : 18
d. 2 Kron. 20 : 12
e. Ps. 2 : 11
Ps. 34 : 19
Jes. 66 : 2
f. Rom. 10 : 14
Jac. 1 : 6
g. Joh. 14 : 13
Joh. 16 : 23
Dan. 9 : 18
h. Matth. 7 : 8
Ps. 27 : 8

118. VRAAG. Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?

ANTW. Alle geestelijke en lichamelijke nooddruft [a], welke de Here Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij ons zelf geleerd heeft.

a. Jac. 1 : 17 Matth. 6 : 33

119. VRAAG. Hoe luidt dat gebed?

ANTW. [a] *Onze Vader, die in de hemelen zijt;*

1. Uw naam worde geheiligd.

2. Uw koninkrijk kome.

3. Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde.

4. Geef ons heden ons dagelijks brood.

5. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.

6. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.

Want Uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

a. Matth. 6 : 9-13 Luc. 11 : 2, 3, 4

ZONDAG 46

120. VRAAG. Waarom heeft ons Christus geboden, God alzo aan te spreken: *Onze Vader?*

ANTW. Opdat Hij van stonde aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vreze en toevoorzicht [1]) tot God verwekke, welke beide de grond onzes gebeds zijn, namelijk, dat God onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen dat wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardse dingen ontzeggen [a].

a. Matth. 7 : 9-11 Luc. 11 · 11-13

121. VRAAG. Waarom wordt hier bijgevoegd: *Die in de hemelen zijt?*

ANTW. Opdat wij van de hemelse majesteit Gods niet aardselijk denken [a], en van zijn almachtigheid alle nooddruft des lichaams en der ziel verwachten [b].

a. Jer. 23 : 23, 24 Hand. 17 : 24, 25, 27 *b.* Rom. 10 : 12

---

[1]) Zie over dit woord de noot bij Antw. 28.

ZONDAG 47

122. VRAAG. Welke is de eerste bede?

ANTW. *Uw naam worde geheiligd.* Dat is: Geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen [a], en U in al uw werken, in welke uw almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen [b]; daarna ook dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, alzo schikken en richten, dat uw naam om onzentwille niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde [c].

a. Joh. 17 : 3
Jer. 9 : 24
Jer. 31 : 33, 34
Matth. 16 : 17
Jac. 1 : 5
Ps. 119 : 105
b. Ps. 119 : 137
Luc. 1 : 46, 47, 68, 69
Rom. 11 : 33
c. Ps. 71 : 8
Ps. 115 : 1

ZONDAG 48.

123. VRAAG. Welke is de tweede bede?

ANTW. *Uw koninkrijk kome.* Dat is: Regeer ons alzo door uw Woord en uw Geest, dat wij ons hoe langer hoe meer aan U onderwerpen [a]; bewaar en vermeerder uw kerk [b]; verstoor de werken des duivels en alle heerschappij [1]), welke zich tegen U verheft, mitsgaders alle boze raadslagen, die tegen uw heilig Woord bedacht worden [c]; totdat de volkomenheid uws Rijks kome [d], waarin Gij alles zult zijn in allen [e].

a. Ps. 143 : 10
Ps. 119 : 5
Matth. 6 : 33
b. Ps. 51 : 20
Ps. 122 : 6
c. 1 Joh. 3 : 8
Rom. 16 : 20
d. Openb. 22 : 20
Rom. 8 : 22, 23
e. 1 Cor. 15 : 28

ZONDAG 49

124. VRAAG. Welke is de derde bede?

---

[1]) Ook hier, evenals in Antw. 1 en 34, moest *geweld* door *heerschappij* vervangen worden.

ANTW. *Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde.* Dat is: Geef, dat wij en alle mensen onze eigen wil verzaken [a], en uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn [b]; opdat alzo een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren [c], als de engelen in de hemel doen [d].

a. Matth. 16 : 24
Tit. 2 : 11, 12
b. Luc. 22 : 42
Eph. 5 : 10
Rom. 12 : 2
c. 1 Cor. 7 : 24
d. Ps. 103 : 20, 21

ZONDAG 50

125. VRAAG. Welke is de vierde bede?

ANTW. *Geef ons heden ons dagelijks brood.* Dat is: Wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen [a], opdat wij daardoor erkennen, dat Gij de enige oorsprong alles goeds zijt [b], en dat noch onze zorg en arbeid, noch uw gaven, zonder uw zegen ons gedijen [c], en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen [d].

a. Ps. 145 : 15
Ps. 104 : 27
Matth. 6 : 26
b. Jac. 1 : 17
Hand. 14 : 17
Hand. 17 : 27
c. 1 Cor. 15 : 58
Deut. 8 : 3
Ps. 37 : 16
Ps. 127 : 1, 2
d. Ps. 55 : 23
Ps. 62 : 11
Ps. 146 : 3
Jer. 17 : 5, 7

ZONDAG 51

126. VRAAG. Welke is de vijfde bede?

ANTW. *Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.* Dat is: Wil ons, arme zondaren, al onze misdaden, en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus' wil niet toerekenen [a], gelijk wij ook dit getuigenis uwer genade in ons bevinden, dat ons ganse voornemen is, onze naaste van harte te vergeven [b].

a. Ps. 51 : 3
Ps. 143 : 2
1 Joh. 2 : 1
Rom. 8 : 1
b. Matth. 6 : 14

ZONDAG 52

127. VRAAG. Welke is de zesde bede?

ANTW. *Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.* Dat is: Dewijl wij van onszelf alzo zwak zijn, dat wij niet een ogenblik zouden kunnen bestaan [a], en daartoe onze doodvijanden, de duivel [b], de wereld [c], en ons eigen vlees [d], niet ophouden ons aan te vechten; zo wil ons toch staande houden en sterken, door de kracht uws Heiligen Geestes, opdat wij in deze geestelijke strijd niet onderliggen [e], maar altijd sterke wederstand doen, totdat wij eindelijk ten enenmale de overhand behouden [f].

a. Joh. 15 : 5
Ps. 103 : 14
b. 1 Petr. 5 : 8
Eph. 6 : 12
c. Joh. 15 : 19
d. Rom. 7 : 23
Gal. 5 : 17
e. Matth. 26 : 41
Marc. 13 : 33
f. 1 Thess. 3 : 13
1 Thess. 5 : 23

128. VRAAG. Hoe besluit gij uw gebed?

ANTW. *Want Uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid.* Dat is: Zulks alles bidden wij van U, daarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, ons alles goeds te geven de wil en het vermogen hebt [a], en dat alles, opdat daardoor, niet wij, maar uw heilige naam eeuwiglijk geprezen worde [b].

a. Rom. 10 : 12
2 Petr. 2 : 9
b. Joh. 14 : 13
Jer. 33 : 8, 9
Ps. 115 : 2

129. VRAAG. Wat beduidt het woordje *Amen?*

ANTW. *Amen* wil zeggen: Het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn hart gevoel, dat ik zulks van Hem begeer [a].

a. 2 Cor. 1 : 20
2 Tim. 2 : 13

DE DORDTSE LEERREGELS

OF

OORDEEL VAN DE NATIONALE SYNODE DER GEREFORMEERDE KERKEN VAN DE VERENIGDE NEDERLANDEN GEHOUDEN BINNEN DORDRECHT IN DEN JARE 1618 EN 1619

OVER

DE BEKENDE VIJF HOOFDSTUKKEN DER LEER, WAAROVER IN DE GEREFORMEERDE KERKEN DEZER VERENIGDE NEDERLANDEN VERSCHIL IS GEVALLEN

HET EERSTE HOOFDSTUK DER LEER

NAMELIJK

Van de Goddelijke Verkiezing en Verwerping

HET EERSTE ARTIKEL

Aangezien alle mensen in Adam gezondigd hebben, en des vloeks en eeuwigen doods zijn schuldig geworden, zo zou God niemand ongelijk hebben gedaan, indien Hij het ganse menselijk geslacht in de zonde en vervloeking had willen laten en om de zonde verdoemen, volgens deze uitspraken des Apostels: *De gehele wereld is voor God verdoemelijk. Zij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods* (Rom. III : 19, 23). En: *De bezoldiging der zonde is de dood* (Rom. VI : 23).

II

Maar hierin is de liefde Gods geopenbaard, dat Hij zijn eniggeboren Zoon in de wereld gezonden heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe (1 Joh. IV : 9; Joh. III : 16).

III

En opdat de mensen tot het geloof worden gebracht, zendt God goedertierenlijk verkondigers van deze zeer blijde boodschap, tot wie Hij wil, en wanneer Hij wil; door wier dienst de mensen geroepen worden tot bekering en het geloof in Christus de gekruisigde. *Want hoe zullen zij in Hem geloven, van welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij horen, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?* (Rom. X : 14, 15).

IV

Die dit Evangelie niet geloven, op die blijft de toorn Gods. Maar die het aannemen, en de Zaligmaker Jezus met een waarachtig en levend geloof omhelzen, die worden door Hem van de toorn Gods en van het verderf verlost, en met het eeuwige leven begiftigd (Joh. III : 36; Marc. XVI : 16).

V

De oorzaak of schuld van dat ongeloof, gelijk ook van alle andere zonden, is geenszins in God, maar in de mens. Maar het geloof in Jezus Christus, en de zaligheid door Hem, is een genadegave Gods; gelijk geschreven is: *Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave* (Eph. II : 8). Insgelijks: *Het is u gegeven, in Christus te geloven* (Phil. I : 29).

VI

Dat God sommigen in de tijd met het geloof begiftigt, sommigen niet begiftigt, komt voor van zijn eeuwig besluit. *Want al zijn werken zijn Hem van eeuwigheid bekend.* (Hand. XV : 18) en *Hij werkt alle dingen naar de raad zijns willens* (Eph. I : 11).

Naar welk besluit Hij de harten der uitverkorenen, hoewel zij hard zijn, genadiglijk vermurwt en buigt om te geloven; maar degenen, die niet zijn verkoren, naar zijn rechtvaardig oordeel, in hun boosheid en hardigheid laat. En hier is het, dat zich voornamelijk voor ons ontsluit die diepe, barmhartige en evenzeer rechtvaardige onderscheiding der mensen, zijnde in evengelijke staat des verderfs, of het besluit van Verkiezing en Verwerping, in het Woord Gods geopenbaard. Hetwelk, even als het de verkeerde, onreine en onvaste mensen verdraaien tot hun verderf, alzo de heilige en Godvrezende zielen een onuitsprekelijke troost geeft.

VII

Deze Verkiezing is een onveranderlijk voornemen Gods, door hetwelk Hij vóór de grondlegging der wereld een zekere menigte van mensen, niet beter of waardiger zijnde dan anderen, maar in de gemene ellende met anderen liggende, uit het gehele menselijk geslacht, van de eerste rechtheid [1]) door hun eigen schuld vervallen in de zonde en het verderf, naar het vrije welbehagen zijns wils, tot de zaligheid, louter uit genade, uitverkoren heeft in Christus, dewelke Hij ook van eeuwigheid tot een Middelaar en Hoofd van alle uitverkorenen, en tot een fundament der zaligheid gesteld heeft. En opdat zij door Hem zouden zalig gemaakt worden, heeft Hij ook besloten, hen aan Hem te geven, en krachtiglijk tot zijn gemeenschap door zijn Woord en Geest te roepen en te trekken, of, met het ware geloof in Hem te begiftigen, te rechtvaardigen, te heiligen, en, in de gemeenschap zijns Zoons krachtiglijk bewaard zijnde, ten laatste te verheerlijken, tot bewijzing van zijn barmhartigheid, en tot prijs van de rijkdommen zijner heerlijke genade. Gelijk geschreven is: *God heeft ons uitverkoren in Christus, vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde. Die ons tevoren verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus, in zichzelf, naar het welbehagen zijns willens; tot prijs der heerlijkheid zijner genade, door welke Hij ons bege-*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier het woord *oprechtigheid* (Lat. *integritas);* maar de daarmede aangeduide staat wordt thans altijd die der *rechtheid* genoemd.

nadigd heeft in de Geliefde (Eph. I : 4, 5, 6). En elders: *Die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

VIII

De voormelde verkiezing is niet menigerlei, maar één en dezelfde, van alle degenen die zalig worden, beide in het oude en nieuwe Testament. Aangezien de Schrift ons een énig welbehagen, voornemen en raad van de wil Gods voorstelt, waardoor Hij ons van eeuwigheid heeft verkoren, beide tot de genade en tot de heerlijkheid, tot de zaligheid en tot de weg der zaligheid, dewelke Hij bereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden (Eph. I : 4, 5, en II : 10).

IX

Deze zelfde Verkiezing is geschied, niet *uit* het voorgezien geloof en gehoorzaamheid des geloofs, heiligheid, of enige andere goede hoedanigheid of geschiktheid, als een oorzaak of voorwaarde, tevoren vereist in de mens, die verkoren zou worden; maar *tot* het geloof en gehoorzaamheid des geloofs, *tot* heiligheid, enz.; en dienvolgens is de Verkiezing de fontein van alle zaligmakend goed, waaruit het geloof, de heiligheid, en andere zaligmakende gaven, en eindelijk het eeuwige leven zelf, als vruchten vloeien; naar het getuigenis des Apostels: *Hij heeft ons uitverkoren* (niet, omdat wij waren, maar) *opdat wij zouden zijn heilig en onberispelijk voor Hem in de liefde* (Eph. I : 4).

X

De oorzaak van deze genadige Verkiezing is eniglijk het welbehagen Gods, niet daarin bestaande, dat Hij enige hoedanigheden of werken der mensen, uit alle mogelijke voorwaarden, tot een voorwaarde der zaligheid heeft uitgekozen; maar hierin, dat Hij enige bepaalde personen, uit de gemene menigte der zondaren, zich tot een eigendom heeft aangenomen. Gelijk geschreven is: *Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden*, enz., *werd tot haar* (namelijk Rebek-

ka) *gezegd: De meerdere zal de mindere dienen; gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat* (Rom. IX : 11, 12, 13). En: *Er geloofden zovelen als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48).

XI

En gelijk God zelf op het hoogste wijs, onveranderlijk, alwetend en almachtig is, alzo kan de Verkiezing, door Hem gedaan, niet *ontdaan en wedergedaan*, noch veranderd, noch herroepen, noch afgebroken worden, noch de uitverkorenen verworpen, noch hun getal verminderd worden.

XII

Van deze hun eeuwige en onveranderlijke Verkiezing ter zaligheid worden de uitverkorenen te zijner tijd, hoewel bij onderscheidene trappen en met ongelijke mate, verzekerd; niet, als zij de verborgenheden en diepten Gods curieuselijk [1]) doorzoeken, maar als zij de onfeilbare vruchten der Verkiezing, in het Woord Gods aangewezen (als daar zijn: het waar geloof in Christus, kinderlijke vreze Gods, droefheid die naar God is over de zonde, honger en dorst naar de gerechtigheid, enz.), in zichzelf met een geestelijke blijdschap en heilige vermaking waarnemen (2 Cor. XIII : 5).

XIII

Uit het gevoel en de verzekerdheid van deze Verkiezing, nemen de kinderen Gods dagelijks meerder oorzaak om zichzelf voor God te verootmoedigen, de diepte van zijn barmhartigheden te aanbidden, zichzelf te reinigen, en Hem, die hen eerst zo uitnemend heeft liefgehad, wederom vuriglijk te beminnen. Zó verre is het van daar, dat zij door deze leer van de Verkiezing, en door de overdenking daarvan, in het onderhouden van Gods geboden vertragen, of vleselijk zorgeloos zouden worden. Hetwelk door Gods rechtvaardig oordeel degene pleegt te gebeuren, die,

---

[1]) *Curieuselijk* betekent: met begeerte en zorg, om iets goed, tot op de grond, te weten te komen; meest in de ongunstige zin van *nieuwsgierig*.

òf zichzelf van de genade der Verkiezing lichtvaardig vermetende[1]), òf ijdellijk en dartelijk daarvan klappende in de wegen der uitverkorenen niet begeren te wandelen.

XIV

Voorts, gelijk deze leer van de Goddelijke Verkiezing, naar Gods wijze raad, door de Profeten, Christus zelf en de Apostelen, zowel in het oude als in het nieuwe Testament gepredikt is, en daarna in de H. Schriften voorgesteld en nagelaten, alzo moet zij ook ten huidigen dage, te zijner tijd en plaats, in de Kerke Gods (dewelke zij bijzonderlijk is toegeëigend) voorgesteld worden, met de geest des onderscheids en met Godvruchtige[2]) eerbiedigheid, heiliglijk, zonder nieuwsgierige onderzoeking van de wegen des Allerhoogsten, ter ere van Gods heilige naam en tot een levendige troost van zijn volk (Hand. XX : 27; Rom. XII : 3 en Hfdst. XI : 33, 34; Hebr. VI : 17, 18).

XV

Deze eeuwige en onverdiende genade van onze Verkiezing wijst en prijst ons de H. Schrift allermeest daarmede aan, dat zij wijders getuigt, dat niet alle mensen zijn verkoren, maar sommigen niet verkoren, of in Gods eeuwige Verkiezing voorbijgegaan, namelijk die, welke God naar zijn gans vrij, rechtvaardig, onberispelijk en onveranderlijk welbehagen besloten heeft in de gemene ellende te laten, in dewelke zij zichzelf door hun eigen schuld hebben gestort, en met het zaligmakend geloof en de genade der bekering niet te begiftigen, maar hen, in hun eigen wegen en onder zijn rechtvaardig oordeel gelaten zijnde, eindelijk

---

[1]) *Zichzelf van de genade vermetende* (Lat.: *de gratia praesumentes)* betekent: zichzelf van de genade, zonder grond, iets voorstellende of inbeeldende, of, zichzelf de genade wederrechtelijk toekennende.

[2]) De officiële uitgave heeft hier het woord *Goddelijk,* dat echter thans in de hier bedoelde zin niet meer kan gebruikt worden, en daarom vervangen is door het woord *Godvruchtig,* in overeenstemming met Art. 18 van dit Hoofdstuk, waar dezelfde Lat. uitdrukking *religiose* alzo is vertaald.

niet alleen om het ongeloof, maar ook om alle andere zonden, tot verklaring van zijn gerechtigheid, te verdoemen en eeuwiglijk te straffen. En dit is het besluit der Verwerping, hetwelk God geenszins maakt tot een auteur [1]) van de zonde (hetwelk godslasterlijk is te denken), maar Hem stelt tot haar verschrikkelijke, onberispelijke en rechtvaardige Rechter en Wreker.

XVI

Die het levend geloof in Christus, of het zeker vertrouwen des harten, de vrede der consciëntie, de betrachting van de kinderlijke gehoorzaamheid, de roem in God door Christus, in zich nog niet krachtiglijk gevoelen, en nochtans de middelen gebruiken, door welke God beloofd heeft deze dingen in ons te werken, die moeten niet mismoedig worden, wanneer zij van de Verwerping horen gewagen, noch zichzelf onder de verworpenen rekenen, maar in het waarnemen der middelen vlijtig voortgaan, naar de tijd van overvloediger genade vuriglijk verlangen, en die met eerbiedigheid en ootmoedigheid verwachten. Veel minder behoren voor deze leer van de Verwerping verschrikt te worden degenen, die ernstiglijk begeren zich tot God te bekeren, Hem alleen te behagen, en van het lichaam des doods verlost te worden, en nochtans in de weg der Godzaligheid en des geloofs zo ver nog niet kunnen komen, als zij wel wilden; aangezien de barmhartige God beloofd heeft, dat Hij de rokende vlaswiek niet zal uitblussen, en het gekrookte riet niet zal verbreken. Maar deze leer is met recht schrikkelijk voor degenen, die, God en Christus de Zaligmaker niet achtende, zichzelf aan de zorgvuldigheden der wereld en aan de wellusten des vleses geheel hebben overgegeven, zo lang zij zich niet met ernst tot God bekeren.

XVII

Nademaal wij van de wil Gods uit zijn Woord moeten oordelen, hetwelk getuigt dat de kinderen der gelovigen heilig zijn, niet van nature, maar uit kracht van het genadeverbond, in hetwelk zij met hun ouderen begrepen zijn, zo moeten de Godzalige

---

[1]) *Auteur* betekent: werkmeester; werkende oorzaak; degene, van wie iets afkomstig is, of, die tot iets aanleiding geeft.

ouders niet twijfelen aan de Verkiezing en zaligheid hunner kinderen, welke God in hun kindsheid uit dit leven wegneemt (Gen. XVII : 7; Hand. II : 39; 1 Cor. VII : 14).

XVIII

Tegen degenen, die over deze genade der onverdiende Verkiezing en gestrengheid der rechtvaardige Verwerping murmureren, stellen wij deze uitspraak des Apostels: *O mens, wie zijt gij, die tegen God antwoordt?* (Rom. IX : 20); en deze van onze Zaligmaker: *Is het mij niet geoorloofd, te doen met het mijne, wat Ik wil?* (Matth. XX : 15). Wij daarentegen, deze verborgenheden met een Godvruchtige eerbiedigheid aanbiddende, roepen uit met de Apostel: *O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn zijn oordelen, en onnaspeurlijk zijn wegen! Want wie heeft de zin des Heren gekend? Of wie is zijn raadsman geweest? Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergolden worden? Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen* (Rom. XI : 33—36).

Verwerping der dwalingen, door welke de Nederlandse Kerken een tijd lang zijn beroerd geworden

De rechtzinnige leer van de Verkiezing en Verwerping verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen

I

Die leren: *Dat de wil Gods van zalig te maken degenen, die zouden geloven en in het geloof en de gehoorzaamheid des geloofs zouden volharden, het ganse en gehele besluit van de Verkiezing ter zaligheid is, en dat er niets anders van dit besluit in het Woord Gods is geopenbaard.* Want dezen bedriegen de eenvoudigen, en wederspreken klaarlijk de H. Schrift, die getuigt, dat God niet alleen degenen, die geloven zullen, wil zalig maken, maar dat Hij ook enige bepaalde mensen van eeuwigheid heeft

uitverkoren, welke Hij in de tijd, boven anderen, met het geloof in Christus en met volstandigheid zou begiftigen; gelijk geschreven is: *Ik heb uw naam geopenbaard de mensen, die Gij mij uit de wereld gegeven hebt* (Joh. XVII : 6). En: *Er geloofden zovelen als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48). En: *Hij heeft ons uitverkoren in Hem, vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig zijn, enz.* (Eph. 1 : 4).

II

Die leren: *Dat de Verkiezing Gods ten eeuwigen leven velerlei is: de ene algemeen en onbepaald, de andere bijzonder en bepaald; en dat deze wederom òf onvolkomen, herroepelijk, niet-beslissend en voorwaardelijk is, òf volkomen, onherroepelijk, beslissend en volstrekt.* Insgelijks: *Dat er een andere Verkiezing is tot het geloof, een andere tot de zaligheid, alzo, dat de Verkiezing tot het rechtvaardigmakend geloof kan zijn zonder de beslissende Verkiezing ter zaligheid.* Want dit is een gedichtsel van 's mensen hersenen, buiten de Schrift uitgedacht [1]), waardoor de leer van de Verkiezing verdorven, en deze gulden keten van onze zaligheid verbroken wordt: *Die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

III

Die leren: *Dat het welbehagen en voornemen Gods, van hetwelk de Schrift in de leer van de Verkiezing gewag maakt, niet daarin bestaat, dat God enige bijzondere mensen boven anderen heeft uitverkoren; maar daarin, dat God uit alle mogelijke voorwaarden (onder welke ook zijn de werken der Wet), of uit de gehele orde van alle dingen, die uit haar aard onverdienstelijke* [2])

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier het woord *versierd* (Lat.: *excogitatum)*, dat echter in de zin van *verzonnen* of *uitgedacht* thans niet meer gebruikelijk is.

[2]) De officiële uitgave heeft hier de uitdrukking: *de onedele daad des geloofs* (Lat.: *actum fidei, in sese ignobilem*); waarin echter thans, om misverstand te voorkomen, het woord *onedel* moest vervangen worden door: *uit haar aard onverdienstelijk.*

daad des geloofs en zijn onvolmaakte gehoorzaamheid tot een voorwaarde der zaligheid heeft uitgekozen, welke Hij voor een volkomen gehoorzaamheid genadiglijk zou hebben willen houden, en der beloning des eeuwigen levens waardig achten. Want met deze schadelijke dwaling wordt het welbehagen Gods en de verdienste van Christus krachteloos gemaakt, en de mensen door onnutte vragen van de waarheid der genadige rechtvaardigmaking en van de eenvoudigheid der Schrift afgetrokken, en deze uitspraak des Apostels van onwaarheid beschuldigd: *God heeft ons geroepen met een heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus vóór de tijden der eeuwen* (2 Tim. I : 9).

IV

Die leren: *Dat in de Verkiezing tot het geloof deze voorwaarde tevoren vereist wordt, dat de mens het licht der natuur recht gebruike, vroom zij, klein, nederig en ten eeuwigen leven geschikt, gelijk alsof aan die dingen de Verkiezing enigszins hinge.* Want dit smaakt naar het gevoelen van Pelagius, en strijdt tegen de leer des Apostels, waar hij schrijft: *Wij hebben eertijds verkeerd in de begeerlijkheden onzes vleses, doende de wil des vleses en der gedachten, en wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen; maar God, die rijk is in barmhartigheid, door zijn grote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft, ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft ons levend gemaakt met Christus (uit genade zijt gij zalig geworden), en heeft ons mede opgewekt, en heeft ons mede gezet in de hemel in Christus Jezus; opdat Hij zou betonen in de toekomende eeuwen de uitnemende rijkdom zijner genade, door de goedertierenheid over ons in Christus Jezus. Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme* (Eph. II : 3-9).

V

Die leren: *Dat de onvolkomen en niet-beslissende Verkiezing van bijzondere personen ter zaligheid geschied is uit het voorgezien geloof, bekering, heiligheid, Godzaligheid, die òf eerst begonnen, òf ook een tijd lang geduurd hebben, maar dat de*

volkomen en beslissende Verkiezing geschied is uit de voorgeziene volharding tot het einde toe[1]) *in het geloof, bekering, heiligheid en Godzaligheid; en dat dit is de genadige en Evangelische waardigheid, om welker wille hij, die verkoren wordt, waardiger is dan hij, die niet verkoren wordt; en dat derhalve het geloof, de gehoorzaamheid des geloofs, heiligheid, Godzaligheid en volharding niet zijn vruchten van de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid, maar dat het zijn voorwaarden, die tevoren vereist, en als volbracht wezende voorzien zijn in degenen, die ten volle verkoren zullen worden, en oorzaken, zonder welke de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid niet geschiedt.* Hetwelk strijdt tegen de gehele Schrift, die deze en diergelijke uitspraken in onze oren en harten telkens inscherpt: *De verkiezing is niet uit de werken, maar uit de roepende* (Rom. IX : 11). *Er geloofden zovelen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48). *Hij heeft ons uitverkoren in Hem, opdat wij zouden heilig zijn* (Eph. I : 4). *Gij hebt mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren* (Joh. XV : 16). *Indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken* (Rom. XI : 6). *Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons lief heeft gehad, en zijn Zoon gezonden heeft* (1 Joh. IV : 10).

VI

Die leren: *dat niet alle Verkiezing ter zaligheid onveranderlijk is; maar dat sommige uitverkorenen, niettegenstaande enig besluit Gods, kunnen verloren gaan, en gaan ook eeuwiglijk verloren.* Met welke grove dwaling zij God veranderlijk maken, en de troost der Godzaligen, die zij scheppen uit de vastigheid van hun Verkiezing, omstoten, en de Heilige Schrift wederspreken, welke leert: *Dat de uitverkorenen niet kunnen verleid worden* (Matth. XXIV : 24); *dat Christus degenen, die Hem van de Vader gegeven zijn, niet verliest* (Joh. VI : 39); *en dat God, die Hij tevoren verordineerd, geroepen en gerechtvaardigd heeft, deze ook heeft verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *eindelijke volharding* (Lat.: *finalis perseverantia*); hetgeen echter duidelijkheidshalve moest vervangen worden door de uitdrukking, waarmede in deze Leerregels het Lat. woord *finalis* doorgaans vertaald is.

VII

Die leren: *Dat er in dit leven geen vrucht en geen gevoel is van de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid; ook geen zekerheid, dan die hangt aan een veranderlijke en onzekere voorwaarde.* Want behalve dat het ongerijmd is, te stellen een onzekere zekerheid, zo strijdt dit ook tegen de bevinding der heiligen, die uit kracht van het gevoel van hun Verkiezing zich met de Apostel verheugen, en deze weldaad Gods roemen (Eph. 1); die volgens Christus' vermaning zich met de discipelen verblijden, dat hun namen in de hemel geschreven zijn (Luc. X : 20); die ook het gevoel van hun Verkiezing stellen tegen de vurige pijlen van de aanvechtingen des duivels, vragende: *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods?* (Rom. VIII : 33).

VIII

Die leren: *Dat God van niemand louter uit kracht van zijn rechtvaardige wil besloten heeft, hem in de val van Adam en in de gemene stand der zonde en verdoemenis te laten, of in de mededeling van de genade, die tot het geloof en de bekering nodig is, voorbij te gaan.* Want dit staat vast: *Hij ontfermt zich, wiens Hij wil, en verhardt, wie Hij wil* (Rom. IX : 18). En ook dit: *Het is u gegeven de verborgenheden van het koninkrijk der hemelen te weten, maar die is het niet gegeven* (Matth. XIII : 11). Insgelijks: *Ik dank U, Vader, Here des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt ze de kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U* (Matth. XI : 25, 26).

IX

Die leren: *Dat de oorzaak, waarom God tot het ene volk meer dan tot het andere het Evangelie zendt, niet is louter en eniglijk het welbehagen Gods, maar omdat het ene volk beter en waardiger is dan het andere, aan hetwelk het Evangelie niet wordt medegedeeld.* Want dit ontkent Mozes, het Israëlietische volk aldus aansprekende: *Zie des Heren uws Gods is de hemel, en de hemel der hemelen, de aarde en al wat daarin is. Alleenlijk*

heeft de Here lust gehad aan uw vaderen, om die lief te hebben; en heeft hun zaad na hen, ulieden, uit alle volken verkoren, gelijk het te dezen dage is (Deut. X : 14, 15). En Christus: *Wee u, Chorazin, wee u, Bethsaïda; want zo in Tyrus en Sidon de krachten waren geschied, die in u geschied zijn, zij zouden zich eertijds in zak en as bekeerd hebben* (Matth. XI : 21).

HET TWEEDE HOOFDSTUK DER LEER

van de dood van Christus, en de verlossing der mensen door deze

HET EERSTE ARTIKEL

God is niet alleen ten hoogste barmhartig, maar ook ten hoogste rechtvaardig. En zijn gerechtigheid (gelijk Hij zich in zijn Woord geopenbaard heeft) vereist, dat onze zonden, tegen zijn oneindige majesteit begaan, niet alleen met tijdelijke, maar ook met eeuwige straffen, beide naar ziel en lichaam, gestraft worden; welke straffen wij niet kunnen ontgaan, tenzij aan de gerechtigheid Gods genoeg geschiede.

II

Maar alzo wij zelf niet kunnen genoegdoen, en ons van de toorn Gods bevrijden, zo heeft God uit oneindige barmhartigheid zijn eniggeboren Zoon ons tot een borg gegeven, die, opdat Hij voor ons zou genoegdoen, voor ons of in onze plaats, zonde en vervloeking aan het kruis geworden is.

III

Deze dood des Zoons Gods is de enige en volmaakte offerande en genoegdoening voor de zonden; van oneindige kracht en waardigheid, overvloediglijk genoegzaam tot verzoening van de zonden der ganse wereld.

IV

En deze dood is daarom van zo grote kracht en waardigheid, omdat de persoon, die die geleden heeft, niet alleen een waarachtig en volkomen heilig mens is, maar ook de eniggeboren Zone Gods, van éénzelfde eeuwig en oneindig wezen met de Vader en de Heilige Geest, zodanig als onze Zaligmaker wezen moest. Daarenboven, omdat zijn dood is vergezelschapt geweest met het gevoel van de toorn Gods en van de vloek, die wij door onze zonden verdiend hadden.

V

Voorts is de belofte des Evangelies, dat een iegelijk, die in de gekruisigde Christus gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe; welke belofte alle volkeren en mensen, tot welke God naar zijn welbehagen zijn Evangelie zendt, zonder onderscheid moet verkondigd en voorgesteld worden, met bevel van bekering en geloof.

VI

Doch dat velen, door het Evangelie geroepen zijnde, zich niet bekeren, noch in Christus geloven, maar in ongeloof vergaan, zulks geschiedt niet door gebrek of ongenoegzaamheid van de offerande van Christus, aan het kruis geofferd, maar door hun eigen schuld.

VII

Maar zovelen als waarachtiglijk geloven, en door de dood van Christus van de zonden en het verderf verlost en behouden worden, die genieten deze weldaad alleen uit Gods genade, hun van eeuwigheid in Christus gegeven, welke genade Hij niemand schuldig is.

VIII

Want dit is geweest de gans vrije raad, de genadige wil en voornemen Gods des Vaders, dat de levendmakende en zaligmakende kracht van de dierbare dood zijns Zoons zich uitstrekken zou tot alle uitverkorenen, om die alleen met het rechtvaar-

digmakend geloof te begiftigen, en door ditzelve onfeilbaar tot de zaligheid te brengen; dat is, God heeft gewild, dat Christus door het bloed zijns kruises (waarmede hij het nieuwe Verbond bevestigd heeft), uit alle volkeren, stammen, geslachten en tongen, diegenen alle, en die alleen, krachtiglijk zou verlossen, die van eeuwigheid tot de zaligheid verkoren, en van de Vader Hem gegeven zijn; hen zou begiftigen met het geloof, hetwelk hij hun, gelijk ook andere zaligmakende gaven des Heiligen Geestes, door zijn dood heeft verworven; en hen van al hun zonden, zowel de aangeboren als de werkelijke, zowel na als vóór het geloof begaan, door zijn bloed zou reinigen, tot het einde toe getrouwelijk bewaren, en ten laatste zonder enige vlek en rimpel heerlijk voor zich stellen.

IX

Deze raad, voortkomende uit de eeuwige liefde Gods tot de uitverkorenen, is van den aanbeginne der wereld tot op deze tegenwoordige tijd, de poorten der hel zich tevergeefs daartegen stellende, krachtiglijk vervuld geweest, en zal ook voortaan vervuld worden, alzo dat de uitverkorenen te zijner tijd tot één vergaderd zullen worden, en dat er altijd zal zijn een Kerke der gelovigen, gefundeerd in het bloed van Christus, dewelke Hem, haar Zaligmaker, die voor haar, als een bruidegom voor zijn bruid, aan het kruis zijn leven overgegeven heeft, standvastiglijk beminne, geduriglijk diene, en hier en in alle eeuwigheid prijze.

Verwerping der dwalingen

De rechte leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I

Die leren: *Dat God de Vader zijn Zoon tot de dood des kruises verordineerd heeft, zonder zekere en bepaalde raad van iemand zekerlijk zalig te maken; alzo dat de noodzakelijkheid, nuttigheid en waardigheid van de verwerving des doods van Christus wel zouden hebben kunnen bestaan, en in alle delen volmaakt,*

volkomen en in haar geheel blijven, zelfs al ware het dat de verworven verlossing niet één enig mens immermeer metterdaad ware toegeëigend geweest. Want deze leer strekt tot versmading van de wijsheid des Vaders en van de verdienste van Jezus Christus, en strijdt tegen de Schrift. Want zo zegt onze Zaligmaker: *Ik stel mijn leven voor de schapen, en Ik ken ze* (Joh. X : 15, 27). En de Profeet Jesaja van de Zaligmaker: *Als zijn ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal hij zaad zien; hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des Heren zal door zijn hand gelukkiglijk voortgaan* (Jes. LIII : 10). Eindelijk, zij stoot om het artikel des geloofs, waarmede wij geloven: *de algemene Christelijke Kerk.*

II

Die leren: *Dat dit het doel*[1]) *van de dood van Christus niet geweest is, dat hij metterdaad het nieuwe Verbond der genade door zijn bloed zou bevestigen; maar alleen dat hij de Vader een bloot recht zou verwerven, om met de mensen wederom zodanig verbond als het Hem believen zoude, hetzij der genade of der werken, te kunnen oprichten.* Want zulks strijdt tegen de Schrift, dewelke leert, dat Christus geworden is Borg en Middelaar eens beteren, dat is, des nieuwen Verbonds, en dat een testament in de doden eerst vast is (Hebr. VII : 22, en IX : 15, 17).

III

Die leren: *Dat Christus door zijn genoegdoening voor niemand zekerlijk de zaligheid zelf, en het geloof, waardoor deze genoegdoening van Christus tot zaligheid krachtiglijk toegeëigend wordt, verdiend heeft; maar alleen voor de Vader verworven heeft de macht of de volkomen wil, om opnieuw met de mensen te handelen, en nieuwe voorwaarden, zulke als Hij zou willen, voor te schrijven, van dewelke de volbrenging aan de vrije wil des mensen hangen zou; en dat het derhalve had kunnen geschieden, dat òf niemand, òf alle mensen, die zouden vervullen.*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *einde* (Lat. *finis*), in de zin van *doel;* en daarom is, ter voorkoming van misverstand, dit woord daarvoor in de plaats gesteld.

Want deze gevoelen al te verachtelijk van de dood van Christus, erkennen geenszins de voornaamste vrucht of weldaad door deze verkregen, en brengen wederom uit de hel te voorschijn de *Pelagiaanse* doling.

IV

Die leren: *Dat het nieuwe Verbond der genade, dat God de Vader, door tussenkomen van de dood van Christus, met de mensen gemaakt heeft, niet daarin bestaat, dat wij door het geloof, voor zoveel het de verdienste van Christus aanneemt, voor God gerechtvaardigd en zalig gemaakt worden; maar daarin, dat God, afgeschaft hebbende het afeisen van de volmaakte gehoorzaamheid der Wet, het geloof zelf en de gehoorzaamheid des geloofs, alhoewel onvolmaakt, voor de volmaakte gehoorzaamheid der Wet rekent, en der beloning des eeuwigen levens uit genade waardig acht.* Want deze wederspreken de Schrift: *Zij worden om niet gerechtvaardigd, uit zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is; welke God voorgesteld heeft tot een verzoening door het geloof in zijn bloed* (Rom. III : 24, 25); en brengen met de goddeloze Socinus voort een nieuwe en vreemde rechtvaardigmaking des mensen voor God, tegen de eendrachtige overeenstemming van de ganse Kerk.

V

Die leren: *Dat alle mensen in de staat der verzoening en de genade des verbonds zijn aangenomen; zodat niemand om de erfzonde der verdoemenis schuldig is of verdoemd zal worden, maar alle mensen van de schuld dezer zonde vrij zijn.* Want dit gevoelen strijdt tegen de Schrift, welke zegt, dat wij van nature kinderen des toorns zijn (Eph. II : 3).

VI

Die het onderscheid tussen verwerving[1]) *en toeëigening daartoe gebruiken, opdat zij de onvoorzichtigen en onervarenen dit gevoelen zouden kunnen inplanten, dat God, zoveel Hem aangaat,*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *verwerping;* blijkbaar een drukfout voor verwerving (Lat. *impetratio*).

alle mensen die weldaden, die door de dood van Christus verkregen worden, gelijkelijk heeft willen mededelen; maar dat sommigen de vergeving der zonden en het eeuwige leven deelachtig worden, anderen niet, dat zulk onderscheid hangt aan hun vrije wil, dewelke zichzelf voegt bij de genade, die zonder onderscheid aangeboden wordt, en dat het niet hangt aan die bijzondere gave der barmhartigheid, die krachtiglijk in hen werkt, opdat zij zichzelf die genade boven anderen zou toeëigenen. Want deze, zich houdende alsof zij dit onderscheid in een gezonde mening voorstelden, trachten het volk het verderfelijk venijn van de *Pelagiaanse* dwalingen in te geven.

VII

Die leren: *Dat Christus voor diegenen, die God ten hoogste liefheeft en ten eeuwigen leven heeft verkoren, niet heeft kunnen noch moeten sterven, en ook niet gestorven is, naardien dezulken de dood van Christus niet van node hebben.* Want zij wederspreken de Apostel, die zegt: *Christus heeft mij liefgehad en heeft zichzelf voor mij overgegeven* (Gal. II : 20). Insgelijks: *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie is het die verdoemt? Christus is het, die gestorven is* (Rom. VIII : 33, 34), namelijk, voor hen; en de Zaligmaker, die zegt: *Ik stel mijn leven voor de schapen* (Joh. X : 15); en: *Dit is mijn gebod, dat gij elkander liefhebt, gelijkerwijs ik u liefgehad heb. Niemand heeft meerdere liefde dan deze, dat iemand zijn leven zette voor zijn vrienden* (Joh. XV : 12, 13).

HET DERDE EN VIERDE HOOFDSTUK DER LEER

van des mensen verdorvenheid en bekering tot God, en de manier van deze

HET EERSTE ARTIKEL

De mens is van het begin naar het beeld Gods geschapen, versierd in zijn verstand met ware en zalige kennis van zijn Schep-

per en van andere geestelijke dingen; in zijn wil en zijn hart met gerechtigheid; in al zijn genegenheden met zuiverheid; en is overzulks geheel heilig geweest. Maar door het ingeven des duivels en zijn vrije wil van God afwijkende, heeft hij zichzelf van deze uitnemende gaven beroofd, en heeft daarentegen in de plaats van die over zich gehaald blindheid, schrikkelijke duisternis, ijdelheid en verkeerdheid des oordeels in zijn verstand; boosheid, wederspannigheid en hardigheid in zijn wil en zijn hart; mitsgaders ook onzuiverheid in al zijn genegenheden

II

Zodanig als nu de mens geweest is na de val, zodanige kinderen heeft hij ook voortgebracht, namelijk hij, verdorven zijnde, verdorvene; alzo dat de verdorvenheid, naar Gods rechtvaardig oordeel, van Adam op al zijn nakomelingen (uitgenomen alleen Christus) gekomen is, niet door navolging, gelijk eertijds de *Pelagianen* gedreven hebben, maar door voortplanting der verdorven natuur.

III

Overzulks zo worden alle mensen in zonden ontvangen, en als kinderen des toorns geboren, onbekwaam tot enig zaligmakend goed, geneigd tot kwaad, dood in zonden en slaven der zonde [1]). En willen noch kunnen tot God niet wederkeren, noch hun verdorven natuur verbeteren, noch zichzelf tot de verbetering daarvan schikken, zonder de genade des wederbarenden H. Geestes

IV

Wel is waar, dat na de val in de mens enig licht der natuur nog overgebleven is, waardoor hij behoudt enige kennis van God, van de natuurlijke dingen, van het onderscheid tussen hetgeen

---

[1]) In de officiële uitgave staat hier: *der zonden*. Niet als meervoud, maar als de oude verbuigingsvorm in het enkelvoud; zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Lat. tekst (*peccati servi*).

betamelijk en onbetamelijk [1]) is, en ook betoont enige betrachting tot de deugd en tot uiterlijke tucht. Maar zó ver is het van daar, dat de mens door dit licht der natuur zou kunnen komen tot de zaligmakende kennis Gods, en zich tot Hem bekeren, dat hij ook in natuurlijke en burgerlijke zaken dit licht niet recht gebruikt; ja veel meer ditzelve, hoedanig het ook zij, op onderscheidene wijze geheel bezoedelt en in ongerechtigheid ten onder houdt; en dewijl hij dit doet, zo wordt hem alle veronschuldiging [2]) voor God benomen.

V

Gelijk het met het licht der natuur toegaat, zo gaat het ook in deze toe met de wet der Tien geboden, van God door Mozes de Joden in het bijzonder gegeven. Want nademaal deze de grootheid der zonde wel ontdekt en de mens meer en meer van zijn schuld overtuigt, doch het herstellingsmiddel daartegen niet aanwijst, noch enige krachten toebrengt om uit deze ellendigheid te kunnen geraken, en omdat zij alzo, door het vlees krachteloos [3]) geworden zijnde, de overtreder onder de vloek blijven laat, zo kan de mens daardoor de zaligmakende genade niet verkrijgen.

VI

Hetgeen dan noch het licht der natuur, noch de Wet doen kan, dat doet God door de kracht des H. Geestes, en door het woord of de bediening der verzoening, welke is het *Evangelie* van de Messias, waardoor het God behaagd heeft de gelovige mensen, zowel in het oude als in het nieuwe Testament, zalig te maken.

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *eerlijk en oneerlijk* (Lat. *honesta et turpia*); in welke uitdrukking echter het woord *eerlijk* niet gebruikt wordt in de thans geldende zin van *betrouwbaar*, of, *zonder bedrog*, maar de betekenis heeft van *eerzaam, eerbaar, betamelijk.*

[2]) De officiële uitgave heeft hier: *onschuld* (Lat. *inexcusabilis redditur)*; in de zin van *verontschuldiging*, en daarom, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen.

[3]) De officiële uitgave heeft hier het woord *krank* (Lat. *infirmatus)*, volgens oude vertalingen van de Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Rom. VIII : 3). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *krachteloos.*

VII

Deze verborgenheid van zijn wil heeft God in het oude Testament aan weinigen ontdekt, doch in het nieuwe Testament (het onderscheid der volkeren nu weggenomen zijnde) heeft Hij haar aan meer mensen geopenbaard. Van welke onderscheiden toebedeling de oorzaak niet moet gesteld worden in de waardigheid van het éne volk boven het andere, of in het beter gebruik van het licht der natuur, maar in het gans vrije welbehagen en de onverdiende liefde Gods; waarom ook diegenen, wie buiten, ja tegen alle verdiensten zo groot een genade geschiedt, haar met een nederig en danbaar hart moeten erkennen, maar in de anderen, wie deze genade niet geschiedt, moeten zij, met de Apostel, de gestrengheid en rechtvaardigheid van Gods oordelen aanbidden, en die geenszins curieuselijk [1]) onderzoeken.

VIII

Doch zo velen als er door het Evangelie geroepen worden, die worden ernstiglijk geroepen. Want God betoont ernstiglijk en waarachtiglijk in zijn Woord, wat Hem aangenaam is; namelijk, dat de geroepenen tot Hem komen. Hij belooft ook met ernst allen, die tot Hem komen, en geloven, de rust der zielen en het eeuwig leven.

IX

Dat er velen, door de bediening des Evangelies geroepen zijnde, niet komen en niet bekeerd worden, daarvan is de schuld niet in het Evangelie, noch in Christus, door het Evangelie aangeboden zijnde, noch in God, die door het Evangelie roept, en zelfs ook die Hij roept onderscheiden gaven mededeelt; maar in degenen, die geroepen worden; van dewelken sommigen, zorgeloos zijnde, het woord des levens niet aannemen; anderen nemen het wel aan, maar niet in het binnenste huns harten, en daarom is het, dat zij, na een kortstondige [2]) blijdschap van het tijdelijk geloof, wederom terugwijken; anderen verstikken het zaad des woords

---

[1]) Zie over dit woord de noot bij Hoofdstuk I, Art. 12.

[2]) De officiële uitgave heeft hier het woord *verdwijnend* (Lat. *evanidus)*, in de zin van *kortstondig*, en daarom, duidelijkheidshalve, door dit woord vervangen.

door de doornen der zorgvuldigheden en wellusten der wereld, en mrengen geen vruchten voort; hetwelk onze Zaligmaker leert in de gelijkenis van het zaad (Matth. XIII).

X

Maar dat anderen, door de bediening des Evangelies geroepen zijnde, komen, en bekeerd worden, dat moet men de mens niet toeschrijven, alsof hij zichzelf door zijn vrije wil zou onderscheiden van anderen, die met even grote of genoegzame genade tot het geloof en de bekering voorzien zijn (hetwelk de hovaardige ketterij van *Pelagius* stelt); maar men moet het Gode toeschrijven, die, gelijk Hij de zijnen van eeuwigheid uitverkoren heeft in Christus, alzo ook diezelfden in de tijd krachtiglijk roept, met het geloof en de bekering begiftigt, en uit de macht der duisternis verlost zijnde tot het rijk zijns Zoons overbrengt, opdat zij zouden verkondigen de deugden Desgenen, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht, en opdat zij niet in zichzelf, maar in de Here zouden roemen, gelijk de Apostolische schriften telkens getuigen.

XI

Voorts wanneer God dit zijn welbehagen in de uitverkorenen uitvoert, en de ware bekering in hen werkt, zo is het dat Hij niet alleen het Evangelie hun uiterlijk doet prediken, en hun verstand krachtiglijk door de Heilige Geest verlicht, opdat zij recht zouden verstaan en onderscheiden die dingen, die des Geestes Gods zijn; maar Hij dringt ook in tot de binnenste delen des mensen met de krachtige werking deszelfden wederbarenden Geestes; Hij opent het hart, dat gesloten is: Hij vermurwt dat hard is; Hij besnijdt dat onbesneden is. In de wil stort Hij nieuwe hoedanigheden, en maakt dat die wil, die dood was, levend wordt; die boos was, goed wordt; die niet wilde, nu metterdaad wil; die wederspannig was, gehoorzaam wordt; Hij beweegt en sterkt die wil alzo, dat hij als een goede boom vruchten van goede werken kan voortbrengen.

XII

En dit is die wedergeboorte, die vernieuwing, nieuwe schepping, opwekking van de doden, en levendmaking, waarvan zo heerlijk in de Schrift gesproken wordt, dewelke God zonder ons

in ons werkt. En deze wordt in ons niet teweeggebracht door middel van de uiterlijke prediking alleen, noch door aanrading, of zulke manier van werking, dat, wanneer nu God zijn werk volbracht heeft, het alsdan nog in de macht des mensen zoude staan wedergeboren te worden, of niet wedergeboren te worden, bekeerd te worden, of niet bekeerd te worden. Maar het is een gans bovennatuurlijke, een zeer krachtige, en tegelijk zeer zoete, wonderbare, verborgen, en onuitsprekelijke werking, dewelke, naar het getuigenis der Schrift (die van de auteur van deze werking is ingegeven), in haar kracht niet minder noch geringer is dan de schepping of de opwekking der doden; alzo dat al diegenen, in wier harten God op deze wonderbaarlijke wijze werkt, zekerlijk, onfeilbaar en krachtiglijk wedergeboren worden en daadwerkelijk [1]) geloven. En alsdan wordt de wil, zijnde nu vernieuwd, niet alleen van God gedreven en bewogen, maar van God bewogen zijnde, werkt hij ook zelf [2]). Waarom ook terecht gezegd wordt, dat de mens, door de genade die hij ontvangen heeft, gelooft en zich bekeert.

XIII

De wijze van deze werking kunnen de gelovigen in dit leven niet volkomen begrijpen; ondertussen stellen zij zich daarin gerust, dat zij weten en gevoelen, dat zij door deze genade Gods met het hart geloven, en hun Zaligmaker liefhebben.

XIV

Zo is dan het geloof een gave Gods; niet omdat het aan de vrije wil des mensen van God wordt aangeboden, maar omdat

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier, en iets verder in Art. 14: *dadelijk geloven* (Lat. *actu credere*), in de zin van *daadwerkelijk geloven*, en daarom, ter voorkoming van misverstand, alzo gewijzigd.

[2]) De officiële uitgave geeft hier: *werkt zij ook zelf.* (Lat. *agit et ipsa*, nl. *voluntas*); zodat het woord *wil*, ofschoon het ook in deze leerregels altijd als mannelijk gebruikt wordt, toch door een vrouwelijk voornaamwoord wordt aangeduid. Om taalkundige redenen moest dit hier, en evenzo in Art. 11 en 16 van dit Hoofdst., in Art. 3 van de daarop volgende Verwerping der dwalingen, en in Art. 2 van de Verwerping der dwalingen bij Hoofdst. V, gewijzigd worden.

het de mens metterdaad [1]) wordt medegedeeld, ingegeven, en ingestort; ook niet daarom, dat God alleenlijk de macht om te geloven zou geven, en daarna de toestemming of het daadwerkelijk geloven van de vrije wil des mensen verwachten; maar omdat Hij, die daar werkt het willen en het werken [2]), ja alles werkt in allen, in de mens teweegbrengt beide, de wil om te geloven, en het geloof [3]) zelf.

XV

Deze genade is God aan niemand schuldig; want wat zou Hij schuldig zijn degene, die Hem niets eerst geven kan, opdat het hem vergolden worde? Ja, wat zou God die schuldig zijn, die van zichzelf niet anders heeft dan zonde en leugen? Diegene dan, die deze genade ontvangt, die is God alleen daarvoor eeuwige dankbaarheid schuldig, en dankt Hem ook daarvoor; diegene, die deze genade niet ontvangt, die acht ook deze geestelijke dingen gans niet, en behaagt zichzelf in het zijne; of, zorgeloos zijnde, roemt hij ijdellijk dat hij heeft hetgeen hij niet heeft. Voorts, van diegenen, die hun geloof uiterlijk belijden en hun leven beteren, moet men naar het voorbeeld der Apostelen het beste oordelen en spreken; want het binnenste der harten is ons onbekend. En wat aangaat anderen, die nog niet geroepen zijn, voor dezulken moet men God bidden, die de dingen die niet zijn roept alsof zij waren; en wij moeten ons geenszins tegenover deze verhovaardigen, alsof wij onszelf uitgezonderd hadden.

XVI

Doch gelijk de mens door de val niet heeft opgehouden een mens te zijn, begaafd met verstand en wil, en gelijk de zonde, die het ganse menselijke geslacht heeft doordrongen, de natuur

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *dadelijk* (Lat. *re ipsa)*, in de zin van metterdaad, en daarom, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen.

[2]) De officiële uitgave heeft hier *volbrengen*, volgens oude vertalingen van de Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Philipp. II : 13). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *werken.*

[3]) De Lat. tekst heeft hier: *het geloven zelf (ipsum credere).*

des mensen niet heeft weggenomen, maar verdorven en geestelijkerwijze gedood; alzo werkt ook deze Goddelijke genade der wedergeboorte in de mensen niet als in stokken en blokken, en vernietigt de wil en zijn eigenschappen niet, en dwingt die[1]) niet met geweld zijns ondanks, maar maakt hem geestelijk levend, heelt hem, verbetert hem, en buigt hem tegelijk liefelijk en krachtiglijk; alzo dat, waar de wederspannigheid en tegenstand des vleses tevoren ten enenmale de overhand had, daar nu een gewillige en oprechte gehoorzaamheid des Geestes de overhand begint te krijgen; waarin de waarachtige en geestelijke wederoprichting en vrijheid van onze wil gelegen is. En ten ware dat die wonderbaarlijke Werkmeester alles goeds in dezer voege met ons handelde, de mens zou ganselijk geen hoop hebben van uit de val te kunnen opstaan door zijn vrije wil, waardoor hij zichzelf, toen hij nog stond, in het verderf heeft gestort.

XVII

Gelijk ook die almachtige werking Gods, waardoor Hij dit ons natuurlijk leven voortbrengt en onderhoudt, niet uitsluit, maar vereist, het gebruik der middelen, door welke God naar zijn oneindige wijsheid en goedheid deze zijn kracht heeft willen uitoefenen[2]); alzo is het ook, dat de voormelde bovennatuurlijke werking Gods, waardoor Hij ons wederbaart, geenszins uitsluit noch omstoot het gebruik des Evangelies, hetwelk de wijze God

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *dwingt ze niet met geweld tegen haar dank, maar maakt ze geestelijk levend, heelt ze, verbetert ze, en buigt ze* (Lat. *nec voluntatem ... invitam violenter cogit, sed spiritualiter vivificat, sanat, corrigit ... flectit*); in welke uitdrukking echter de voornaamwoorden niet, zoals in alle latere uitgaven gesteld wordt, bedoeld zijn als meervoud, zodat daarbij aan de mensen zou te denken zijn, maar als vrouwelijk enkelvoud, terugslaande op het woord *wil*, en dus thans dienovereenkomstig te veranderen. Zie de noot bij Art. 12 van ditzelfde Hoofdstuk.

[2]) De officiële uitgave heeft hier het woord *uitstrekken* (Lat. *exercere);* thans in de zin van *uitoefenen*, of, *doen uitgaan*, niet meer gebruikelijk.

tot een zaad der wedergeboorte en spijze der ziele[1]) verordineerd heeft. Daarom dan, gelijk de Apostelen en de Leraars, die hen zijn gevolgd, van deze genade Gods het volk Godzaliglijk hebben onderricht, Hem ter ere, en tot nederdrukking van alle hoogmoed des mensen, en ondertussen nochtans niet hebben nagelaten, hen door heilige vermaningen des Evangelies te houden onder de oefening des Woords, der Sacramenten en kerkelijke tucht; alzo moet het ook nu verre van daar zijn, dat diegenen, die anderen in de gemeente leren, of die geleerd worden, zich zouden vermeten God te verzoeken door het scheiden dier dingen, die God naar zijn welbehagen heeft gewild dat te zamen gevoegd zouden blijven. Want door de vermaningen wordt de genade medegedeeld; en hoe vaardiger wij ons ambt doen, des te heerlijker vertoont zich ook de weldaad Gods, die in ons werkt, en zijn werk gaat dan allerbest voort. Welke God alleen toekomt, zo vanwege de middelen, als vanwege de zaligmakende vrucht en kracht daarvan, alle heerlijkheid in der eeuwigheid, Amen.

Verwerping der dwalingen

De rechtzinnige leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I

Die leren: *Dat men eigenlijk niet zeggen kan*[2]), *dat de erfzonde in zichzelf genoegzaam is om het ganse menselijke geslacht te verdoemen, of om tijdelijke en eeuwige straffen te verdienen.* Want deze wederspreken de Apostel, die daar zegt: *Door één mens is de zonde in de wereld ingekomen, en door de zonde de dood; en alzo is de dood tot alle mensen doorgegaan, in welke allen gezondigd hebben* (Rom. V : 12). En: *De schuld is uit één*

---

[1]) In de officiële uitgave staat hier: *der zielen.* Niet als meervoud, maar als de oude verbuigingsvorm in het enkelvoud; zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Lat. tekst (*cibum animae*).

[2]) Het woord *mogen,* dat hier in de officiële uitgave gebruikt wordt (Lat.: *posse*), moest, om misverstand te voorkomen, door het daarvoor thans gebruikelijke *kunnen* vervangen worden.

misdaad tot verdoemenis (Hoofdst. V : 16). En: *De bezoldiging der zonde is de dood* (Rom. VI : 23).

II

Die leren: *Dat de geestelijke gaven, of de goede hoedanigheden en deugden, als daar zijn: goedheid, heiligheid, rechtvaardigheid, in de wil des mensen, toen hij eerst geschapen werd, niet konden zijn, en dat zij dienvolgens in de val daarvan niet hebben kunnen gescheiden worden.* Want zulks strijdt tegen de beschrijving van het evenbeeld Gods, welke de Apostel stelt Eph. IV : 24; alwaar hij getuigt, dat het bestaat in rechtvaardigheid[1]) en heiligheid, welke beide ongetwijfeld in de wil haar plaats hebben.

III

Die leren: *Dat in de geestelijke dood de geestelijke gaven niet van des mensen wil zijn gescheiden, nademaal de wil in zichzelf nooit is verdorven geweest, maar alleenlijk door de duisternis des verstands en de ongeregeldheid der geneigdheden verhinderd; en dat, deze verhinderingen weggenomen zijnde, alsdan de wil zijn*[2]) *vrije aangeboren kracht zou in het werk kunnen stellen, dat is, allerlei goed, hetwelk hem voorkomt, uit zichzelf zou kunnen willen en verkiezen, of niet willen en niet verkiezen.* Dit is een nieuwigheid en dwaling, en strekt daartoe, dat zij de krachten van de vrije wil verheft; tegen de uitspraak des Profeten: *Arglistig is het hart, meer dan enig ding, ja dodelijk is het* (Jer. XVII : 9); en des Apostels: *Onder dewelke* (kinderen der ongehoorzaamheid) *ook wij allen eertijds verkeerd hebben in de begeerlijkheden onzes vleses, doende de wil des vleses en der gedachten* (Eph. II : 3).

IV

Die leren: *Dat de onwedergeboren mens niet eigenlijk noch geheellijk dood is in de zonde, of ontbloot van alle krachten tot*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *gerechtigheid*, volgens oude vertalingen van de Bijbeltekst, die hier aangehaald wordt. Thans echter heeft de Statenvertaling daar het woord *rechtvaardigheid.*

[2]) De officiële uitgave heeft hier, en in de volgende regels, alle voornaamwoorden, die op *wil* terugslaan, in het vrouwelijke geslacht. Zie de noot bij Artt. 12 en 16 van Hoofdstuk.

het geestelijk goed; maar dat hij nog kan hongeren en dorsten naar de gerechtigheid en het leven, en offeren een offerande eens verslagenen en gebrokenen geestes, die Gode aangenaam is. Want deze dingen strijden tegen de klare getuigenissen der Schrift: *Gij waart dood door de misdaden en de zonden* (Eph. II : 1, 5); en: *Al het gedichtsel der gedachten des harten is te allen dage alleenlijk boos* (Gen. VI : 5 en VII : 21). Daarenboven, hongeren en dorsten naar de verlossing uit de ellende, en naar het leven, en Gode een offerande eens gebrokenen geestes opofferen, geldt [1]) eigenlijk van de wedergeborenen, en van degenen die zalig genoemd worden (Ps. LI : 10 en Matth. V : 6).

V

Die leren: *Dat de verdorven en natuurlijke mens de gemene genade (waardoor zij verstaan het licht der natuur), of de gaven, hem na de val nog overgelaten, zo wèl gebruiken kan, dat hij door dat goed gebruik een meerdere, namelijk, de Evangelische of zaligmakende genade en de zaligheid zelf allengskens en bij trappen zou kunnen bekomen. En dat in dezer voege God zich van zijn zijde betoont gereed te zijn, om Christus aan alle mensen te openbaren, naardien Hij de middelen, die tot de bekering nodig zijn, genoegzaam en krachtiglijk aan allen toedient.* Want benevens de ervaring van alle tijden betuigt ook de Schrift, dat zulks onwaarachtig is: *Hij maakt Jacob zijn woorden bekend, Israël zijn inzettingen en zijn rechten. Alzo heeft Hij geen volk gedaan; en zijn rechten, die kennen zij niet* (Ps. CXLVII : 19, 20). *God heeft in de verleden tijden al de heidenen laten wandelen in hun wegen* (Hand. XIV : 16). En: *Zij* (te weten Paulus met de zijnen) *werden van de Heilige Geest verhinderd het woord in Azië te spreken; en aan Mysië gekomen zijnde, poogden zij naar Bithynië te reizen; en de Geest liet het hun niet toe* (Hand. XVI : 6, 7).

VI

Die leren: *Dat in de ware bekering des mensen geen nieuwe hoedanigheden, krachten of gaven in de wil door God kunnen*

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier het woord *toekomen* (Lat. *regenitorum est*); dat echter in de zin van *eigen zijn aan, behoren bij,* of *gelden van,* thans niet meer gebruikelijk is.

ingestort worden, en dat overzulks het geloof, waardoor wij eerst bekeerd worden, en waarvan wij gelovigen genoemd worden, niet is een hoedanigheid of gave, van God ingestort, maar alleen een daad des mensen, en dat het niet anders kan gezegd worden een gave te zijn, dan ten aanzien van de macht om daartoe te komen. Want daarmede wederspreken zij de H. Schrift, die getuigt, dat God nieuwe hoedanigheden des geloofs, der gehoorzaamheid, en van het gevoel zijner liefde in onze harten uitstort: *Ik zal mijn wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven* (Jer. XXXI : 33). En: *Ik zal water gieten op het dorstige, en stromen op het droge; Ik zal mijn Geest op uw zaad gieten* (Jes. XLIV : 3). En: *De liefde Gods is in onze harten uitgestort door de Heilige Geest, die ons is gegeven* (Rom. V : 5). Zulks strijdt ook tegen het standvastig gebruik der Kerke Gods, dewelke bij de Profeet aldus bidt: *Bekeer mij, zo zal ik bekeerd zijn* (Jer. XXXI : 18).

VII

Die leren: *Dat de genade, waardoor wij tot God bekeerd worden, niet anders is dan een zachte aanrading; of* (gelijk anderen dit verklaren), *dat dit de alleredelste manier van werking is in de bekering des mensen, en die het best overeenkomt met de natuur des mensen, welke door aanrading geschiedt; en dat er niets is, waarom deze aanradende genade alleen niet zou genoegzaam zijn om de natuurlijke mens geestelijk te maken; ja dat God niet anders de toestemming van de wil voortbrengt, dan door de wijze van aanrading; en dat de kracht der Goddelijke werking, waardoor zij de werking des satans te boven gaat, hierin bestaat, dat God eeuwige maar de satan tijdelijke goederen belooft.* Want dit is gans Pelagiaans en in strijd met de gehele H. Schrift; dewelke, behalve deze, nog een andere en veel krachtiger en Goddelijker manier van werking des H. Geestes in de bekering des mensen erkent; gelijk bij Ezechiël: *Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwe geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen, en zal u een vlesen hart geven* (Ezech. XXXVI : 26).

VIII

Die leren: *Dat God zulke krachten zijner almogendheid in de wedergeboorte des mensen niet gebruikt, waardoor Hij diens wil*

krachtiglijk en onfeilbaar zou buigen tot geloof en bekering; maar dat, al de werkingen der genade volbracht zijnde, dewelke God gebruikt om de mens te bekeren, de mens nochtans God en de H. Geest, wanneer Hij zijn wedergeboorte voorheeft en hem wederbaren wil, alzo kan wederstaan, en metterdaad ook dikwijls wederstaat, dat hij zijns zelfs wedergeboorte ganselijk belet; en dat het overzulks in zijn eigen macht blijft, wedergeboren te worden of niet. Want dit is anders niet dan al de kracht van de genade Gods in onze bekering wegnemen, en de werking des almachtigen Gods aan de wil des mensen onderwerpen; en dat tegen de Apostelen, die leren: *Dat wij geloven naar de werking der sterkte zijner macht* (Eph. I : 19). En: *Dat God het welbehagen zijner goedigheid, en het werk des geloofs, in ons vervult met kracht* (2 Thess. I : 11). En: *Dat zijn Goddelijke kracht ons alles wat tot het leven en de Godzaligheid behoort geschonken heeft* (2 Petr. I : 3).

IX

Die leren: *Dat de genade en de vrije wil gedeeltelijke oorzaken zijn, die beide te zamen het begin van de bekering werken, en dat de genade in orde van werking niet gaat vóór de werking van de wil; dat is, dat God niet eer de wil des mensen krachtiglijk helpt tot de bekering, dan wanneer de wil des mensen zichzelf beweegt en daartoe bepaalt.* Want de Oude Kerk heeft deze leer al overlang in de *Pelagianen* veroordeeld, uit de woorden des Apostels: *Zo is het dan niet desgenen die wil, noch desgenen die loopt, maar des ontfermenden Gods* (Rom. IX : 16). Insgelijks: *Wie onderscheidt u? En wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen?* (1 Cor. IV : 7). En: *Het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen* (Philipp. II : 13).

HET VIJFDE HOOFDSTUK DER LEER
van de Volharding der heiligen

HET EERSTE ARTIKEL

Die God naar zijn voornemen tot de gemeenschap van zijn Zoon, onze Here Jezus Christus, roept, en door de H. Geest wederbaart, die verlost Hij wel van de heerschappij en slavernij

der zonde, doch Hij verlost hen in dit leven niet ganselijk van het vlees en het lichaam der zonde.

II

Hieruit spruiten de dagelijkse zonden der zwakheid, en ook aan de allerbeste werken der heiligen kleven gebreken. Hetwelk hun gestadige oorzaak geeft om zich voor God te verootmoedigen, hun toevlucht tot de gekruisigde Christus te nemen, het vlees hoe langer hoe meer door de Geest des gebeds en heilige oefeningen der Godvruchtigheid te doden, en naar het eindperk der volmaaktheid te zuchten, totdat zij, van dit lichaam des doods ontbonden zijnde, met het Lam Gods in de hemelen zullen regeren.

III

Ter oorzake van deze overblijfselen der inwonende zonde, en ook vanwege de aanvechtingen der wereld en des satans, zouden de bekeerden in die genade niet kunnen volstandig blijven, zo zij aan hun eigen krachten overgelaten werden. Maar God is getrouw, die hen in de genade, hun eenmaal gegeven, barmhartiglijk bevestigt, en ten einde toe krachtiglijk bewaart.

IV

En hoewel die macht Gods, waardoor Hij de ware gelovigen in de genade bevestigt en bewaart, meerder is, dan dat zij van het vlees zou kunnen overwonnen worden, zo worden nochtans de bekeerden niet altijd zo van God geleid en bewogen, dat zij in sommige bijzondere daden door hun eigen schuld van de leiding der genade niet zouden kunnen afwijken, en van de begeerlijkheden des vleses verleid worden, en die volgen. Daarom moeten zij gestadiglijk waken en bidden, dat zij niet in verzoekingen geleid worden. En zo zij dit niet doen, zo kunnen zij niet alleen door het vlees, de wereld en de satan tot zware en ook gruwelijke zonden vervoerd worden, maar wordx zij ook inderdaad, door Gods rechtvaardige toelating, daartoe somwijlen vervoerd; gelijk het droevige vallen[1]) van *David*, *Petrus* en andere heiligen, dat ons in de Schrift beschreven is, bewijst.

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *de droevige vallen* (Lat. *tristes lapsus);* welke uitdrukking echter enigszins moest gewijzigd worden, daar het woord *val,* in de hier bedoelde zin thans niet in het meervoud kan gebruikt worden.

V

Met zodanige grove zonden vertoornen zij God zeer, vervallen in de schuld des doods, bedroeven de H. Geest, verbreken voor een tijd de oefening des geloofs, verwonden zwaarlijk hun consciëntie, en verliezen somwijlen, voor een tijd, het gevoel der genade; totdat hun, wanneer zij door ernstige boetvaardigheid op de weg wederkeren, het vaderlijk aanschijn Gods opnieuw verschijnt.

VI

Want God, die rijk is in barmhartigheid, neemt, naar het onveranderlijk voornemen der verkiezing, de H. Geest van de zijnen, ook zelfs in hun droevig vallen, niet geheel weg, en laat hen zó verre niet vervallen, dat zij van de genade der aanneming en van de staat der rechtvaardigmaking uitvallen, of dat zij zondigen ter dood, of tegen de H. Geest, en, van Hem geheel verlaten zijnde, zichzelf in het eeuwige verderf storten.

VII

Want, eerstelijk, in zulk vallen bewaart Hij nog in hen dit zijn onverderfelijk zaad, waaruit zij wedergeboren zijn, opdat het niet verga, noch uitgeworpen worde. Ten andere, vernieuwt Hij hen zekerlijk en krachtiglijk door zijn Woord en Geest tot bekering; opdat zij over de bedreven zonden van harte, en naar God, bedroefd zijn; vergeving in het bloed des Middelaars, door het geloof, met een verbroken hart, begeren, en verkrijgen; de genade van God, die nu met hen verzoend is, wederom gevoelen; zijn ontfermingen en trouw aanbidden; en voortaan hun zaligheid met vreze en beven des te naarstiger werken.

VIII

Alzo verkrijgen zij dan dit, niet door hun verdiensten of krachten, maar uit de genadige barmhartigheid Gods, dat zij noch ganselijk van het geloof en de genade uitvallen, noch tot het einde toe in de val blijven of verloren gaan. Hetwelk, zoveel hen aangaat, niet alleen lichtelijk zou kunnen geschieden, maar ook ongetwijfeld geschieden zou. Doch ten aanzien van God, kan

het ganselijk niet geschieden; dewijl noch zijn zaad veranderd, noch zijn belofte gebroken, noch de roeping naar zijn voornemen herroepen, noch de verdienste, voorbidding en bewaring van Christus krachteloos gemaakt, noch de verzegeling des H. Geestes verijdeld of vernietigd kan worden.

IX

Van deze bewaring der uitverkorenen tot de zaligheid, en van de Volharding der ware gelovigen in het geloof, kunnen de gelovigen zelf [1]) verzekerd zijn, en zij zijn het ook, naar de mate des geloofs, waarmede zij zekerlijk geloven, dat zij zijn en altijd blijven zullen ware en levende leden der Kerk, dat zij hebben vergeving der zonden, en het eeuwige leven.

X

En dienvolgens spruit deze verzekerdheid niet uit enige bijzondere openbaring, zonder of buiten het Woord geschied, maar uit het geloof aan de beloften Gods, die Hij in zijn Woord zeer overvloedig tot onze troost geopenbaard heeft; uit het getuigenis des H. Geestes, die met onze geest getuigt, dat wij kinderen en erfgenamen Gods zijn; eindelijk, uit de ernstige en heilige oefening [2]) van een goede consciëntie en van goede werken. En zo de uitverkorenen Gods deze vaste troost in deze wereld niet hadden, dat zij de overwinning behouden zullen, mitsgaders dit onbedriegelijk pand der eeuwige heerlijkheid, zo zouden zij de ellendigste van alle mensen zijn.

XI

Ondertussen getuigt de Schrift, dat de gelovigen in dit leven tegen onderscheidene twijfelingen des vleses strijden, en in zware aanvechting gesteld zijnde, dit volle betrouwen des geloofs

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier: *zelfs de gelovigen;* welke uitdrukking echter bedoelt: *de gelovigen zelf;* zoals met volkomen zekerheid blijkt uit de Lat. tekst (*ipsi fideles*).

[2]) De officiële uitgave heeft hier het woord *betrachtiging* (Lat. *studium)*, dat echter in de zin van najaging, nastreving, oefening, thans niet meer gebruikelijk is.

en deze zekerheid der Volharding niet altijd gevoelen. Maar God, de Vader aller vertroosting, laat hen boven hetgeen zij vermogen niet verzocht worden, maar geeft met de verzoeking ook de uitkomst; en wekt in hen de verzekerdheid der Volharding door de H. Geest wederom op.

XII

Doch zó ver is het van daar, dat deze verzekerdheid der Volharding de ware gelovigen hovaardig en vleselijk zorgeloos zou maken, dat zij daarentegen een ware wortel is van nederigheid, kinderlijke vreze, ware Godzaligheid, lijdzaamheid in alle strijd, vurige gebeden, standvastigheid in het kruis en in de belijdenis der waarheid, mitsgaders van vaste blijdschap in God; en dat de overdenking van die weldaad hun een prikkel is tot ernstige en gedurige beoefening [1]) van dankbaarheid en goede werken; gelijk uit de getuigenissen der Schrift en de voorbeelden der heiligen blijkt.

XIII

Wanneer ook het vertrouwen der volharding wederom levend wordt in degenen die van de val weder opgericht worden, zo brengt dat in hen niet voort enige dartelheid of veronachtzaming der Godzaligheid, maar een veel grotere zorg, om de wegen des Heren vlijtiglijk waar te nemen, die van tevoren bereid zijn, opdat zij, daarin wandelende, de verzekerdheid van hun Volharding zouden mogen behouden, en opdat het aanschijn des verzoenden Gods (waarvan de aanschouwing der Godvruchtigen zoeter is dan het leven, en waarvan de verberging bitterder is dan de dood), om het misbruik van zijn vaderlijke goedertierenheid niet wederom van hen afgekeerd worde, en zij alzo in zwaarder kwellingen des gemoeds vervallen.

XIV

Gelijk het God nu beliefd heeft dit zijn werk der genade door de prediking des Evangelies in ons te beginnen, alzo bewaart,

---

[1]) De officiële uitgave heeft hier het woord *betrachting* (Lat. *exercitium)*, in de zin van *beoefening*, en daarom, om misverstand te voorkomen, door dit woord vervangen.

achtervolgt en volbrengt Hij het door het horen, lezen en overleggen daarvan, mitsgaders door vermaningen, bedreigingen, beloften en het gebruik der H. Sacramenten.

XV

Deze leer van de Volharding der ware gelovigen en heiligen, mitsgaders van de verzekerdheid dezer Volharding, welke God, tot zijns naams ere en tot troost der Godvruchtige zielen, in zijn Woord zeer overvloediglijk geopenbaard heeft, en in de harten der gelovigen indrukt, wordt wel van het vlees niet begrepen, en wordt van de satan gehaat, van de wereld bespot, van de onervarenen en hypocrieten misbruikt, en van de dwaalgeesten bestreden; maar de Bruid van Christus heeft haar altijd, als een schat van onwaardeerbare prijs, zeer tederlijk bemind, en standvastiglijk verdedigd. En dat zij dit ook voortaan doe, zal God bezorgen; tegen dewelke geen raad geldt, noch enig geweld iets vermag. Welke enige God, Vader, Zoon en H. Geest, zij ere en heerlijkheid in eeuwigheid, Amen.

Verwerping der dwalingen omtrent de leer van de Volharding der heiligen

De rechtzinnige leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I

Die leren: *Dat de Volharding der ware gelovigen niet is een vrucht der verkiezing, of een gave Gods, door de dood van Christus verworven; maar een voorwaarde des nieuwen Verbonds, die de mens vóór zijn beslissende* (gelijk zij spreken) *verkiezing en rechtvaardigmaking door zijn vrije wil moet volbrengen.* Want de H. Schrift getuigt, dat zij uit de verkiezing volgt, en door de kracht des doods, der verrijzenis en der voorbidding van Christus de uitverkorenen gegeven wordt: *De uitverkorenen hebben het verkregen, en de anderen zijn verhard geworden* (Rom. XI : 7). Insgelijks: *Die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft,*

maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet alle dingen schenken? Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is; ja, wat meer is, die ook opgewekt is; die ook ter rechterhand Gods is; die ook voor ons bidt. Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? (Rom. VIII : 32—35).

II

Die leren: *Dat God de gelovige mens wel voorziet met genoegzame krachten om te volharden, en bereid is die in hem te bewaren, zo hij zijn ambt*[1]) *doet; doch al is het nu ook dat alle dingen, die nodig zijn om in het geloof te volharden, en die God gebruiken wil om het geloof te bewaren, in het werk gesteld zijn, dat het dan nog altijd hangt aan het believen van de wil dat deze*[2]) *volharde of niet volharde.* Want dit gevoelen bevat in zich een openbaar Pelagianisme; en terwijl het de mensen wil vrij maken, zo maakt het hen rovers van Gods ere; tegen de voortdurende overeenstemming der Evangelische leer, die de mens alle stof van roemen beneemt, en de lof dezer weldaad aan de genade Gods alleen toeschrijft; en tegen de Apostel, die getuigt: *Dat het God is, die ons ook zal bevestigen tot het einde toe, om onstraffelijk te zijn in de dag van onze Here Jezus Christus* (1 Cor. I : 8).

III

Die leren: *Dat de ware gelovigen en wedergeborenen niet alleen van het rechtvaardigmakend geloof,* insgelijks, *van de genade en zaligheid ganselijk en tot het einde toe*[3]) *kunnen uit-*

---

[1]) Het woord *ambt* (Lat. *officium*) staat hier in zijn oude betekenis van *werk dat als roeping is opgelegd,* of, *plicht.*

[2]) De officiële uitgave heeft hier het voornaamwoord, op *wil* terugslaande, in het vrouwelijk geslacht. Zie de noot bij Artt. 12 en 16 van Hoofdstuk III en IV, en bij Art. 3 van de daarop volgende Verwerping der dwalingen.

[3]) Voor deze vier woorden heeft de officiële uitgave: *eindelijk.* Zie de noot bij Art. 5 van de Verwerping der dwalingen bij Hfdst. 1.

vallen, maar ook dikwijls metterdaad van haar uitvallen en in der eeuwigheid verloren gaan. Want deze mening maakt de genade, rechtvaardigmaking, wedergeboorte, en voortdurende bewaring van Christus krachteloos; tegen de uitgedrukte woorden van de Apostel Paulus: *Dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren; veel meer dan, zijnde nu gerechtvaardigd door zijn bloed, zullen wij door Hem behouden worden van de toorn* (Rom. V : 8, 9). En tegen de Apostel Johannes: *Een iegelijk die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren* (1 Joh. III : 9). En ook tegen de woorden van Jezus Christus: *Ik geef mijn schapen het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal ze uit mijn hand rukken. Mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is meerder dan allen, en niemand kan ze rukken uit de hand mijns Vaders* (Joh. X : 28, 29).

IV

Die leren: *Dat de ware gelovigen en wedergeborenen kunnen zondigen de zonde tot de dood of tegen de H. Geest.* Dewijl dezelfde Apostel Johannes, nadat hij in het 5e Kap. van zijn eerste Zendbrief, vers 16 en 17, van degenen, die tot de dood zondigen, gesproken had, en verboden had voor hen te bidden, terstond in het 18e vers daarbij voegt: *Wij weten, dat een iegelijk die uit God geboren is, niet zondigt* (versta: met zulke zonde); *maar die uit God geboren is, bewaart zichzelf, en de boze vat hem niet* (1 Joh. V : 18).

V

Die leren: *Dat men geen zekerheid van de toekomende Volharding in dit leven kan hebben zonder bijzondere openbaring.* Want door deze leer wordt de vaste troost der ware gelovigen in dit leven weggenomen, en de twijfeling der Pausgezinden in de Kerk weder ingevoerd; terwijl de H. Schrift deze zekerheid telkens afleidt, niet uit een bijzondere en buitengewone openbaring, maar uit de eigen merktekenen der kinderen Gods, en uit de zeer standvastige beloften Gods. Inzonderheid de Apostel Paulus: *Geen schepsel zal ons kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Here* (Rom. VIII : 39). En Johannes:

Die zijn geboden bewaart, blijft in Hem en Hij in dezen; en hieraan kennen wij, dat Hij in ons blijft, namelijk uit de Geest, die Hij ons gegeven heeft (1 Joh. III : 24).

VI

Die leren: *Dat de leer van de verzekerdheid der Volharding en*[1]) *der zaligheid uit haar eigen aard en natuur een oorkussen des vleses is, en voor de Godvruchtigheid, goede zeden, gebeden en andere heilige oefeningen schadelijk; maar dat het daarentegen prijselijk is te twijfelen.* Want deze betonen, dat zij de kracht der Goddelijke genade en de werking des inwonenden H. Geestes niet kennen. En zij wederspreken de Apostel *Johannes,* die het tegendeel met uitgedrukte woorden leert in zijn eerste Zendbrief: *Geliefden, nu zijn wij kinderen Gods, en het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen. Maar wij weten, dat als Hij zal geopenbaard zijn, wij Hem zullen gelijk wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is. En een iegelijk, die deze hope op Hem heeft, die reinigt zichzelf, gelijk Hij rein is* (1 Joh. III : 2, 3). Daarenboven worden deze wederlegd door de voorbeelden van de heiligen, zo des ouden als des nieuwen Testaments, dewelke, alhoewel zij van hun volharding en zaligheid zeker waren, nochtans in de gebeden en andere oefeningen der Godzaligheid[2]) volhardend zijn geweest.

VII

Die leren: *Dat het geloof dergenen, die maar voor een tijd geloven, van het rechtvaardigmakend en zaligmakend geloof niet verschilt, dan alleen in de duurzaamheid.* Want Christus zelf, Matth. XIII : 20 en Luc. VIII : 13 en vervolgens, stelt klaarblijkelijk daarbenevens nog drieërlei onderscheid tussen degenen, die maar voor een tijd geloven, en de ware gelovigen, als hij zegt, dat gene het zaad ontvangen in een steenachtige aarde,

---

[1]) De officiële uitgave heeft het woordje *en* niet. Blijkbaar een drukfout; zoals de Lat. tekst ook uitwijst.

[2]) De officiële tekst heeft hier: *zaligheid.* Blijkbaar een drukfout; ook omdat diezelfde tekst in het Lat. het woord *pietas* gebruikt.

maar deze in een goede aarde of goed harte; dat gene zonder wortel zijn, maar deze een vaste wortel hebben; dat gene zonder vruchten zijn, maar deze hun vrucht, in onderscheidene mate, met standvastigheid of volstandigheid voortbrengen.

VIII

Die leren: *Dat het niet ongerijmd is, dat de mens, zijn eerste wedergeboorte verloren hebbende, wederom opnieuw, ja menigmaal wedergeboren wordt.* Want deze loochenen door deze leer de onverderfelijkheid van het zaad Gods, waardoor wij wedergeboren worden. Tegen het getuigenis van de Apostel Petrus: *Gij die wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad* (1 Petr. I : 23).

IX

Die leren: *Dat Christus nergens gebeden heeft, dat de gelovigen in het geloof onfeilbaar zouden volharden.* Want zij wederspreken Christus zelf, dewelke zegt: *Ik heb voor u gebeden, Petrus, dat uw geloof niet ophoude* (Luc. XXII : 32). En de Evangelist Johannes, dewelke getuigt, dat Christus niet alleen voor de Apostelen, maar ook voor al degenen, die door hun woord geloven zouden, gebeden heeft: *Heilige Vader, bewaar ze in uw naam;* en: *Ik bid niet, dat Gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van de boze* (Joh. XVII : 11, 15, 20).

DE DRIE HOOFDSOMMEN DIE IN ART. 9 DER CONFESSIE ZIJN AANGEHAALD

DE APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS
AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS

[1.] Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.

[2.] En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon onze Here; [3.] die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de Maagd Maria; [4.] die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle; [5.] ten derden dage wederom opgestaan van de doden; [6.] opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; [7.] van waar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.

[8.] Ik geloof in de Heilige Geest. [9.] Ik geloof een heilige, algemene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen; [10.] vergeving der zonden; [11.] wederopstanding des vleses; [12.] en een eeuwig leven.

DE GELOOFSBELIJDENIS VAN NICEA[1])

AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS

Ik geloof in één God, de almachtige Vader, Schepper des hemels en der aarde, aller zienlijke en onzienlijke dingen. En in één Here Jezus Christus, de eniggeboren Zone Gods, geboren uit de Vader vóór alle eeuwen; God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God, geboren, niet gemaakt, van hetzelfde wezen met de Vader, door welke alle dingen gemaakt zijn. Die om ons mensen en om onze zaligheid is nedergekomen uit de hemel, en vlees geworden is van de Heilige Geest uit de maagd Maria, en een mens is geworden; ook voor ons gekruisigd is onder Pontius Pilatus, geleden heeft, en begraven is; en ten derden dage opgestaan is naar de Schriften, en opgevaren is ten hemel; zit ter rechterhand des Vaders, en zal wederkomen met heerlijkheid om te oordelen de levenden en de doden; wiens rijk geen einde zal hebben. En in de Heilige Geest, die Here is en levend maakt, die van de Vader en de Zoon uitgaat, die te zamen met de Vader en de Zoon aangebeden en verheerlijkt wordt, die gesproken heeft door de Profeten. En één. heilige, algemene en Apostolische Kerk. Ik belijd één Doop tot vergeving der zonden, en ik verwacht de opstanding der doden, en het leven der toekomende eeuw. Amen.

---

[1]) Deze Geloofsbelijdenis is niet dezelfde als die op het Concilie van 325 werd vastgesteld; maar de uitbreiding van die belijdenis, gelijk die enige tijd later door de Kerken is aangenomen. De tekst wordt hier gegeven, gelijk die in alle Westerse Kerken (in onderscheiding van de Oosterse) vastgesteld is; alzo met de woorden: die van de Vader *en de Zoon* uitgaat, erbij.

DE GELOOFSBELIJDENIS VAN ATHANASIUS[1])

AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS

[1] Zo wie wil zalig zijn, die is vóór alle ding nodig, dat hij het algemeen geloof houde; [2.] en zo wie dit niet geheel en ongeschonden bewaart, die zal zonder twijfel eeuwiglijk verderven.

[3.] Het algemeen geloof nu is dit: Dat wij de enige God in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid eren; [4.] zonder de personen te vermengen, of het wezen, de substantie, te delen. [5.] Want het is een andere persoon des Vaders, een andere des Zoons, een andere des Heiligen Geestes; [6.] maar de Vader, de Zoon en de Heilige Geest hebben één Godheid, gelijke eer, en gelijke eeuwige heerlijkheid. [7.] Hoedanig de Vader is, zodanig is ook de Zoon, zodanig is ook de Heilige Geest. [8.] De Vader is ongeschapen, de Zoon is ongeschapen, de Heilige Geest is ongeschapen; [9.] onmetelijk is de Vader, onmetelijk is de Zoon, onmetelijk is de Heilige Geest; [10.] de Vader is eeuwig, de Zoon is eeuwig, de Heilige Geest is eeuwig; [11.] nochtans zijn het niet drie eeuwige, maar één eeuwige; [12.] gelijk ook niet drie ongeschapene, noch drie onmetelijke, maar één ongeschapene, en één onmetelijke. [13.] Desgelijks is de Vader almachtig, de Zoon almachtig, de Heilige Geest almachtig; [14.] en nochtans zijn het niet drie almachtigen, maar één almachtige. [15]. Alzo ook is de Vader God, de Zoon God, de Heilige Geest God; [16.] en nochtans zijn het niet drie Goden, maar het is één God; [17.] alzo is de Vader Here, de Zoon Here, de Heilige Geest Here; [18.] en nochtans zijn het niet drie Heren, maar het is één Here; [19.] want gelijk wij door de Christelijke waarheid gedwongen worden, een iegelijke persoon in het bijzonder God en Here te noemen, [20.] alzo is ons ook door het algemeen geloof verboden, drie Goden of Heren te belijden. [21.] De Vader

---

[1]) Deze Geloofsbelijdenis is het dusgenaamde *Symbolum quicunque*, dat niet in deze vorm, als kerkelijk belijdenisschrift, van Athanasius herkomstig is, maar naar hem is genoemd, omdat hij de geestelijke leider der rechtzinnige Kerken was, in de strijd, die ten slotte tot deze belijdenis der waarheid geleid heeft.

is van niemand gemaakt, noch geschapen, noch gegenereerd; [22.] de Zoon is van de Vader alleen, niet gemaakt, noch geschapen, maar gegenereerd; [23.] de Heilige Geest is van de Vader en de Zoon, niet gemaakt, noch geschapen, noch gegenereerd, maar uitgaande. [24.] Zo is er dan één Vader, niet drie Vaders; één Zoon, niet drie Zonen, één Heilige Geest, niet drie Heilige Geesten. [25.] En in deze Drieheid is niets eerst, noch laatst; niets meest, noch minst; [26.] maar de ganse drie personen hebben gelijke eeuwigheid, en zijn malkanderen alleszins gelijk; [27.] zodat in alle opzichten, gelijk nu gezegd is, de Eenheid in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid is te eren. [28]. Daarom zo wie wil zalig zijn, die moet aldus van de Drievuldigheid gevoelen.

[29.] Maar het is tot de eeuwige zaligheid nodig, dat hij ook de menswording van onze Here Jezus Christus trouwelijk gelove. [30.] Zo is dan het rechte geloof, dat wij geloven en belijden, dat onze Here Jezus Christus, Gods Zoon, God is en mens. [31.] Hij is God uit de substantie des Vaders, vóór alle tijden gegenereerd, en mens uit de substantie zijner moeder, in de tijd geboren; [32.] volkomen God, volkomen mens, hebbende een verstandige ziel en menselijk vlees; [33.] de Vader gelijk naar de Godheid, minder dan de Vader naar de mensheid. [34.] En hoewel Hij God is en mens, zo is Hij nochtans niet twee, maar één Christus; [35.] Hij is één, niet door verandering van de Godheid in het vlees, maar door de aanneming der mensheid in God; [36.] Hij is één, niet door de vermenging der substantie, maar door de eenheid des persoons; [37.] want gelijk de verstandige ziel en het vlees één mens zijn, alzo is God en de mens één Christus. [38]. Dewelke geleden heeft om onzer zaligheid wil, nedergedaald is ter helle, ten derden dage wederopgestaan van de doden; [39.] opgeklommen ten hemel, zit ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; [40.] en zal van daar komen oordelen de levenden en de doden; [41.] bij wiens komst alle mensen zullen wederopstaan met hun lichamen; [42.] en zullen van hun eigen werken rekenschap geven; [43.] en die goed gedaan hebben, zullen in het eeuwige leven gaan; maar die kwaad gedaan hebben, in het eeuwige vuur.

[44.] Dit is het algemeen geloof; en zo wie dit niet trouwelijk en vast gelooft, die zal niet kunnen zalig zijn.

AANHANGSEL

HET KORT BEGRIP DER CHRISTELIJKE RELIGIE

Dit *Kort Begrip* is niet van de Synode van 1618/'19 uitgegaan, noch door haar ingevoerd. Zij liet het gebruik ervan slechts vrij, en toonde alzo tegen de inhoud geen bedenking te koesteren. Het *Kort Begrip* is herkomstig van de Kerkeraad te Middelburg, die het in 1611 opstelde en uitgaf. De teksten, evenals de verwijzingen naar de Catechismus en de beide overige Formulieren zijn te danken aan de goede zorgen van de H.H. C. A. Renier en B. van Schelven, Dienaren des Woords te Amsterdam.

29

KORT BEGRIP

DER

CHRISTELIJKE RELIGIE

ONDERWIJZING DERGENEN DIE ZICH EERST BEGEVEN GESTELD IN VRAGEN EN ANTWOORDEN, TOT

TOT HET GEBRUIK VAN DES HEREN AVONDMAAL

1. VRAAG. Hoevele stukken zijn u nodig te weten, opdat gij welgetrooost zaliglijk leven en sterven moogt?

ANTW. Drie stukken [a]: ten eerste, hoe groot mijn zonden en ellende zijn [b]; ten andere, hoe ik van al mijn zonden en ellende verlost worde [c]; ten derde, hoe ik Gode voor zulke verlossing zal dankbaar zijn [d].

a. Eph. 5 : 8. Want gij waart eertijds *duisternis*, maar nu zijt gij *licht in de Here;* wandelt als kinderen des lichts. Vgl. de Brief aan de Romeinen.

b. 1 Joh. 1 : 8. Indien wij zeggen dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij onszelf, en de waarheid is in ons niet. Vgl. Jer. 3 : 13.

c. Joh. 17 : 3. En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige waarachtige God, en Jezus Christus, die Gij gezonden hebt. Vgl. Hand. 4 : 12.

d. Rom. 6 : 13. En stelt uw leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid, maar stelt uzelf Gode, als uit de doden levend geworden zijnde, en stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid. Vgl. Matth. 5 : 16.

Catechismus vr. 1 en 2.

HET EERSTE DEEL

Van des mensen ellende

2. VRAAG. Waaruit kent gij uw ellende?
ANTW. Uit de wet Gods [a].

a. Rom. 3 : 20. Daarom zal uit de werken der wet geen vlees gerechtvaardigd worden voor Hem; *want door de wet is de kennis der zonde.*
Cat. v. 3. Dordtse Leerregels hoofdstuk III en IV § 5.

3. VRAAG. Wat heeft u God in zijn wet bevolen?
ANTW. Dat heeft Hij ons schriftelijk in tien geboden begrepen, welke aldus luiden (Exod. 20 : 2):
Ik ben de HERE uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb.

Het eerste gebod

Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.

Het tweede gebod

Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken, van hetgeen dat boven in de hemel is, noch van hetgeen dat onder op de aarde is, noch van hetgeen dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde, en aan het vierde lid dèrgenen, die Mij haten; en doe barmhartighid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden.

Het derde gebod

Gij zult de naam des HEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken; want de HERE zal niet onschuldig houden, die zijn naam ijdellijk gebruikt.

Het vierde gebod

Gedenk de Sabbathdag, dat gij die heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de

Sabbath des HEREN uws Gods. Dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uw poorten is. Want in zes dagen heeft de HERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de Here de Sabbathdag en heiligde denzelve.

Het vijfde gebod

Eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat u de HERE uw God geeft.

Het zesde gebod

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod

Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.

Het tiende gebod

Gij zult niet begeren uws naasten huis; gij zult niet begeren uws naasten vrouw, noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd, noch zijn os, noch zijn ezel, noch iets dat uws naasten is.

Vgl. Deut. 5 : 6—25. Cat. vr. 92—113.

4. VRAAG. Hoe worden deze tien geboden gedeeld?
ANTW. In twee tafelen.

Vgl. Exod. 31 : 18 en 32 : 16.

5. VRAAG. Welke is de hoofdsom van hetgeen u God gebiedt in de vier geboden der eerste tafel?
ANTW. Dat ik de Here mijn God zal liefhebben van ganser harte, van ganser ziele, van gansen gemoede, en met

alle krachten [a]. Dit is het eerste en het grote gebod (Matth. 22 : 37, 38).

a. Deut. 10 : 12. Nu dan, Israël, wat eist de HERE uw God van u, dan de HERE uw God te vrezen, in al zijn wegen te wandelen, en Hem lief te hebben, en de HERE uw God te dienen, met uw ganse hart en met uw ganse ziel.

Cat. vr. 4.

6. VRAAG. Welke is de hoofdsom van hetgeen u God gebiedt in de zes geboden der tweede tafel?

ANTW. Dat ik mijn naaste zal liefhebben als mijzelf [a]. Aan deze twee geboden hangt de ganse wet en de profeten (Matth. 22 : 39, 40).

a. Lev. 19 : 18. Gij zult niet wreken, noch toorn behouden tegen de kinderen uws volks; maar gij zult uw naaste liefhebben als uzelf. Ik ben de HERE.

Cat. vr. 4.

7. VRAAG. Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?

ANTW. Neen ik [a]; maar ik ben van nature geneigd, God [b] en mijn naaste [c] te haten, en Gods geboden met gedachten [d], woorden [e], en werken [f] te overtreden.

a. Rom. 3 : 10—12. Er is niemand rechtvaardig, ook niet één; er is niemand, die verstandig is, er is niemand, die God zoekt; allen zijn zij afgeweken, *te zamen zijn zij onnut geworden;* er is niemand, die goed doet, *er is ook niet tot één toe.*

b. Rom. 8 : 7. Het *bedenken* des vleses is *vijandschap tegen God;* want het onderwerpt zich der wet Gods niet, want het *kan ook niet.*

c. Tit. 3 : 3. Want ook wij waren eertijds onwijs, ongehoorzaam, dwalende, menigerlei begeerlijkheden en wellusten dienende, *in boosheid en nijdigheid levende,* hatelijk zijnde, en *malkanderen hatende.*

d. Gen. 6 : 5. En de HERE zag, dat de boosheid des mensen menigvuldig was op de aarde, en *al het gedichtsel der gedachten* zijns harten *te allen dage alleenlijk boos* was. Vgl. Gen. 8 : 21.

e. Jac. 3 : 8. De *tong* kan geen mens temmen; zij is een onbedwingelijk kwaad, vol van dodelijk venijn.

f. Joh. 3 : 19. En dit is het oordeel, dat het licht in de

wereld gekomen is, en de mensen hebben de duisternis liever gehad dan het licht; *want hun werken waren boos.*

Cat. vr. 5. Geloofsbelijdenis art. 14. Leerreg. II en IV, 1—5.

---

8. VRAAG. Heeft God u alzo boos en verdorven van natuur geschapen?

ANTW. Neen Hij [a]; maar Hij heeft mij goed [b] en naar zijn evenbeeld [c] geschapen, in ware kennis Gods [d], gerechtigheid en heiligheid [e].

a. Job 34 : 10. Verre zij God van goddeloosheid, en de Almachtige van onrecht.

b. Gen. 1 : 31. En God zag *al* wat Hij gemaakt had, en zie, het was *zeer goed.*

c. Gen. 1 : 27. En God *schiep* de mens *naar zijn beeld,* naar het beeld Gods schiep Hij hem. Man en vrouw schiep Hij ze.

d. Col. 3 : 9, 10. Liegt niet tegen malkanderen, dewijl gij uitgedaan hebt de oude mens met zijn werken, en aangedaan hebt de nieuwe mens, die vernieuwd wordt tot *kennis, naar het evenbeeld desgenen* die hem geschapen heeft.

e. Eph. 4 : 24. En (dat gij zoudt) de nieuwe mens aandoen, die *naar God* geschapen is *in ware rechtvaardigheid en heiligheid.*

Cat. vr. 6. Geloofsbel. art. 14. Leerreg. III en IV, 1.

---

9. VRAAG. Vanwaar komt dan die verdorvenheid, die in u is?

ANTW. Uit de val en de ongehoorzaamheid [a] van Adam en Eva in het Paradijs, waar onze natuur alzo is verdorven [b], dat wij allen [c] in zonde ontvangen en geboren worden [d].

a. Rom. 5 : 19. Want gelijk *door de ongehoorzaamheid van die éne mens* velen tot zondaars gesteld zijn geworden, alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van één velen tot rechtvaardigen gesteld worden.

b. Gen. 5 : 3. En Adam leefde honderd en dertig jaren, en gewon een zoon naar *zijn* gelijkenis, naar *zijn* evenbeeld, en noemde zijn naam Seth.

c. Rom. 3 : 23. Want zij hebben *allen* gezondigd, en *derven* de heerlijkheid Gods.

d. Ps. 51 : 7. Zie, ik ben *in ongerechtigheid geboren* en *in zonde* heeft mij mijn moeder *ontvangen.*
Gen. 3. Cat. vr. 7. Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. III en IV, 1—3.

10. VRAAG. Wat is dat voor een ongehoorzaamheid geweest?

ANTW. Dat zij hebben gegeten [a] van de vrucht des booms, welke God hun verboden had [b].

a. Gen. 3 : 6. En de vrouw zag, dat die boom goed was tot spijze, en dat hij een lust was voor de ogen, ja een boom, die begeerlijk was om verstandig te maken; en zij *nam van zijn vrucht en at;* en zij gaf ook haar man met haar, en *hij at.*
b. Gen. 2 : 16, 17. En de HERE God gebood de mens, zeggende: Van alle boom dezes hofs zult gij vrijelijk eten; maar van de boom der Kennis des goeds en des kwaads, *daarvan zult gij niet eten;* want ten dage als gij daarvan eet, zult gij de dood sterven.

11. VRAAG. Gaat ons de ongehoorzaamheid van Adam aan?

ANTW. Ja zij toch [a]; want hij is ons aller vader [b], en wij hebben allen in hem [c] gezondigd.

a. Rom. 5 : 18. Zo dan, gelijk door *één misdaad* de schuld gekomen is *over alle mensen* tot verdoemenis, alzo ook door één rechtvaardigheid komt de genade over alle mensen tot rechtvaardigmaking des levens.
b. Hand. 17 : 26. (God) heeft *uit enen bloede* het ganse geslacht der mensen gemaakt.
c. Rom. 5 : 12. Daarom, gelijk door één mens de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alzo de dood tot alle mensen doorgegaan is, *in welke allen gezondigd hebben.* Vgl. Eph. 2 : 1—3.
Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. I, 1; III en IV, 1—4.

12. VRAAG. Zo zijn wij dan onbekwaam tot enig goed als uit onszelf, en geneigd tot alle kwaad?

ANTW. Ja wij [a]; tenzij dat wij door de Geest Gods wedergeboren worden [b].

a. Jer. 13 : 23. Zal ook een Moorman zijn huid verande-

ren, of een luipaard zijn vlekken? Zo zult gijlieden ook kunnen goed doen, die geleerd zijt kwaad te doen.

b. Joh. 3 : 5, 6. Jezus antwoordde: Voorwaar, voorwaar, zeg Ik u, zo iemand niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan in het koninkrijk Gods niet ingaan. Hetgeen uit het vlees geboren is, dat is vlees; en hetgeen uit de Geest geboren is, dat is geest.

Cat. vr. 8. Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. III en IV, 3, 11, 12.

13. VRAAG. Wil God zulke ongehoorzaamheid en verdorvenheid ongestraft laten?

ANTW. Neen Hij [a]; maar naar zijn rechtvaardig oordeel wil Hij die tijdelijk [b] en eeuwiglijk [c] straffen, gelijk geschreven staat: *Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet om dat te doen* (Gal. 3 : 10).

a. Hab. 1 : 13. Gij zijt *te rein van ogen,* dan dat Gij het kwade zoudt zien. Ps. 7 : 12. God is een rechtvaardig Rechter, en een God, die *te allen dage toornt.*

b. Jer. 7 : 20. Daarom zegt de Here HERE alzo: Zie, mijn toorn en mijn grimmigheid zal uitgestort worden over deze *plaats,* over de *mensen,* en over de *beesten,* en over het *geboomte des velds,* en over *de vrucht des aardrijks.* Vgl. Openb. 16.

c. 2 Thess. 1 : 9. Dewelke zullen tot straf lijden het *eeuwig verderf,* van het aangezicht des Heren, en van de heerlijkheid zijner sterkte.

Cat. vr. 10, 11. Geloofsbel. art. 16. Leerreg. I, 1, 15; II, 1.

HET TWEEDE DEEL

Van des mensen verlossing uit zijn ellende

14. VRAAG. Hoe kunt gij deze straffen ontgaan, en wederom tot genade komen?

ANTW. Door zulk een middelaar, die tegelijk [a] waarachtig God [b], en een waarachtig [c] rechtvaardig [d] mens is.

a. Matth. 1 : 23. Zie, de maagd zal zwanger worden, en

een zoon baren, en gij zult zijn naam heten Immanuël; hetwelk is, overgezet zijnde, *God met ons.*

b. Jer. 23 : 5, 6. Zie, de dagen komen, spreekt de HERE, dat Ik aan David een rechtvaardige SPRUIT zal verwekken; die zal Koning zijnde regeren, en voorspoedig zijn, en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In zijn dagen zal Juda verlost worden, en Israël zeker wonen; en dit zal zijn naam zijn, waarmede men hem zal noemen: DE HERE ONZE GERECHTIGHEID. (Vgl. 10 : 33—36).

c. 1 Cor. 15 : 21. Want dewijl de dood door een *mens* is, zo is ook de opstanding der doden door een *mens.* Vgl. vs 47.

d. Hebr. 7 : 26. Want zodanig een Hogepriester betaamde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, en hoger dan de hemelen geworden.

Cat. vr. 12—17. Geloofsbel. art. 17, 20 en 26. Leerreg. II, 1, 2.

15. VRAAG. Wie is die middelaar?

ANTW. Onze Here Jezus Christus [a], die in één persoon waarachtig God [b] en een waarachtig rechtvaardig mens [c] is.

a. 1 Tim. 2 : 5. Want er is één God; er is ook één Middelaar Gods en der mensen, *de mens Christus Jezus.*

b. Joh. 1 : 1. In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord *was God.* Vgl. Joh. 1 : 14; Joh. 20 : 28; Rom. 9 : 5; Phil. 2 : 6; 1 Tim. 3 : 16; 1 Joh. 5 : 20; Openb. 1 : 8; Ps. 45 : 8; Jes. 9 : 5; Jer. 23 : 6.

c. Hebr. 2 : 14. Overmits dan de kinderen *des vleses en des bloeds* deelachtig zijn, zo is hij ook desgelijks *datzelfde* deelachtig geworden.

Cat. vr. 18, 19. Geloofsbel. art. 10, 18, 19. Leerreg. II, 2—4.

16. VRAAG. Kunnen de engelen onze middelaars niet zijn?

ANTW. Neen zij; want zij zijn [a] noch God noch mensen.

a. Hebr. 1 : 14. Zijn zij niet allen *gedienstige geesten,* die tot dienst uitgezonden worden, om dergenen wille die de zaligheid beërven zullen?

Cat. vr. 14, 15, 30. Geloofsbel. art. 12.

17. VRAAG. Kunnen de heiligen onze middelaars niet zijn?

ANTW. Neen zij: want zij hebben zelf gezondigd [a], en

zijn niet anders dan door deze enige Middelaar zalig geworden [b].

a. Job 15 : 14. Wat is de mens, dat hij *zuiver zou zijn?*
b. Joh. 14 : 6. Jezus zeide tot hem: *Ik ben de weg,* en de waarheid, en het leven. *Niemand* komt tot de Vader, *dan door mij.* Vgl. Luc. 1 : 45—47; Hand. 4 : 12; 1 Tim. 2 : 5; Openb. 7 : 13—15.
Cat. vr. 30. Geloofsbel. art. 26. Leerreg. I, 1, 2, 7; V, 1—3.

18. VRAAG. Zullen ook alle mensen door de Middelaar Jezus zalig worden, gelijk zij allen door Adam zijn verdoemd geworden?

ANTW. Neen zij [a]; maar alleen [b], die Hem met een waar geloof aannemen [c], gelijk geschreven staat, Joh. 3 : 16: *Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*

a. Matth. 22 : 24. Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.
b. Joh. 3 : 36. Die in de Zoon *gelooft,* die heeft het eeuwige leven; maar die de Zoon *ongehoorzaam* is, *die* zal het leven niet zien, *maar de toorn Gods blijft op hem.*
c. Joh. 1 : 12. Maar zovelen Hem *aangenomen* hebben, die heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, namelijk die in zijn naam *geloven.*
Cat. vr. 20. Geloofsbel. art. 16, 22. Leerreg. I, 4—6; II, 5, 8.

19. VRAAG. Wat is een waar geloof?

ANTW. Het is een stellige kennis [a] van God, en van zijn beloften, ons in het Evangelie [b] geopenbaard, en een hartelijk vertrouwen dat mij al mijn zonden om Christus' wil vergeven zijn [c].

a. Hebr. 11 : 1. Het geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt, en een bewijs der zaken die men niet ziet. Vgl. Eph. 1 : 18.
b. Rom. 1 : 16, 17. Want ik schaam mij des Evangelies van Christus niet; want het is *een kracht Gods tot zaligheid* een iegelijk die gelooft, eerst de Jood, en ook de Griek. Want *de rechtvaardigheid Gods wordt daarin geopenbaard* uit geloof tot geloof. Vgl. Hebr. 4 : 2 en Hebr. 11.

c. Eph. 1 : 7. In welke (Christus) wij *hebben* de verlossing door zijn bloed namelijk *de vergeving der misdaden,* naar de rijkdom zijner genade. Vgl. Rom. 8 : 38, 39; 2 Tim. 1 : 12.
Cat. vr. 21. Geloofsbel. art. 2. Leerreg. I, 5 en 6; III en IV, 14; V, 8—10.

20. VRAAG. Wat is de hoofdsom van hetgeen ons God in het Evangelie belooft en bevolen heeft te geloven?

ANTW. Dat is begrepen in de twaalf Artikelen des algemenen Christelijken geloofs, die aldus luiden:

1. *Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.*

2. *En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here;* 3. *die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria;* 4. *die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle;* 5. *ten derden dage wederom opgestaan van de doden;* 6. *opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders;* 7. *vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.*

8. *Ik geloof in de Heilige Geest.* 9. *Ik geloof een heilige, algemene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen;* 10. *vergeving der zonden;* 11. *wederopstanding des vleses;* 12. *en een eeuwig leven.* Cat. vr. 22 en 23

21. VRAAG. Als gij belijdt te geloven in God de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest, bedoelt gij daaarmede drie Goden?

ANTW. Neen ik geenszins; want er is maar één enig[a] waarachtig God.

a. Deut. 6 : 4. Hoor, Israël, de HERE onze God is één enig HERE. Vgl. Deut. 4 : 35; Joh. 17 : 3; 1 Cor. 8 : 4—6.
Cat. vr. 24, 25. Geloofsbel. art. 1.

22. VRAAG. Waarom noemt gij dan drie: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest?

ANTW. Omdat God zich alzo in zijn Woord[a] heeft ge-

openbaard, dat deze drie onderscheiden Personen de enige en waarachtige God zijn [b]; gelijk wij ook gedoopt zijn in de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes (Matth. 28 : 19).

a. 2 Tim. 3 : 16. Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot lering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is.

b. 1 Joh. 5 : 7. Want drie zijn er, die getuigen in de hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze drie zijn één. Vgl. Gen. 1 : 1—3; Psalm 33 : 6; Jes. 6 : 1—3; Matth. 3 : 16, 17; Joh. 14 : 16; 2 Cor. 13 : 13.

Cat. vr. 25. Geloofsbel. art. 2—7, 8 en 9.

23. VRAAG. Wat gelooft gij met deze woorden: *Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?*

ANTW. Dat de eeuwige Vader [a] onzes Heren Jezus Christus, die hemel en aarde [b] uit niet [c] geschapen [d] heeft en nog door zijn voorzienigheid onderhoudt [e], om zijns Zoons Christus' wil, mijn God en mijn Vader [f] is.

a. 1 Cor. 8 : 6. Wij hebben maar één God; *de* Vader, uit welke alle dingen zijn, en wij tot Hem, en maar één Here, Jezus Christus, door welke alle dingen zijn, en wij door Hem.

b. Gen. 1 : 1. In den beginne schiep God de hemel en de aarde. Vgl. Gen. 1 en 2.

c. Hebr. 11 : 3. Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het woord Gods is toebereid, alzo dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit de dingen die gezien worden.

d. Ps. 33 : 9. Want Hij spreekt, en het is er; Hij gebiedt, en het staat er. Vgl. Gen. 1 : 3.

e. Ps. 145 : 15, 16. Aller ogen wachten op U; en Gij geeft hun hun spijze te zijner tijd. Gij doet Uw hand open, en verzadigt al wat er leeft, naar uw welbehagen.

f. 2 Cor. 6 : 18. En Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Here, de Almachtige.

Cat. vr. 26—28. Geloofsbel. art. 12—14.

24. VRAAG. Wat gelooft gij met deze woorden: *En in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here?*

ANTW. Dat Jezus Christus de eeuwige [a] en enige [b] Zoon [c] des Vaders [d] is, éénswezens [e] met God de Vader, en de Heilige Geest.

a. Spr. 8 : 23. Ik ben *van eeuwigheid af* gezalfd geweest, van de aanvang, van de oudheden der aarde aan.

b. Joh. 1 : 18. Niemand heeft ooit God gezien; *de eniggeboren Zoon,* die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.

c. Hebr. 1 : 5. Want tot wie van de engelen heeft Hij ooit gezegd: Gij zijt *mijn Zoon,* heden heb Ik u *gegenereerd?* En wederom: Ik zal Hem tot een Vader zijn, en Hij zal mij tot een *Zoon* zijn?

d. Joh. 5 : 26. Want gelijk de Vader het leven heeft in zichzelf, alzo heeft Hij ook de *Zoon gegeven, het leven te hebben in zichzelf.*

e. Phil. 2 : 6. Die in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft *Gode evengelijk te zijn.* Vgl. Zach. 13 : 7; Joh. 10 : 30; Hebr. 1 : 3; 1 Joh. 5 : 20.

Cat. vr. 33. Geloofsbel. art. 10.

25. VRAAG. Gelooft gij niet, dat Hij ook mens geworden is?

ANTW. Ja ik [a]; want Hij is [b] *ontvangen van de Heilige Geest, en geboren uit de maagd Maria.*

a. 1 Joh. 4 : 2, 3. Hieraan kent gij de Geest van God: alle geest, die *belijdt dat Jezus Christus in het vlees gekomen is, die is uit God;* en alle geest, die niet belijdt dat Jezus Christus in het vlees gekomen is, die is uit God niet; maar dit is de geest van de antichrist, welke geest gij gehoord hebt, dat komen zal, en is nu alreeds in de wereld.

b. Luc. 1 : 35. En de engel, antwoordende, zeide tot Maria: *De Heilige Geest zal over u komen,* en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom ook, dat Heilige, *dat uit u geboren zal worden,* zal Gods Zoon genaamd worden.

Cat. vr. 35, 36. Geloofsbel. art. 18.

26. VRAAG. Is dan zijn Godheid veranderd in mensheid?

ANTW. Neen [a]; want de Godheid is onveranderlijk.

a. Joh. 1 : 14. *En het Woord is vlees geworden,* en heeft onder ons gewoond (en wij hebben zijn *heerlijkheid aan-*

schouwd, een heerlijkheid als des Eniggeborene van de Vader), vol van genade en waarheid. Vgl. Jac. 1 : 17.

Cat. vr. 35. Geloofsbel. art. 19.

27. VRAAG. Hoe is Hij dan mens geworden?

ANTW. Door aanneming [a] der mensheid in enigheid [b] zijns persoons.

a. Phil. 2 : 6, 7. Die, in de gestaltenis Gods zijnde, geen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn; maar heeft zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts *aangenomen* hebbende en is de mensen gelijk geworden.

b. Rom. 9 : 5. Uit welke (Israëlieten) Christus is *zoveel het vlees aangaat, dewelke is God* boven alles te prijzen in der eeuwigheid, Amen.

Cat. vr. 35. Geloofsbel. art. 18, 19.

28. VRAAG. Heeft Hij dan zijn mensheid uit de hemel gebracht?

ANTW. Neen Hij; maar Hij heeft die aangenomen [a] uit de maagd Maria [b], door de werking des Heiligen Geestes [c]; en is alzo ons, zijn broederen, in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde; Hebr. 4 : 15.

a. Phil. 2 : 7. Maar Hij heeft zichzelf vernietigd, de gestaltenis eens dienstknechts *aangenomen* hebbende, en *is de mensen gelijk geworden.*

b. Luc. 1 : 30, 31. En de engel zeide tot haar: Vrees niet, Maria, want gij hebt genade bij God gevonden. En zie, *gij zult bevrucht worden,* en *een zoon baren,* en zult zijn naam heten JEZUS.

c. Luc. 1 : 35. En de engel, antwoordende, zeide tot Maria: *De Heilige Geest zal over u komen,* en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom ook, dat Heilige, *dat uit u geboren zal worden,* zal Gods Zoon genaamd worden.

Cat. vr. 35, 36. Geloofsbel. art. 18.

29. VRAAG. Waarom wordt Hij *Jezus,* dat is, Zaligmaker, *genoemd?*

ANTW. Omdat [a] Hij zijn volk zalig maakt van hun zonden.

a. Matth. 1 : 21. En gij zult zijn naam heten JEZUS; want Hij zal zijn volk zalig maken van hun zonden.
Cat. vr. 29. Geloofsbel. art. 21.

30. VRAAG. Is er anders geen Zaligmaker?

ANTW. Neen [a]; *want er is ook onder de hemel geen andere naam die onder de mensen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden,* dan de naam van Jezus; Hand. 4 : 12.

a. Joh. 14 : 6. Jezus zeide tot hem: Ik ben de *weg,* en de waarheid, en het leven. *Niemand* komt tot de Vader, dan *door mij.*
Cat. vr. 30. Geloofsbel. art. 26.

31. VRAAG. Waarom wordt Hij *Christus,* dat is, Gezalfde, genoemd?

ANTW. Omdat Hij [a] met de Heilige Geest [b] is gezalfd, en van God de Vader verordend, tot onze grote Profeet [c], tot onze enige Hogepriester [d], en tot onze eeuwige Koning [e].

a. Joh. 1 : 42. Wij hebben gevonden de *Messias,* hetwelk is, overgezet zijnde, *de Christus.*
b. Hand. 10 : 38. Belangende Jezus van Nazareth, hoe Hem God *gezalfd heeft met de Heilige Geest* en met kracht. Vgl. Luc. 4 : 16—21.
c. Hand. 3 : 22. Want Mozes heeft tot de Vaderen gezegd: De Here uw God zal u *een profeet* verwekken uit uw broederen, *gelijk mij;* die zult gij horen, *in alles* wat Hij tot u spreken zal.
d. Psalm 110 : 4. De Here heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt *Priester in eeuwigheid,* naar de ordening van Melchizedek. Vgl. Hebr. 7.
e. Luc. 1 : 32, 33. En God de Here zal Hem de *troon* van zijn vader David geven; en Hij zal over het huis Jakobs *Koning* zijn *in der eeuwigheid,* en zijns koninkrijks *zal geen einde zijn.*
Cat. vr. 31, 32.

32. VRAAG. Wat heeft dan Jezus Christus gedaan, om ons zalig te maken?

ANTW. Hij heeft voor ons [a] *geleden* [b], is *gekruisigd* [c], en *gestorven* [d], is *begraven* [e], en *nedergedaald ter helle* [f], dat is, Hij heeft de helse pijn geleden; en is alzo zijn Vader gehoorzaam geworden [g], opdat Hij ons van de tijdelijke en eeuwige straffen der zonde verlossen zoude [h].

a. Matth. 20 : 28. De Zoon des Mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen, en zijn ziel te geven tot een *rantsoen voor velen.*

b. 1 Petr. 3 : 18. Want Christus heeft ook eens *voor de zonden geleden,* Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zou brengen.

c. Marc. 15 : 25. En het was de derde ure, en zij *kruisigden* Hem.

d. 1 Cor. 15 : 3. Want ik heb ulieden ten eerste overgegeven, hetgeen ik ook ontvangen heb, dat Christus *gestorven is voor onze zonden,* naar de Schriften.

e. 1 Cor. 15 : 4. En dat Hij is *begraven,* en dat Hij is opgewekt ten derden dage, *naar de Schriften.* Vgl. Jes. 53 : 9.

f. Matth. 27 : 46. En omtrent de negende ure riep Jezus met een grote stem, zeggende: ELI, ELI, LAMA SABACHTANI; dat is: mijn God, mijn God, waarom hebt Gij *mij verlaten.* Vgl. Matth. 26 : 37, 38; Ps. 116 : 3.

g. Phil. 2 : 8. En in gedaante gevonden als een mens, heeft Hij zichzelf vernederd, *gehoorzaam geworden* zijnde tot de dood, ja de dood des kruises. Vgl. Rom. 5 : 19.

h. Gal. 3 : 13. Christus heeft ons *verlost van de vloek der wet,* een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.

Cat. vr. 37—44. Geloofsbel. art. 20, 21. Leerreg. II, 1—9.

33. VRAAG. In welke natuur heeft Hij dit geleden?

ANTW. Alleen in zijn menselijke natuur, dat is, in zijn ziel [a] en lichaam [b].

a. Matth. 26 : 38. Toen zeide Jezus tot hen: Mijn *ziel* is *geheel bedroefd tot de dood toe.*

b. 1 Petr. 2 : 24. Die zelf onze zonden in zijn *lichaam* gedragen heeft op het hout, opdat wij, der zonden afgestorven zijnde, der gerechtigheid leven zouden; door wiens *striemen* gij genezen zijt.

Cat. vr. 37. Geloofsbel. art. 18, 21. Leerreg. II, 1, 2.

34. VRAAG. Wat heeft dan zijn Godheid hiertoe gedaan?

ANTW. Zijn Godheid heeft door haar kracht die aangenomen mensheid alzo gesterkt [a], dat zij de last van de toorn Gods tegen de zonde [b] heeft kunnen verdragen, en ons daarvan verlossen [c].

a. Ps. 130 : 3. Zo Gij, HERE, de ongerechtigheden gadeslaat; Here, *wie, zal bestaan?* Vgl. Ps. 49 : 8, 9; Luc. 11 : 22.

b. Nah. 1 : 6. Wie zal voor zijn gramschap staan, en wie zal voor de hittigheid zijns toorns bestaan? Zijn grimmigheid is uitgestort als vuur, en de rotsstenen worden van Hem vermorzeld. Vgl. Ps. 90 : 11; Matth. 27 : 46.

c. 1 Joh. 1 : 7. En het bloed van Jezus Christus, *Gods Zoon,* reinigt ons van alle zonde.

Cat. vr. 17. Geloofsbel. art. 21. Leerreg. II, 1—4.

35. VRAAG. Is Christus in de dood gebleven?

ANTW. Neen [a] Hij, maar Hij is *ten derden dage opgestaan van de doden* [b] tot onze rechtvaardigmaking [c]; Rom. 4 : 25.

a. 1 Cor. 15 : 17, 18. En indien Christus niet opgewekt is, zo is uw geloof tevergeefs, zo zijt gij *nog in uw zonden;* zo zijn dan ook *verloren,* die in Christus ontslapen zijn.

b. Luc. 24 : 34. De Here is *waarlijk opgestaan.* Vgl. Hand. 1 : 3.

c. 1 Cor. 1 : 30. Maar uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, en *rechtvaardigheid,* en heiligmaking, en verlossing.

Cat. vr. 45. Geloofsbel. art. 19, 20.

36. VRAAG. Waar is Christus nu naar zijn mensheid?

ANTW. Hij is *opgevaren ten hemel* [a], en *zit ter rechterhand Gods des Vaders* [b], dat is, verheven in de hoogste heerlijkheid boven alle schepselen [c]; Eph. 1 : 20, 21.

a. Hand. 1 : 9. En als Hij dit gezegd had, werd Hij *opgenomen onderwijl zij het zagen,* en een wolk nam Hem weg *van hun ogen.*

b. Marc. 16 : 19. De Here dan, nadat Hij tot hen gesproken had, is opgenomen *in de hemel,* en is *gezeten aan de rechterhand Gods.*

c. Eph. 1 : 20, 21. En (God) heeft Hem gezet aan zijn rechterhand in de hemel, *ver boven alle overheid, en macht, en kracht, en heerschappij, en alle naam* die genaamd wordt, niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomende.

Cat. vr. 46, 49—51. Geloofsbel. art. 26.

37. VRAAG. Waartoe is Hij daar zo hoog verheven?

ANTW. Inzonderheid, opdat Hij van daar zijn gemeente zou regeren [a], en onze Voorbidder zijn bij de Vader [b].

a. Eph. 1 : 22. En God heeft alle dingen zijn voeten onderworpen, en heeft Hem *der gemeente* gegeven tot een *Hoofd* boven alle dingen.

b. Hebr. 7 : 25. Waarom Hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, alzo Hij altijd leeft, om *voor hen te bidden.* Vgl. Hebr. 9 : 24.

Cat. vr. 50, 51. Geloofsbel. art. 26.

38. VRAAG. Is Hij dan niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft? Matth. 28 : 20.

ANTW. Naar zijn Godheid, majesteit, genade en Geest, wijkt Hij nimmermeer [a] van ons; maar naar zijn mensheid [b] blijft Hij in de hemel [c], totdat Hij eenmaal *komen zal* [d] om te oordelen *de levenden en de doden* [e].

a. Matth. 18 : 20. Want waar twee of drie vergaderd zijn in mijn naam, daar *ben* Ik in het midden van hen.

b. Joh. 16 : 7. Doch Ik zeg u de waarheid: *het is u nut, dat Ik wegga;* want indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien Ik heenga, zo zal Ik hem tot u zenden.

c. Hand. 3 : 21. Welke (Christus) *de hemel moet ontvangen tot* de tijden der wederoprichting aller dingen.

d. Hand. 1 : 11. Deze Jezus, die van u opgenomen is in de hemel, *zal alzo komen, gelijkerwijs* gij Hem naar de hemel hebt zien heenvaren. Vgl. Openb. 1 : 7.

e. 2 Cor. 5 : 10. Want wij allen moeten geopenbaard worden voor de rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad. Vgl. Matth. 25 : 31—46; Joh. 5 : 22—29; 1 Thess. 4 : 15—18.

Cat. vr. 47, 48, 52. Geloofsbel. art. 19, 37.

39. VRAAG. Wat gelooft gij van *de Heilige Geest?*

ANTW. Dat Hij te zamen [a] met de Vader en de Zoon waarachtig, eeuwig God [b] is; en dat Hij mij van de Vader door Christus gegeven zijnde [c], wederbaart [d], in alle waarheid leidt [e], mij troost [f] en in eeuwigheid bij mij zal blijven [g].

a. 1 Joh. 5 : 7. Want drie zijn er, die getuigen in de hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; *en deze drie zijn één.*

b. Hand. 5 : 3, 4. En Petrus zeide: Ananias, waarom heeft de satan uw hart vervuld, dat gij *de Heilige Geest liegen* zoudt?... Gij hebt *de mensen niet gelogen, maar Gode.* Vgl. 1 Cor. 12 : 11.

c. Gal. 4 : 6. En overmits gij kinderen zijt, zo *heeft God de Geest zijns Zoons uitgezonden in uw harten,* die roept: *Abba, Vader!*

d. Joh. 6 : 63. De Geest is het, die *levend maakt.*

e. Joh. 14 : 26. Maar de Trooster, de Heilige Geest, welke de Vader zenden zal in mijn naam, die zal u alles *leren,* en zal u indachtig maken alles wat Ik u gezegd heb.

f. Hand. 9 : 31. De gemeenten dan... hadden vrede, en werden gesticht; en wandelende in de vreze des Heren, en *in de vertroosting des Heiligen Geestes,* werden vermenigvuldigd.

g. Joh. 14 : 16. En Ik zal de Vader bidden, en Hij zal u een andere Trooster geven, *opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid.*

Cat. vr. 53. Geloofsbel. art. 11. Leerreg. III en IV, 2, 11, 12, 13, 16.

40. VRAAG. Wat gelooft gij van de *heilige, algemene Kerk?*

ANTW. Dat de Zone Gods [a] uit het ganse menselijk geslacht [b] de uitverkorenen ten eeuwigen leven [c], door zijn Geest en woord [d], zich tot een gemeente [e] vergadert; waarvan ik geloof, dat ik een levend lidmaat [f] ben en eeuwig zal blijven [g].

a. Joh. 10 : 11. *Ik ben de goede Herder.*

b. Openb. 5 : 9. Gij hebt ons Gode gekocht met uw bloed, *uit alle geslacht, en taal, en volk, en natie.*

c. Rom. 8 : 29, 30. Want die Hij *tevoren gekend* heeft, die heeft Hij ook *tevoren verordineerd* den beelde Zijns Zoons

gelijkvormig te zijn, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen; en die Hij *tevoren verordineerd* heeft, deze heeft Hij ook *geroepen;* en die Hij *geroepen* heeft, deze heeft Hij ook *gerechtvaardigd;* en die Hij *gerechtvaardigd* heeft, deze heeft Hij ook *verheerlijkt.* Vgl. Eph. 1 : 4.

d. Hand. 16 : 14. En een zekere vrouw, met name Lydia, een purperverkoopster van de stad Thyatira, die God diende, hoorde ons; *welker hart de Here heeft geopend, dat zij acht nam* op hetgeen van Paulus gesproken werd.

e. Eph. 4 : 11 en 12. En dezelfde (Christus) heeft gegeven sommigen tot *apostelen,* en sommigen tot profeten, en sommigen tot *evangelisten,* en sommigen tot *herders en leraars,* tot de volmaking der heiligen, *tot het werk der bediening,* tot opbouwing des lichaams van Christus.

f. Joh. 3 : 14. Wij *weten* dat wij overgegaan zijn uit de dood in het leven, dewijl wij de broeders liefhebben. Vgl. 1 Petr. 2 : 7.

g. Joh. 10 : 28. En ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en *niemand zal ze uit mijn hand rukken.*

Cat. vr. 54, 55. Geloofsbel. art. 27. Leerreg. II, 8, 9; V, 1—15.

41. VRAAG. Waar vergadert Hij deze Kerk?

ANTW. Waar [a] men Gods Woord recht predikt, en de Heilige Sacramenten bedient naar de instelling van Christus.

a. Hand. 2 : 42, 47. En zij waren volhardende in de leer der Apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden. En de Here deed dagelijks tot de gemeente, die zalig werden. Vgl. Gal. 1 : 6—8.

Cat. vr. 54. Geloofsbel. art. 28—32. Leerreg. II, 5; III en IV, 6, 17.

42. VRAAG. Welke weldaden doet God aan deze gemeente?

ANTW. Hij schenkt haar *vergeving der zonden* [a], *wederopstanding des vleses* [b] *en het eeuwige leven* [c].

a. Eph. 1 : 7. In welke (Christus) wij hebben de verlossing door zijn bloed, namelijk *de vergeving der misdaden,* naar de rijkdom zijner genade. Vgl. Micha 7 : 19.

b. Phil. 3 : 21. Die (Christus) zal *ons vernederd* lichaam *veranderen, opdat het gelijkvormig wordt aan zijn heerlijk*

lichaam, naar de werking, waardoor hij ook alle dingen zichzelf kan onderwerpen. Vgl. Job 19 : 25, 26. Luc. 23 : 43.

c. 1 Cor. 2 : 9. Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des mensen niet is opgeklommen, *hetgeen God bereid heeft die, die Hem liefhebben.*

Cat. vr. 56—58. Geloofsbel. art. 23, 37.

43. VRAAG. Wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

ANTW. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig [a] ben.

a. Rom. 5 : 1. Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben *vrede bij God* door onze Here Jezus Christus. Vgl. Rom. 4 : 3.

Cat. vr. 59.

44. VRAAG. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?

ANTW. Alleen [a] door een waar geloof in Jezus Christus [b].

a. Rom. 3 : 28. Wij besluiten dan, dat de mens *door het geloof* gerechtvaardigd wordt, *zonder de werken der wet.*

b. Gal. 2 : 16. Doch wetende, dat de mens niet gerechtvaardigd wordt uit de werken der wet, maar *door het geloof van Jezus Christus*, zo hebben wij ook in Christus Jezus geloofd, opdat wij zouden gerechtvaardigd worden uit het geloof van Christus, en niet uit de werken der wet.

Cat. vr. 60. Geloofsbel. art. 22.

45. VRAAG. Hoe is het te verstaan, dat gij alleen door het geloof gerechtvaardigd zijt?

ANTW. Alzo, dat alleen de volkomen genoegdoening [a] en gerechtigheid [b] van Christus door God mij wordt toegerekend [c], waardoor mij mijn zonden vergeven en ik een erfgenaam des eeuwigen levens word [d]; en dat ik die niet anders dan door het geloof kan aannemen [e].

a. 2 Cor. 5 : 21. Want die, die geen zonde gekend heeft, *heeft Hij zonde voor ons gemaakt* opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem.

b. Rom. 5 : 19. Want gelijk door de ongehoorzaamheid van die éne mens (Adam) velen tot zondaars gesteld zijn geworden, alzo zullen ook *door de gehoorzaamheid van één* (Christus) velen tot rechtvaardigen gesteld worden.

c. 1 Cor. 1 : 30. Maar uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, en *rechtvaardigheid*, en heiligmaking, en verlossing.

d. Hand. 26 : 18. Om hen te bekeren,... opdat zij *vergeving der zonden* ontvangen, en een *erfdeel onder de geheiligden*, door het geloof in mij (Jezus).

e. Rom. 4 : 5. Doch degene die *niet werkt, maar gelooft* in Hem, die de goddeloze rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot rechtvaardigheid.

Cat. vr. 60, 61. Geloofsbel. art. 22, 23.

46. VRAAG. Waarom kunnen onze goede werken onze gerechtigheid voor God niet zijn, noch ook een stuk daarvan?

ANTW. Daarom, dat ook onze beste werken in dit leven onvolkomen en met zonde bevlekt zijn [a].

a. Jes. 64 : 6. Doch wij *allen zijn als een onreine*, en al onze gerechtigheden zijn als een *wegwerpelijk kleed.*

Cat. vr. 62. Geloofsbel. art. 24.

47. VRAAG. Verdienen dan onze goede werken niet, die God nochtans in dit en in het toekomende leven wil belonen?

ANTW. Deze beloning [a] geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade [b].

a. 1 Cor. 3 : 8. Maar een iegelijk zal zijn *loon ontvangen naar zijn arbeid.* Vgl. Luc. 18 : 28—30.

b. Luc. 17 : 10. Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zo zegt: Wij zijn *onnutte dienstknechten;* want wij hebben maar gedaan hetgeen wij schuldig waren te doen.

Cat. vr. 63, 64. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. V, 12, 13.

48. VRAAG. Wie werkt dat geloof in u?

ANTW. De Heilige Geest [a].

a. 1 Cor. 12 : 3. Niemand die door de Geest Gods spreekt, noemt Jezus een vervloeking; en niemand kan zeggen *Jezus de Here te zijn, dan door de Heilige Geest.* Vgl. Eph. 2 : 8, Phil. 1 : 20.

Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. III en IV, 6, 10.

49. VRAAG. Door wat middel?

ANTW. Door het gehoor van het gepredikte Woord [a].

a. Rom. 10 : 14, 17. Hoe zullen zij dan Hem *aanroepen*, in welke zij niet geloofd hebben? En hoe zullen zij in Hem *geloven*, van welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij *horen* zonder die hun predikt? Zo is dan *het geloof uit het gehoor*, en het *gehoor door het woord God.*

Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 16; III en IV, 11, 12, 16, 17.

50. VRAAG. Hoe versterkt Hij dat geloof?

ANTW. Door datzelfde gepredikte Woord, en het gebruik der Heilige Sacramenten [a].

a. 1 Petr. 2 : 2. Zijt zeer begerig naar de *redelijke onvervalste melk*, opdat gij door deze moogt opwassen.

Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 33. Leerreg. III en IV, 17; V, 14.

51. VRAAG. Wat zijn Sacramenten?

ANTW. Heilige tekenen en zegelen [a], van God ingesteld, om ons daardoor te verzekeren, dat Hij ons vergeving der zonden [b] en het eeuwige leven uit genade schenkt, om het enige slachtoffer van Christus aan het kruis volbracht.

a. Rom. 4 : 11. En hij (Abraham) heeft het *teken* der besnijdenis ontvangen tot een *zegel* der rechtvaardigheid des geloofs, die hem in de voorhuid was toegerekend.

b. Hand. 2 : 38. En een iegelijqk van u worde gedoopt in de naam van Jezus Christus, *tot vergeving der zonden.*

Cat. vr. 66, 67. Geloofsbel. art. 33.

52. VRAAG. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het nieuwe Testament ingesteld?

ANTW. Twee: de Heilige Doop en het Heilige Avondmaal.

Cat. vr. 68. Geloofsbel. art. 33.

53. VRAAG. Welk is het teken in de Doop?

ANTW. Het water [a], waarmede wij gedoopt worden in de

naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes [b].

a. Hand. 8 : 36. Ziedaar *water;* wat verhindert mij gedoopt te worden?

b. Matth. 28 : 19. Gaat dan heen, onderwijst al de volkeren, hen *dopende in de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.*

Cat. vr. 69. Geloofsbel. art. 34.

54. VRAAG. Wat betekent en verzegelt dat?

ANTW. De afwassing der zonden [a] door het bloed [b] en de Geest [c] van Jezus Christus.

a. Hand. 22 : 16. Laat u *dopen, en uw zonden afwassen,* aanroepende de naam des Heren.

b. 1 Joh. 1 : 7. En het *bloed van Jezus Christus,* zijn *Zoon,* reinigt ons van alle zonde.

c. 1 Cor. 6 : 11. Maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd, in de naam van de Here Jezus, en *door de Geest onzes Gods.*

Cat. vr. 70. Geloofsbel. art. 34.

55. VRAAG. Waar heeft ons Christus zulks toegezegd en beloofd?

ANTW. In de inzetting des Doops, die aldus luidt: *Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen; onderwijst al de volkeren, hen dopende in de naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden.* (Marc. 16 : 15, 16).

Cat. vr. 71—73. Geloofsbel. art. 34.

56. VRAAG. Zal men ook de jonge kinderen dopen?

ANTW. Ja [a]; want zij zijn alzowel als de volwassenen in het verbond [b] Gods en in zijn gemeente [c] begrepen [d].

a. Col. 2 : 11, 12. In welke (Christus) gij ook besneden zijt met een besnijdenis die *zonder handen* geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleses, door de *besnijdenis van Christus;* zijnde met Hem *begraven in de doop,* in welke gij ook met Hem opgewekt zijt door het geloof der werking Gods, die Hem uit de doden opgewekt heeft.

b. Hand. 2 : 39. Want u komt de belofte toe, *en uw kinderen*, en allen die daar verre zijn, zo velen als er de Here onze God toe roepen zal. Vgl. Gen. 17 : 7; Deut. 29 : 10—15; Ezech. 16 : 20 en 21.

c. 1 Cor. 7 : 14. Want de ongelovige man is geheiligd door de vrouw, en de ongelovige vrouw is geheiligd door de man; want anders waren *uw kinderen onrein, maar nu* zijn zij *heilig*. Vgl. Joël 2 : 16.

d. Matth. 19 : 14. Laat af van de kinderkens, en verhindert hen niet tot mij te komen; want *derzulken is het koninkrijk der hemelen.*

Cat. vr. 74. Geloofsbel. art. 34. Leerregels I, 17.

57. VRAAG. Welk is het uiterlijk teken in het Avondmaal?

ANTW. Het gebroken brood, dat wij eten, en de vergoten wijn, die wij drinken, tot gedachtenis van het lijden en sterven van Christus [a].

a. 1 Cor. 11 : 26. Want zo dikwijls als gij *dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken*, zo verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt. Vgl. Matth. 26 : 26—28; Marc. 14 : 22—24; Luc. 22 : 19, 20.

58. VRAAG. Wat betekent en verzegelt dat?

ANTW. Dat Christus onze ziel met zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed spijst en laaft ten eeuwigen leven [a].

a. 1 Cor. 10 : 16. De drinkbeker der dankzegging, die wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?

Cat. vr. 75, 76. Geloofsbel. art. 33 en 35.

59. VRAAG. Waar heeft ons Christus zulks toegezegd?

ANTW. In de instelling des Heiligen Avondmaals, die door Paulus aldus wordt beschreven, 1 Cor. 11 : 23—26: *Ik heb van de Here ontvangen, hetgeen ik u ook overgegeven heb, dat de Here Jezus, in de nacht in welke Hij verraden werd, het brood nam; en als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: Neemt, eet; dat is mijn lichaam, dat voor u ge-*

broken wordt; doet dat tot mijn gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook de drinkbeker, na het eten des avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het nieuwe Testament in mijn bloed; doet dat, zo dikwijls als gij die zult drinken, tot mijn gedachtenis. Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt.

Cat. vr. 77.

60. VRAAG. Wordt het brood veranderd in het lichaam van Christus, of de wijn in het bloed?

ANTW. Neen; niet meer dan het water in de Doop wordt veranderd in het bloed van Christus.

Cat. vr. 78—80. Geloofsbel. art. 33 en 35.

61. VRAAG. Hoe moet gij uzelf beproeven, eer gij tot het Avondmaal des Heren gaat?

ANTW. Eerst moet ik onderzoeken [a], of ik mijzelf vanwege mijn zonden mishaag, en mij daarom voor God verootmoedig [b]; ten tweede, of ik geloof [c] en vertrouw, dat mij al mijn zonden om Christus' wil vergeven zijn; ten derde, of ik ook een ernstig voornemen [d] heb, om voortaan in alle goede werken te wandelen.

a. 1 Cor. 11 : 28, 29. *Maar de mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood, en drinke van de drinkbeker.* Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heren. Vgl. 1 Cor. 10 : 19—22.

b. Ps. 51 : 19. Een *gebroken en verslagen* hart zult Gij, o God, niet verachten.

c. 2 Cor. 13 : 5. Onderzoekt uzelf, of gij in het *geloof* zijt, beproeft uzelf.

d. Ps. 119 : 40. Zie, ik heb een *begeerte* tot uw bevelen.

Cat. vr. 81. Geloofsbel. art. 33, 35.

62. VRAAG. Zal men ook diegenen ten Avondmaal laten gaan, die ongoddelijke leer drijven, of een ergerlijk leven leiden?

ANTW. Neen; opdat Gods Verbond [a] niet worde ontheiligd, en zijn toorn over de ganse gemeente [b] niet aangestoken worde.

a. Ps. 50 : 16, 17. Maar tot de *goddeloze* zegt God: *Wat hebt gij mijn inzettingen te vertellen, en neemt mijn verbond in uw mond?* Dewijl gij de kastijdingen haat, en mijn woorden achter u heenwerpt. Vgl. Matth. 7 : 6.

b. 1 Cor. 11 : 30. Daarom zijn onder u *vele zwakken en kranken, en velen slapen.* Titus 3 : 10. *Verwerp een ketterse mens* na de eerste en tweede vermaning.

Cat. vr. 82. Geloofsbel. art. 32.

63. VRAAG. Hoe zal men dan met zodanigen handelen?

ANTW. Volgens de ordinantie, die ons Christus daarvan heeft gegeven, Matth. 18 : 15—17, welke aldus luidt: *Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga heen en bestraf hem tussen u en hem alleen; indien hij u hoort, zo hebt gij uw broeder gewonnen. Maar indien hij u niet hoort, zo neem nog één of twee met u; opdat in de mond van twee of drie getuigen alle woord besta; en indien hij deze geen gehoor geeft, zo zeg het der gemeente; en indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar.*

Cat. vr. 83—85. Geloofsbel. art. 32. Leerreg. III en IV, 15.

HET DERDE DEEL

Van de dankbaarheid

64. VRAAG. Aangezien wij alleen uit genade door Christus zalig worden, waarom moet gij nog goede werken doen?

ANTW. Niet [a] om de hemel daarmede te verdienen (hetwelk Christus gedaan heeft [b]), maar omdat God mij zulks heeft geboden [c].

a. Eph. 2 : 8. Want *uit genade* zijt gij zalig geworden door het geloof.

b. 1 Petr. 3 : 18. Want *Christus heeft ook eens voor de zonden geleden,* Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zou brengen.

c. Phil. 4 : 8. Voorts, broeders, al wat waarachtig is, al wat eerzaam is, al wat rechtvaardig is, al wat rein is, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zo er enige deugd is, en zo er enige lof is, *bedenkt datzelve.*

Cat. vr. 86. Geloofsbel. art. 24, 25. Leerreg. I, 9, 12, 13.

65. VRAAG. Waartoe dienen dan uw goede werken?

ANTW. Dat ik Gode daarmede dankbaarheid voor al zijn weldaden bewijze, en Hij door mij geprezen worde [a]; dat ik ook uit de goede werken, als uit de vruchten, van de echtheid van mijn geloof verzekerd zij [b]; en dat mijn naaste daardoor gesticht en voor Christus gewonnen worde [c].

a. Matth. 5 : 16. Laat uw licht alzo schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en *uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.*

b. 2 Petr. 1 : 10. Benaarstigt u te meer om *uw roeping en verkiezing vast te maken.*

c. 1 Petr. 2 : 12. En houdt uw wandel eerzaam onder de heidenen, opdat in hetgeen zij kwalijk van u spreken, als van kwaaddoeners, zij *uit de goede werken,* die zij in u zien, *God verheerlijken* mogen in de dag der bezoeking.

Cat. vr. 86. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 12; V, 12, 13.

66. VRAAG. Zullen diegenen ook zalig worden, die geen goede werken doen?

ANTW. Neen zij [a]; want de Schrift zegt, dat geen onkuise, afgodendienaar, echtbreker, hoereerder, dief, geldgierige, dronkaard, lasteraar, noch rover, noch dergelijke, het Rijk Gods beërven zal, 1 Cor. 6 : 9, 10, tenzij dat zij zich tot God bekeren.

a. Matth. 3 : 10. Alle boom dan, die *geen goede vrucht voortbrengt,* wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen.

Cat. vr. 87. Leerreg. I, 13.

67. VRAAG. Waarin bestaat de bekering des mensen?

ANTW. In een hartelijk leedwezen [a] en vlieden van de zonden [b]; en in een ernstige lust [c], en doen [d] van alle goede werken.

a. Jer. 31 : 19. Zekerlijk, nadat ik bekeerd ben, heb ik *berouw gehad,* en nadat ik mijzelf ben bekend gemaakt, heb

ik *op de heup geklopt;* ik ben *beschaamd, ja ook schaamrood* geworden, omdat ik de smaadheid mijner jeugd gedragen heb.

b. Rom. 6 : 13. En stelt uw leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid, maar stelt u zelf Gode, als uit de doden levend geworden zijnde, en *stelt uw leden Gode tot wapenen der gerechtigheid.*

c. Rom. 7 : 22. Want ik heb een *vermaak in de wet Gods,* naar de inwendige mens.

d. Gal. 5 : 25. Indien wij *door de Geest leven,* zo laat ons ook *door de Geest wandelen.*

Cat. vr. 91. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. V, 7, 12, 13.

68. VRAAG. Wat zijn goede werken?

ANTW. Alleen die uit waar geloof [a], naar de Wet Gods [b], Hem ter ere [c] geschieden; en niet, die op menseninzettingen [d], of op ons goeddunken [e] gegrond zijn.

a. Rom. 14 : 23. En al wat *uit het geloof niet is, dat is zonde.*

b. Ezech. 36 : 27. En Ik zal mijn Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal maken, dat gij *in mijn inzettingen zult wandelen, en mijn rechten zult bewaren en doen.*

c. 1 Cor. 10 : 31. Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, *doet het al ter ere Gods.*

d. Matth. 15 : 9. *Doch tevergeefs eren zij Mij,* lerende leringen, die *geboden van mensen* zijn.

e. Col. 2 : 23. Dewelke wel hebben een *schijnrede van wijsheid in eigenwillige Godsdienst,* . . . doch zijn niet in enige waarde, maar tot verzadiging van het vlees.

Cat. vr. 91—113. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 9.

69. VRAAG. Kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, de Wet Gods volkomenlijk houden?

ANTW. Neen zij toch [a]; maar ook de allerheiligsten, zolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid [b]; doch alzo, dat zij met een ernstig voornemen, niet alleen naar sommige, maar naar alle geboden Gods beginnen te leven [c]; gelijk zij ook de Here geduriglijk bidden om dagelijks daarin toe te nemen [d].

a. 1 Joh. 1 : 8. Indien wij zeggen, dat wij *geen zonde* hebben, zo *verleiden wij onszelf;* en de waarheid is in ons niet.

b. Rom. 7 : 14 en 15. Want wij weten, dat *de wet geestelijk* is; maar ik ben *vleselijk, verkocht onder de zonde.* Want hetgeen ik doe, dat ken ik niet; want hetgeen ik wil, dat doe ik niet, maar hetgeen ik haat, dat doe ik.

c. Rom. 7 : 22. Want ik heb *een vermaak in de wet Gods,* naar de inwendige mens.

d. Ps. 119 : 4, 5. HERE, Gij hebt geboden, dat men uw bevelen zeer bewaren zal. *Och, dat mijn wegen gericht werden, om uw inzettingen te bewaren!*

Cat. vr. 114—116. Gel. bel. art. 24. Leerr. I, 16; V 1—5, 12, 13.

70. VRAAG. Wie moeten wij hierom bidden?

ANTW. Niet enig schepsel, maar alleen God [a], die ons helpen kan [b], en om Jezus Christus' wil verhoren wil [c].

a. Matth. 4 : 10. De Here uw God zult gij *aanbidden en Hem alleen dienen.*

b. Eph. 3 : 20. *Hij is machtig* meer dan overvloediglijk te doen boven al wat wij bidden of denken.

c. Joh. 15 : 7. Indien *gij in mij blijft, en mijn woorden in u blijven,* zo wat gij wilt, zult gij begeren, het zal u geschieden.

Cat. vr. 116, 117. Geloofsbel. art. 13, 26.

71. VRAAG. In wiens naam moeten wij God bidden?

ANTW. Alleen in de naam van Christus [a]. Joh. 16 : 23, en niet in de naam van enig heilige [b].

a. Joh. 16 : 23. Al wat gij de Vader zult *bidden in mijn naam,* dat zal Hij u geven.

b. Jes. 63 : 16. Gij zijt toch onze Vader, want *Abraham weet van ons niet, en Israël kent ons niet;* Gij, o HERE, zijt onze Vader; onze Verlosser, van ouds af, is uw naam.

Cat. vr. 116, 117. Geloofsbel. art. 26.

72. VRAAG. Om welke dingen moeten wij deze God bidden?

ANTW. Om alle geestelijke [a] en lichamelijke [b] nooddruft, welke de Here Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij ons zelf geleerd heeft.

a. Jac. 1 : 5. En indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begere, die een iegelijk mildelijk geeft en

niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden. Vgl. Joh. 6 : 27.
b. Spr. 30 : 8, 9. Armoede of rijkdom geef mij niet; voed mij met *het brood mijns bescheiden deels;* opdat ik, zat zijnde, U dan niet verloochene, en zegge: Wie is de HERE? of dat ik, verarmd zijnde, dan niet stele, en de naam mijns Gods aantaste.

Cat. vr. 118.

73. Hoe luidt dat gebed?

ANTW. *Onze Vader, die in de hemelen zijt;*
Uw naam worde geheiligd,
Uw koninkrijk kome.
Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.
En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.
Want uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

Matth. 6 : 9—13. Cat. vr. 119.

74. VRAAG. Wat begeert gij van God in dit ganse gebed?

ANTW. Ten eerste, dat al wat dient tot Gods eer, bevorderd worde, en daarentegen geweerd, wat haar verhindert of zijn wil wederstaat. Ten andere, dat Hij mij met alle nooddruft naar het lichaam verzorge, en naar de ziel beware voor alle kwaad, dat mij aan mijn zaligheid zou kunnen schadelijk zijn.

Cat. vr. 120—129.

INHOUD

VOORREDE 5
DE BELIJDENIS DES GELOOFS 9
DE CATECHISMUS 38
HET EERSTE DEEL. Van des mensen ellende 39
HET ANDERE DEEL. Van des mensen verlossing 41
Van God de Vader en onze schepping 46
Van God de Zoon en onze verlossing 48
Van God de Heilige Geest en onze heiligmaking . . 56
Van de Sacramenten 60
Van de Heilige Doop 61
Van het Heilig Avondmaal onzes Heren 63
HET DERDE DEEL. Van de dankbaarheid 68
Van de Wet 70
Van het Gebed 81
DE DORDTSE LEERREGELS 86
HET EERSTE HOOFDSTUK. Van de Goddelijke Verkiezing en Verwerping 86
Verwerping der dwalingen, door welke de Nederlandse Kerken een tijd lang zijn beroerd geworden . . . 93
HET TWEEDE HOOFDSTUK. Van de dood van Christus, en de verlossing der mensen door deze 98
Verwerping der dwalingen 100
HET DERDE EN VIERDE HOOFDSTUK. Van des mensen verdorvenheid en bekering tot God, en de manier van deze 103
Verwerping der dwalingen 111
HET VIJFDE HOOFDSTUK. Van de Volharding der heiligen 115
Verwerping der dwalingen omtrent de leer van de Volharding der heiligen 120
DE DRIE GELOOFSSOMMEN, DIE IN ART. 9 DER CONFESSIE ZIJN AANGEHAALD 125
De Apostolische Geloofsbelijdenis 125
De Geloofsbelijdenis van Nicéa 126
De Geloofsbelijdenis van Athanasius 127
AANHANGSEL
Het Kort Begrip der Christelijke religie 129